

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK TÖRTÉNETE

I. FERDINAND KIRÁLY ALATT.

(1526-1563)

ÍRTA

Dr FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK I—IV.
KÖTETEIBŐL.

Ára 5 ft.

BUDAPEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.
(Az Akadémia épületében.)

MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSEK

TÖRTÉNETE.

MÁSODIK KÖTET.

(1537—1545.)

1.

A pozsonyi országgyűlés.

1537. Januárban.

Az 1535-ik évi pozsonyi országgyűlésen egybegyűlt rendek felkérték Ferdinánd királyt, hogy őket a következő év július 25-ére ismét hívja össze. Sőt ezen kíván atuk teljesülése érdekében némi kényszert gyakoroltak reá; a mennyiben a megajánlott adó második felének kifizetését az országgyűlés kihirdetésétől, mint feltételtől tették függővé.¹⁾ Azonban ennek daczára, Ferdinánd fen tartván teljes rendelkezési szabadságát, magát határidőhöz kötni nem volt hajlandó, s azon kijelentésre szorítkozott, hogy „*mielőbb*“ fog ismét országgyűlést tartani.²⁾

Ha a király az országgyűlés irányában, és jelentékeny pénzügyi hátrányoknak téve ki magát, ily álláspontot foglalt el; bizonyára alig gyakorolt reá hatást az 1536-ban Szikszón egybegyűlt felvidéki rendek kérelme, hogy az országgyűlést ezen év szeptember 29-re hirdesse ki.⁸⁾

Ferdinánd általán nem szívesen hívta össze az ország, rendeit. És talán nem annyira alkotmányos intézményeink iránti ellenszenvben kell a magyarázatot keresni, mint inkább a király azon tudatában, hogy a nemzet sérelmeit megszüntetni, jogosult igényeit kielégíteni, sőt saját fejedelem! ígéreteit is teljesíteni nem képes.

Ezek után, midőn *Thurzó Elek* királyi helytartó 1536. június 5-én tett felterjesztésében kiemelte, hogy a János királyijai folyamatban levő alkudozások befejezése előtt nem véli taná-

¹⁾ L. ezen munka I. köt. 210. 1.

²⁾ Ugyanott. 213. 1.

³⁾ Ugyanott. 226. 1.

csosnak az országgyűlés összehívását,¹⁾ Ferdinand örömmel fogadta el bizalmas tanácsosának nézetét.

„Tanácsodat, — írja válaszában, — hogy az országgyűlést alkalmasabb időre halaszszuk, és ne engedjük ez idő szerint megtartatni, tetszéssel fogadjuk; annál inkább, mert míg oly fontos ügyek, melyek azt sürgetnék, jelenleg nincsenek, számos okok kívánatossá teszik elhalasztását, főleg tekintettel arra, hogy a János királylyal megkezdett alkudozások nem vezettek eredményre. Ha mindazonáltal később oly események merülnének fel, melyek az országgyűlés összehívását szükségessé teszik: megengedjük, hogy azokra felhívjad figyelmünket, s ha elég nyomatékosaknak fogjuk felismerni az okokat, az országgyűlés összehívása ellen nem lesz kifogásunk.“²⁾

Ily fontos okok csakhamar felmerültek. A béke létrejöttéhez kapcsolt remények meghiúsultak. A törökök fenyegető magatartást foglaltak el. Több előkelő úr átpártolt János királyhoz, s ennek egyik kapitánya hatalmába ejtette Kassa városát. Mindez arra készítette Ferdinándot, hogy igénybe vegye a rendek közreműködését állásának megszilárdítására.

Már 1536. őszén el volt határozva a királyi tanácsban, hogy a magyarországi rendek 1536. november 11-ére Pozsonyba hívassanak össze.³⁾ Azonban a meghívóleveleket csak december 13-án küldötték szét, s az országgyűlés megnyitására 1537. január 25-ikét tűzték ki. A király általános kifejezésekben „azon számos és súlyos bajokra⁴⁾ utalt, melyek az országot és minden rendű lakóit zaklatják; a tanácskozások főtárgyául azon kérdést jelölte ki: „mikép kell a fenyegető veszélyeket elhárítani, az országot és a rendeket megvédeni, a békét biztosítani?“⁴⁾

1) „Cupercin eciani ex Majestate Vestra intelligere, a.n vei it conventual petitum in diéta preterita. celebrari permitttere, maximé propter impetracionem subsidii? quamuis ego id non ansim consü lére, antequam videatur finis concordie cnm Johanno.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ 1536. június 16-án Innsbruckból. Eredeti fogai ma zala. ugyanott.

³⁾ *Ostrovich Mihály* 1536. november 7-én Szépen megyéhez intézett levelében említi az országgyűlés összehívását. L. e munka 1. köt. 601. 1. -

⁴⁾ *Kovachich*. Supplementuni. 111. 163.

Azonban a kitűzött napon az urak és követek csekély számban jelentek meg. ¹⁾ A király híveit, a minden felől környező ellenségek akadályozták a megjelenésben. A gyűlést nem lehetett jogosítottnak tekinteni arra, hogy mint az ország illetékes képvisellete, annak érdekeiről határozatokat hozzon, így gondolkodtak a király Pozsonyban levő tanácsosai. De Kordin ánd és bécsi tanácsosai nem osztottak véleményükben; ás sürgették, hogy a tárgyalások haladék nélkül kezdessenek meg, és mielőbb fejeztessenek be. ²⁾

A király e kívánata teljesült. A rendek nehézség nélkül, néhány nap alatt, kedvezően intézték el az eléjük terjesztett ügyeket.

Minden jobbágy-ház után a királynak segélyül egy forintot — és a hadak fizetésére két forintot ajánlottak meg; melynek fele april 4., másik fele július 25-ike előtt fizetendő, és pedig minden kivétel nélkül, még a nemesek házaiban lakó parasztok sem lévén felmentve. A porták új összeírása rendeltetett el, és intézkedés történt az 1535-iki országgyűlésen megajánlott, de meg nem fizetett adók behajtása iránt.

A főpapok, más egyháziak és világi urak, kik tizedeket bírnak,— az esztergomi érsek kivételével,— a tized jövedelem

¹⁾ A bányavárosok január 12-én Körmöczön tanácskoztak „vorderung in den Rakuscli, und beschlossen den Stadtschreiber in Newsoil derhalben zu Kh. Mt zu schickhon.“ Besztercebánya város 1537-ik évi számadásaiból.

²⁾ *Thurzó Klek* január 29-én Pozsonyból írja a. királynak: „Jani antea previderam paucissimor et ex dominis et ex aliis Regnicolis conuenturos, neque aliquani fructuosam conclusionem a tam paucis nostris fieri posse; . . . tamen ego nolo sapere ultra alios, fiat prout Maiestati Vestre et consilio suo piacúit. Pauciores hic sunius, quam erarauR vei consiliarii vei ex ordine dominorum Wiene apud Maiestatem Vestram. Dicio Maiestatis Vestre est undique oppressa, et non licuit illis vei venire, aut nuncios mittere; nos pauci nescio quomodo Regni faciem representare debeamus.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A király 1537. január 31-én Bécsből Tliurzó Eleket és az esztergomi érseket felhívja, „nt in absoluenda ista diéta, decernendis-que iis, quo ex re, usuque prefati Regni nostri ease posse existimabuntur, omnein dotis operam, et huic finom aliquem frugiferum acceleranter imponere. curetis.“ Eredeti fogalmazatn a bécsi titkos levéltárban.

tizedrészt, a lelkészek, a kápolna- és oltár-javadalmak birtokosai pedig fejenként három forintot, tartoznak az ország védelmének költségeire fizetni.

A befolyó összeg kezelésére az urak részéről *Zalay János* pozsonyi főispán, a nemesek részéről *Forgách Ferencz* országos kincstárnokokká nevezettek, kiknek minden birtokos apríl 4-ike előtt tartozik a reá eső részt hiány nélkül beküldeni. Ezek, kik mellé a király két kamarai tisztet rendel, hívatta voltak különösen a felett örködni, hogy a megajánlott segély kizárólag a hadak fizetésére fordíttassék; továbbá a főpapok, urak és nemesek által kiállítandó, és a királyi helytartó által kijelölt helyekre küldendő lovasokat s más hadakat összeírni és fizetni. Ugyanekkor a gyalognak 4, a lovasnak 3 forintban állapított meg havi zsoldja. ¹⁾

Midőn a király az ország felszabadtására személyesen fog hadjáratot vezetni, a birtokos főpapok, urak és nemesek kötelesek lesznek személyesen jól felfegyverezve jelenni meg, és minden húsz jobbágy telek után egy jól felfegyverzett könnyű lovaszt vezetni a királyi zászló alá. Az esztergomi érsek ezen felül, miután a tized tizedének fizetésétől fel van mentve, 200 gyalogot és 200 huszárt tartozik kiállítani, és rendesen 50 lovaszt zsoldban tartani. A király és Mária királyné felkértek, hogy bandérium] aikat ők is állítsák ki. A hadi fegyelem tárgyában az 1535-iki országgyűlésen alkotott törvények megújítottak. ²⁾

Ezen az ország védelmének ügyében alkotott törvények mellett megállapították, hogy a királyi városok birtokai a főispánok hatósága alatt álljanak; és 12 ezüst márka bírságot szabtak azon városokra, melyek magukat a közterhek alul kivonják. A függőben levő perek, melyekről az 1535-iki országgyűlés is intézkedett, mielőbb ítéltessenek el. A jövedelű magyar pénzt mindenki tartozzék elfogadni. ³⁾

Továbbá felkérték a királyt, hogy az egyházi javadalmakat többé ne vesse zálogba, és azokat, melyek már is világiak kezei között vannak, szabadítsa ki; eszközöl je, hogy a zalonoki

¹⁾ Az T.-VIII., XII., XV., XVII., XVIII., XXVI. törvénycikkek.

²⁾ IX., X., XIII., XIV., XVI., XVIII., XX. cikkek.

³⁾ XXL, XXIII.—XXV. cikkek.

várat, 'melyet Batthyányi Ferencznek adományozott, ez tényleg birtokába vehesse; végre, hogy az ország Összes régi jogait, kiváltságait és szabadságait újra erősítse meg.

Az országgyűlés ezen végzéseket küldöttség által terjesztette a Bécsben tartózkodó király elé, s azoknak megerősítését kérelmezte. A király már február 5-én adta megerősítését. ²⁾

Különösen az utolsó helyen említett kérelemre vonatkozólag kijelentette, hogy bár a magyar trón elfoglalásakor esküt tett az ország jogainak és szabadságainak megtartására, s erről külön oklevelet is állított ki, ezt, ha időközben elveszett volna, kész egy második példányban állíttatni ki; mert el van határozva, hogy „mindazon szabadságokat, szokásokat és kiváltságokat, melyek a múlt években, az idők mostohasága következtében, elrongyollottak, mihelyt, Isten segélyével, a béke az országban helyre lesz állítva, lelkiismeretesen, mint igazságos és kegyelmes fejedelemhez illik, megtartandja.“ ³⁾

Bár korábbi országgyűlések is többször jelentékeny áldozatokat kívántak a főpapságtól, a király ez alkalommal, lelkiismeretének megnyugtatása végett, a szent szék jóváhagyását kérte ki a magyarországi clérus újabb megterheléséhez, hivatkozván a végső szűkségre, mely azt követeli, és a közjóra, mely igazolja. A főurak és maguk a főpapok is támogatták ez irányban tett lépéseit. ⁴⁾ És Várday Pál

¹⁾ XX., XX VII., XXIX. cikkek.

²⁾ Ez a törvény könyvben említettik, mely a „Corpus Juris ba“ fel van véve. Egykori példányát nem ismerjük.

³⁾ A törvénykönyv zárószóiban.

⁴⁾ A modenai püspök, pápai nuntius 1537. február 12-én Linczből jelenti a pápai titkárnak, hogy a király közli vele, hogy az országgyűlés megadózta a derűst, „essendo cosa utile per il beneficio publico et necessario per lo interessé loro. Et che per questo ricercauano, che io come Nuntio di S. S. volesse darli l'auttorità di potere exigere la summa, di tre tiorini per ciascuno sacerdote beneficiato. lo feci risponderc a S. Mta, che'io non haveva auttorità di far tale tassa, la quale in apparenta era contra l'inimunità ecclesiastica.

. Essi Ungari dapoi unitamente mandarono a pregarmi, per questo facendoini anchora intendere, che li Prelati proprii hanno fatto questa tassa, per la presente necessita, et il Re similmente mi fece dire, che io ne scriuesse a. S. Santità. . . Sua Beatitudine potra

már február 25-én a hatósága alatt álló clérusnak kihirdette az adó-törvényeket. ^{Σ)}

essere gratioſa di quello; che forse ſenza l'autorità dela Scde Apoſtolica haurebono exacto, et in queſto ſ'accresce l'auttorita di Sua Santità, et queſti exactioni ſaranno collocate in honi uſi.“ Eredetije a nápolyi Farnese-levéltárban.

¹⁾ *Wagner*. *Analecta*. II. 219. 1. — A ſzepesi prépoſt magát és papságát az adótól felmentetni kéri. A király megengedi, hogy kiki „*tehetsége ſzerint*“ fizethesse. *Wagner*. 11. 222. s. k. 11.

II.

A nyitrai részleges gyűlés.

1537. Novemberben.

Miként a mohácsi vész előtti korban, az országgyűlések által megajánlott nagy adók csak papíron hirdették a rendek áldozatkésztséget, tényleg pedig igen csekély részben folytak a királyi kincstárba; ugyanazon sors várakozott az 1537. elején tartott pozsonyi országgyűlés adó-törvényeire. Már az első részlet hiányosan hajtattott be, és nem fordítottatott az országgyűlés által egyenesen kitűzött célra: *hadak fog adásár a*. Ezen tény nagy elégtelen séget idézett elő az ország minden részeiben. Es midőn a második részlet lefizetésének határ-ideje (július 25-ke) közeledett, hét-nyolcz megye közönsége június 17-én Nyitrán gyűlést tervezett tartani, s itt határozatilag kimondani, hogy a király részére segélyül megajánlott egy forint második részletét befizetik ugyan a kamarának, de a hadak fogadására megszavazott két forintnyi adó második részletét, minden megye maga fogja kezelni, hogy a befolyó pénzen hadakat fogadjon.

Vájjon megtartattott-e ezen gyűlés? arról nem *bírunk áldomással.* ²⁾

¹⁾ A pozsonyi kamara 1537. június 17-én jelenti a királynak: „Quodvero pecunia nulla sit ex dica presenti ad cameram Maiestatis Vestre data, non mode nobis cepit displiceri, séd horum quoque Comitatum nobilebus, qui in vicinis agunt. . . . Ideoque ad proximo ,venturum dióm martié septein aut octo Comitatum nobiles Nitriam sese conuocarunt, eo nimirum, ut communis fama fért, proposito, quo doinceps ad manus dominorum ex altero dimidio dice trium florenorum . . . nil pecuniarum dent, séd soli ipsi gentes teneant, earn verő pecuniam, quam in subsidium Vestre Maiestatis obtulerunt, benevolo se ad Cameram daturus pollicentur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Talán ezen gyűlésre czéloz Bakics Pál, midőn 1537. augusztus '21-án Ferdinand királynak írja: „Domini Hungari in iudicite

Néhány hónappal utóbb ugyancsak Nyitrán egy részleges gyűlés tartott; de ezt *Thurzó Elek* k. helytartó, a király nevében, hirdette ki, 1537. november 25-re. Meghívtak: *Árva, Bars, Esztergom, Hont, Komárom, Liptó, Nyitra, Pozsony, Trencsén, Túrócz* és *Zólyom* megyék rendei; ¹⁾ úgy szintén a bányavárosok. ²⁾ A kamara is felhívott, hogy magát, kiküldendő tanácsosok által, a gyűlésen képviseltesse. ³⁾

A kitűzött időre Hars, Esztergom, Hont, Komárom, Mosony, Nyitra, Pozsony és Trencsén. megyékből számos nemes gyűlt egybe Nyitrán.⁴⁾ A kamara szintén küldött biztosokat. ⁵⁾ Ellenben *Árva, Liptó, Túrócz* és *Zólyom* megyék rendei kijelentették, hogy az egymás között fennálló szövetségük pontjai által tiltva van nekik a nyitrai gyűlésben részt venni. ⁶⁾ A bányavárosok későn értesülvén a gyűlés kihirdetéséről, idő rövidsége miatt, nem küldhették követeket. ⁷⁾

Az egybegyűlt rendeket *Thurzó Elek*, a király nevében, felhívta, hogy míg a király országgyűlésen, vagy másként a béke helyreállítása és az ország védelme érdekében megfelelő intézkedéseket tehet, miután jelenleg hadai az ország több pontján igénybe vannak véve, önmaguk gondoskodjanak védelmükről, különösen a szomszéd *Podmaniczkyak* és *Rálássák* hatalmaskodásai ellen. ⁸⁾

Vestre S. Maiestatis existentes fcerant congreccionem, erantque uno in loco, qui, ut intelligo, retulerunt inter sese, ut ego uni versos proditor ego appellassem (?); volebant nunuium ad me mittere. qui nunquam advenit.“ Eredetije ugyanott.

¹⁾ Tudjuk ezt a gyűlés által a királyhoz küldött követek részére adott, alább említendő utasításából.

²⁾ *Thurzó* 1537. december 10-én jelenti a királynak, hogy azokat meghívta. Eredetije ugyanott.

³⁾ A pozsonyi kamara 1537. december 15-én írja a királynak: „Fuiinus nuper ad festum d. Catharinae Nitriam ad Conuentum per Dominum Locumtenentem vocati.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Tudjuk ezt a gyűlés, alább említendő végzéseinek feliratából.

⁵⁾ A pozsonyi kamara fennebb idézett levele.

⁶⁾ *Thurzó Elek* 1538. január 11-én *Ferdinándhoz* intézett levelében. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁷⁾ *Thurzó Elek* 1537. december 10-én *Ferdinándhoz* intézett levelében.

⁸⁾ A pozsonyi kamara, fennebb idézett levelében írja: „Propo-

E felhívás nem talált kedvező fogadtatásra. ¹⁾ A rendek kijelentettek, hogy újabb áldozatokra képtelenek, jobbagyaik, a külső ellenség támadásai és a bel viszály ok következtében, végső nyomorra jutottak, s az utolsó országgyűlés által kivett „ezelőtt hallatlan“ 3 forintnyi adó által ki vannak merítve. ²⁾ Egyúttal panaszosan utaltak a főpapokra, kik a tizedeket élvezik, de a törvény által megszabott kötelességeiket teljesíteni, hadakat tartani, elmulasztják. ³⁾

Thurzó Elek minden erejét megfeszítette, hogy bennök az áldozatkésztséget felébreszsze. De ezek hat napon át daczolják meggyőző érveinek és meleg esdekléseinek hatalmával; míg végre engedtek. ⁴⁾

Az ország, s különösen saját területük védelmének költségeire minden porta után egy forintot ajánlottak meg; és kijelentették, hogy ha, szükség esetében, a királyi helytartó által összehívatván, meggyőződnek, hogy ezen egy forintnyi adó csakugyan a kitűzött célra és jól használatott fel, tehetségükhöz képest, még jelentékenyebb áldozatokat is fognak hozni.

Az adó behajtásának módját akként állapították meg, hogy minden megyének közönsége egy nemest válaszszon, ki az illető szolgabíró kíséretében december 13-án kezdje meg a

suit illic Maiestatis Vestre nomine Dominus Locumtenens, earn esse Maiestatis Vestre commiissionem et voluntatem, ut subditi eiusdem in vicinis parcium istarum Uomitatibus degentes, aliquod inter se contribuerent subsidiuin, quo interim saltern, quoad Maiestas Vestra ad publicam quietem restituendam melius firmiori aliquo exercitu nobis prospicere posset, sose adversus Podmanyczky et Balassa tuerentur.“

És összhangzásban van ezzel a nyitrai rendek előadása, követeik részére adott utasításukban.

¹⁾ A pozsonyi kamara idézett jelentésében: „Reluctatum quidem inprimis a Regnicolis est vehementer. . .“

²⁾ A nyitrai gyűlés utasításában.

³⁾ Thurzó Elek 1537. december 21-én a királyhoz intézett jelentésében.

⁴⁾ Thurzó Elek december 10-én Ferdinándhoz intézett jelentésében úja: „Satis profecto bíbora,ui apud nobilitatem, cum qua. tot altercaciones et difícultates sustinui, ut vix tandem septimo die tractatum finis esset.“

porták összeírását, melynek befejezésétől számítandó 15 nap múlva kezdje meg az adó behajtását, és pedig legelőbb az esztergomi érsek, a királyi helytartó és más urak, azután az alsó nemesség birtokain. A főispánoknak, hivatal- és jószágvesztés alatt, kötelességükké tétetett arról gondoskodni, hogy az adó, tekintet nélkül a személyekre, pontosan hajtassák be. Az ily módon befolyó pénz kezelésére kincstárnokká ghimesi Forgách Zsigmondot választották meg, kinek tiszte lesz, a a szükséghez képest, különböző helyeken állomásozó hadakat megszemlélni és zsoldjukat kifizetni. Továbbá határozatok, hogy a tizedjövedelmet bíró egyháziak egy évi tizedjövedelniük értékének tizedrészét készpénzben tartozzanak a nevezett kincstárnoknak beszedgáltatni, s ha ezt tenni elmulasztanák, a főispánok utasítottak annak behajtására.

A mi az utolsó országgyűlésen megajánlott adókat illeti, a rendek sürgették, hogy a Zalay János és Forgách Ferencz, két főúrból, két nemesből, és a kamara megbízottjaiból alakítandó bizottság előtt, mielőbb számoljanak.

A gyűlés a királyi helytartót és a melléje rendelt urakat megbízta, hogy az ország ezen részének védelmére kiállítandó sereg létszámát állapítsák meg, s kapitányát nevezzék ki. Az utóbbinak feladata lesz: a király híveit védelmezni; támadólag csak akkor fog fellépni, ha erre a helytartótól parancsot vesz; hadait minden kártételtől vissza fogja tartani.!) Amennyiben szükségesnek mutatkoznék gyalogokat is fogadni zsoldba, ez iránt Forgách Zsigmond a kapitánynyal egyetértőleg fog eljárni, s azoknak hadnagyot rendelni, ki esküvel kötelezendí magát, hogy a helytartónak engedelmeskedni fog. Az élelmi szerek és takarmány árát szintén Forgách és a kapitány fogják szabályozni. Forgáchnak saját személyére havonkint 50 forintnyi fizetés rendeltetett, azon felül minden költségei megtérítetnek.

Továbbá határozatok, hogy a függőben levő peres ügyek a következő év január 26-án a k. helytartó törvény széke előtt

1) A katonák által okozott károkért, a szolgabíró becslése alapján, Forgách Zsigmond zsoldjukból fogja a kárpótlási összeget kifizetni.

vétessenek tárgyalás alá. A k. személynöknek, a törvénykezési eljárás költségeire, minden adó forintja után 5 dénárt szavaztak meg. A törvényszéki ülnökök, míg bírászkodnak, 4 forintnyi hetid íjt élveznek.

Ezenkívül minden megyében vásárbírák választandók; hogy azokat, kik a jó veretű könnöczi pénzt vonakodnak elfogadni, megbüntessék.

Mivel a bányavárosok és némely urak, saját területük védelmére, szövetséget kötöttek, s a nyitrai rendeket belépésre hívták fel, ezek akként válaszoltak, hogy ajánlatukat nem fogadhatják el ugyan, de készek a szövetségessel, mint az ország jelentékeny tagjaival, közös céljuk: a közbéke visszaállítása és megszilárdítása érdekében közreműködni.²⁾

A gyűlés *Tapolcháni Tamást és Pószár Menyhértet* Ferdinándhoz küldötte, hogy végzései megerősítését kérelmezzék. ²⁾ Ezek azonban, ismeretlen okok miatt, késtek eljárni küldetésükben. E körülmény arra indította Thurzó Eleket, hogy deczember 10-én maga terjesztette fel a királynak a nyitrai gyűlés végzéseit, s hathatósan kérte, hogy azoktól ne tagadja meg jóváhagyását. Kiemelte, mily erőfeszítéseket tett, hogy a rendeket nagyobb áldozatokra bírja, de ez nem volt lehetséges; sőt kényszerítve látta magát hozzájárulni azon feltételekhez, melyektől az egy forintnyi adósegélyt függővé tették. Előre látja, hogy többen azt fogják mondani, hogy ezen segélyből kevés haszna lesz a királynak; de eltekintve attól, hogy az a király híveinek, az ország egy részének védelme érdekében fog felhasználtatni, figyelembe veendő, hogy az érintett adóból azon hadak és sajkások fognak fizettetni, kiknek eltartása különben a királyi kincstárt terhelné. ³⁾

¹⁾ Articuli, qui confecti sunt in Dicta particular! pro festő b. Catherine V. et M., de commissione et mandate S. Rom., Hung., et Bohém., etc. Regie Maiestatis . . . per Spoct. et Magn. D. Coniitem Alexium Thurzó. . . . Nitrie celebrate. Anno Domini 1537. Egykorú példány a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A részükre kiállított s tíz pecséttel rálátott megbízólevél eredeti példánya, ugyanott.

³⁾ 1537. deczember 10-én kelt lel terjesztése, ugyanott.

A királyi helytartó illetén felfogásában, mely a helyzet természetének helyes felismerésén alapult, nem osztozkodtak a király többi magyar tanácsosai. Nem vonták ugyan kétségbe, hogy a nyitrai végzések között több olyan találtatik, melyek kétség kívül üdvösek; de kifogást tettek amiatt, hogy ők a gyűlésre nem hívtak meg, s csekély számú rendek vettek részt a tanácskozásokban. Továbbá elfogadhatlannak ítélték azon végzést, melynek értelmében a megajánlott adó nem a k. kamarának, hanem „bizonyos Forgách Zsigmondnak“ kezeihez fog fizettetni. Az egyház kiváltságait sérti a tizedek megadóztatása. Végre ellenkezik az ország törvényeivel, és nagy zavarok kútforrása leend, azon intézkedés, hogy a helytartó és a k. személynök, nemcsak Pozsonyban, — melyet a király a törvénykezés székhelyéül rendelt — hanem az ország bármelyik helyén szolgáltatathatják ki az igazságot. Ezek után ők, a tanácsosok, a nyitrai gyűlés végzéseit nem helyeselik, sőt azok ellen óvást emelnek; bár készek nemcsak egy forintot ajánlani fel, hanem életüket is áldozatái hozni, ha ezt ő felsége étfáz ország java kívánja. A királyt tehát arra kérték fel, hogy ne erősítse meg a nyitrai végzéseket. ¹⁾

Várday Pál esztergomi érsek külön iratban támogatta társainak előterjesztését. Különösen hangsúlyozta, hogy az ország törvényei és ősi szokásai értelmében csak a királynak van joga adókat vetni ki; s ezen jogát bitorolták a nyitrai rendek. Továbbá mindenek felétt sérelmes a királyra nézve azon határozat, mely szerint a befolyó pénzből semmi sem adatik a királyi tisztviselők kezeihez, semmi sem fordítatik a király szükségéire. ²⁾ Ugyancsak *Várday* Pozsony megye gyűlésén, követei által, kijelentette, hogy a nyitrai végzéseket nem ismeri el érvényeseknek. És hihetőleg az ő befolyásának tulajdonítandó, hogy a nevezett megye közönsége, bár követi hozzájárultak volt a nyitrai végzésekhez, ezek alól magát ki ilyekezzett vonni. ³⁾

¹⁾ Egyébkint Bornemissza Pál k. titkárt küldöttek a királyhoz, hogy élő szóval adjon további felvilágosításokat. A december lü-iki felterjesztés eredetije, ugyanott.

²⁾ December 17-iki irata ugyanott.

³⁾ Thurzó jelenti ezt a királynak december 10. és 21-iki leveleiben.

Thurzó Elek, értesülvén ezen mozgalmakról, nem mulasztotta el álláspontját és eljárását a király előtt igazolni. Ő azt tette, mit leghelyesebbnek és legcélszerűbbnek látott. Többet nem volt képes kieszközölni. Ha az esztergomi érsek más, jobb módot tud javasolni az érdektett országrész védelmére, ám fogadja el ő felsége. Megsemmisíteni a nyitrai végzéseket igen könnyű feladat. Ugyanis a nép előtt semmi sem kedvesebb, mint az adó elengedése; és nem gondolható rendelet, melyet könnyebben lehessen végrehajtani, mint azt, mely kimondja, hogy *nem* kell adót fizetni. Ha azonban a király/megerősíti a végzéseket, parancsolja meg a megyéknek, s különösen Pozsony megyének, hogy a végzések végrehajtása körül ne tegyenek nehézségeket. *)

Két nappal ezen levél elküldése után, december 23-án, végre útra keltek a királyi udvar felé, a nyitrai gyűlés követei. Thurzó Elek ajánló levéllel látta el őket, s megragadta ez alkalmat, hogy újra felkérje a, királyt a végzések megerősítésére. Előbb felhozott érveikhez most azt is csatolta, hogy félni lehet attól, hogy azok, kik a nyitrai végzések értelmében már hadakat fogadtak, ismét elbocsátják, és ha ez nem is történik, minden esetre a hadakat csak akkor lehet igénybe venni, ha fizetésükről gondoskodva van; már pedig ezt csak a Nyitrán megajánlott adókból várhatják. Azon ellenvetésre, hogy a végzések sérelmesek a királyi tekintélyre nézve, állandó hűségének öntudatában, megjegyzi, hogy ő oly gyűlésen, mely a királyi tekintélyre nézve hátrányos határozatokat alkot, nemcsak nem elnökölne, hanem jelen sem volna. ²⁾

Tapolcháni és Pószár az 1538-ik év első napjaiban érkeztek Prágába, hol Ferdinánd akkor tartózkodott. ⁸⁾

Midőn a nyitrai gyűlés végzéseit benyújtották, a királyhoz intézett beszédükben mentették magukat es küldöiket, hogy nem hoztak nagyobb áldozatokat. Kiemelték, hogy bár közvetlenül csak azon országrészre, melyen lagnak, voltak tekintettel, közvetve ő felségének is lényeges szolgálatot tet-

1) Deczember 21-iki levele ugyanott.

2) Deczember 23-iki irata ugyanott.

3) Dátum nélküli levelük, melyet innen a király egyik főpapi tanácsosához intézni üt, ugyanott.

tek; tudják ugyanis, hogy ő felsége udvari emberei és más hívei, kik bizonyos számú fegyvereket tartanak ő felsége szolgálatában, úgy szintén a sajkások, türelmetlenül sürgetik zsoldjukat; már pedig a nyitrai gyűlés rendei, saját területük védelmére, épen azoknak közreműködését óhajtják igénybe venni, minélfogva azokat ők fogják fizetni, s ekként ő felsége súlyos tehertől szabadul meg.

Mindazáltal, határozottan kijelentették, hogy, ha az urak nem fizetik meg a nyitrai gyűlés által megszavazott adót, az alsó nemesség sem fogja megfizetni, s így az ország védelmét illető intézkedéseik eredmény nélkül maradnak. Ezen bajt úgy lehet elhárítani, ha a király a nyitrai gyűlésen képviselve volt megyék összes rendéinek meghagyja, hogy a végzéseknek hódoljanak meg. Találkozni fognak bizonyára, kiknek azok nem tetszenek, s kik sem adót fizetni, sem hadakat tartani nem hajlandók. Ha ilyenek miatt az adó behajtása lehetetlenné válik, s ezen országrész védelem nélkül hagyatván az ellenségnek zsákmányul marad: akkor majd ő felsége a szűkkeblű urakat vonja felelősségre, s ne vádolja a nyitrai gyűlés rendéit, kik belátják, hogy hadak nélkül nem lehet megmenteni az országot.

A mi a főpapokat illeti, ha túlságosan súlyosnak látszanék a teher, melyet a nyitrai gyűlés reájuk rótt, ám bírja rá őket ő felsége, hogy bandériumaikat oly számban tartsák, mint ezt az ország törvényei meghatározzák.

Egyébkint a nyitrai gyűlés csak a tényleg fenforgó szükség szempontjából, *ideiglenesen* alkotta végzéseit; mert értesült, hogy a király, az ország védelmére vonatkozó, általános és állandó érvényű intézkedések megállapítása céljából közelebb országgyűlést fog egybehívni.

Ő felsége erősítse meg tehát, változtatás nélkül, a nyitjai végzéseket. Ha ugyanis azokat módosítani fogná, az urak és nemesek nem lesznek hajlandók érvényüket elismerni, az adót nem fizetik meg, a hadakat, melyeket már is felfogadtak, elbocsátják; és a fegyverszünet leteltével, az ellenség akadálytalanul fogja eláraszthatni és feldúlhatni az ország ama területét.¹⁾

¹⁾ Információ data Egrediis Thome Tapolchaní et Melchiorí Posar Nnneiis Dominorum ot Nobilium in Conuentn partién lari Ni-

Az udvarnál beható tanácskozások tárgyát képezték a nyitrai végzések. *Bornemissza Pál*. kit a pozsonyi tanácsosok Prágába küldöttek, mindent megtett, hogy a megerősítésnek megtagadását kieszközölje. ¹⁾

A király nem hajolt ugyan ezen tanácsra; de csak több pontban módosítva, erősítette meg a nyitrai végzéseket. ²⁾

A gyűlés követihez intézett válaszában, kinyilatkoztatta, hogy hálásan fogadja a rendek által megajánlott adót és további áldozatkészségük kifejezését; ő is, legnagyobb elfoglaltsága közepette, és súlyos gondjai mellett, mindenkor atyai-lag gondoskodott róluk, s gondoskodni fog jövőben is.

A gyűlés végzéseit jóváhagyja és megerősíti, a következő kivételekkel.

Nincs kifogása az ellen, hogy az adóból befolyó pénzt Forgách Zsigmond kezelje; de egy kamarai tanácsost fog melléje helyezni, s ketten együtt járjanak el tisztükben, különös tekintettel a királyi szolgálatban levő hadak és sajkások fizetésére.

Azon végzést, mely szerint az urak előbb fizessék az adót mint a nemesek, nem helyeselheti; egyaránt, rangkülönbség nélkül kell az adót fizetni.

A főpapok megadóztatásáról nem elég világosan nyilatkozik; szándékosan-e? Helyes, — úgymond — hogy az egyháziak vagy a tized tizedrészét fizessék, vagy pedig tartsák teljes számban a törvény által meghatározott bandériumokat. De a két módozat közüi, melyiket fogadja el, nem mondja.

A lovas hadak kapitányait illetőleg, meg fogja hagyni helytartójának, hogy, az ő nevében, Nyáry Ferenczet vagy Bánffy Boldizsárt nevezze ki, s ha ezek a tisztet elfogadni vonakodnak, más alkalmas férfiút nevezzen. A gyalogok hadnagyt a helytartó és a kapitány egyetértőleg nevezze ki.

A kapitány támadó fellépéstől természetesen óvakodni

trie congregatorum data, ad Regiam Maiestatem. Egykorú példány. Ugyanott.

¹⁾ Előterjesztésének kivonata, ugyanott.

²⁾ 1538. január 10-én írja. Thurzó Elekhez, hogy a nyitrai végzésekhez, „pauca aliqua addere, et in iis. certis de causis, immutare nonnulla eensuimus.“ Eredetije ugyanott.

fog; kivéve, ha ő felsége, vagy a helytartó „*a tanácsosokkal együtt*” erre felhívják.

A törvénykezésnek a szokásos módon kell folynia. ¹⁾

A király felhívta Thurzó Eleket, hogy az ekként módosított végzéseknél végrehajtását eszközölje ²⁾, s hívja össze ismét a rendeket, hogy nekik a királyi választ előterjeszsze. Thurzó megnyugodott; az utóbbi pontra nézve is kijelenté, hogy bár végrehajtása nagy nehézséggel jár, meg fogja kísérteni.;³⁾

Tett-e a rendek Összehívására kísérletet? Emlékeink hallgatnak.

¹⁾ Responsuni super articulis in Diéta particular! Nitric conchisis. Eredeti fogalmazata ugyanott.

²⁾ Január 10-én írja neki: „Iniungiinus, ut articulos istos, iuxta emendacionem nostram, obseruari ot celeri execucioni demandari cures. “

³⁾ Thurzó Elek 1538. január 11-én írja a királynak: „Scripse-
i'am proximis diebus ad Maiestatem N., non faciliter posse conuocari eos, qui tractatibus et ordinacionibns Nitriensibus interfucrun, ut voluntatem Maiestatis V. ex iis nunciis cognoscerent, quos ad ipsam expediuerant. Nihilominus per literas tentabo omnia, quo hue pertinere videntur.“ Eredetije, a bécsi titkos levéltárban.

II.

A pozsonyi országgyűlés 1538. júniusban. ¹⁾

Az alkudozások, melyeket Ferdinand János királylyal evek óta folytatott, végre 1538. február 24-én szerencsés eredményre vezettek. E napon írták alá a két fél biztosai a *nagyvárad*i békekötés oklevelét. Ezt azonban egyelőre szoros titokban kellett tartani, nehogy a török szultán haragját magára vonja mindkét fél. És a titkot jó ideig sikerült megőrizni. Az ország rendéinek több hónappal utóbb sem volt tudomásuk arról, hogy régi hő óhajtásuk valósult. Mindazáltal előre volt látható, hogy a porta előbb utóbb értesülni fog a békekötésről, s bosszúját fogja az országra idézni. ¹⁾

Ily körülmények között, 1538. tavaszán Ferdinánd udvarában felmerült a magyar országgyűlés összehívásának eszméje; annál inkább, mert szükségesnek látszott az ország rendéinek hozzájárulását, eszközölni ki a békekötés azon pontjához, mely János király halála után az egész ország birtokát Ferdinand részére biztosítja, ki alkalmasnak tekintette ezen időpontot arra is, hogy házának *örökösödési jogát* a magyar trónra elismertesse. ²⁾ A király magyar tanácsosainak véleményét kérte ki aziránt: vajjon hirdesse-e ki az országgyűlést, vagy nem?, Ezek egy pillanatig sem haboztak igennel válaszolni. A részletekre áttérve, javasolták, hogy az „ország összes rendei,“ továbbá a koronához tartozó várak parancsnokai és a kulcsos városok bírái is hívassanak meg. Ellenben, bár a király azon nézetben volt, hogy az alsó nemesség fejen-

¹⁾ Eddig ezen országgyűlésről csak a meghívólevél volt ismeretes. És *Kovachich* (Supplementum. III. 165.1.) még kétségben volt aziránt: vajjon valóban megtartott-e ezen országgyűlés?

²⁾ Ez kitűnik a magyar tanácsosok alább említendő felterjesztéséből.

ként jelenjék meg; a tanácsosok ajonlálták, hogy minden megye nemessége követek által képviseltesse magát. Óhajtották, hogy a király személyesen jelenjék meg. És — mily alapon? nem tudjuk —reméllették, hogy János király is a pártján levő rendek kíséretében meg fog jelenni. Mivel pedig János az ország területének nagyobb részét bírja, s előre láthatólag a hozzá szító rendek többségben leendnek; figyelemzették Ferdinánd királyt, hogy méltósága és biztossága érdekében, de azért is, mert a gyűlés feladata az ország fenntartása, s főleg gyermekei örökösödésének megerősítése: mellőzhetlenül szükséges, hogy tekintélyes számú idegen urak által környezve jelenjék meg. Tanácsos az is, hogy az országgyűléssel összefüggésben levő kérdéseket előlegesen Jánossal tisztába hozza. Vége az országgyűlés helyéül *Pozsonyt* vagy *Sopronyt* hozták javaslatba. ¹⁾

¹⁾ A király által tanácsosaihoz intézett kérdőpontokat nem ismerjük. Csak a „Responso Dominorum Hungarorum, Consiliariorum Regie Maiestatis“ című, dátum nélküli felterjesztés áll rendelkezésünkre. „Ad conuentum verō generalem - olvassuk itt többi között — conuocandos esse consent omnes Ordines et Status Rogni Hungarie, cum hiis simul, qui arcium ad coronam pertinencium, vei ciuitatuni muratarum sunt prefect! et iudices; veniendum autem erit hiis omnibus ea facilitate, ut que tandem in conuocntu ipso publice fuerint decreta, illis consenciendi et eadem ipsa confirmandi facultatem a ciuibus eorum habeant. . . Videtur eis, főre optimum, si de numero et apparatu, aliisque rebus ad hoc necessariis Maiestas sua cum Joanne concordabit. . . Ex quo . . . Maiestas sua proposuit, unicuique per singula capita esse veniendum; alioqui enim visum dominis fuisset, dominos duntaxat Prelates et Barones, official ps eciam finitimarum, quam eciam aliarum arcium . . . per singula capita fuisse vocandos, de comitatibus vero ex precipuis electos saltern homines. . . De preparacione autem ad futurum conuentum, videtur dominis, ex quo Joannes maiorem habeat multo dicionem in Regno, maioremque numerum Regnicolarum ex ntroque ordine et statibus secum adu chet, quam Maiestas sun. ex Hungaris habi túra, est; connotusque iste futurus sit pro conseruacione Regni, *maximé vero confirmatione successionis Maiesttáis sue et liberorwni eiusdem in Regno Hungarie*, videtur ergo dominis Consiliariis, esse valde necessarium . . . nt habeat secum certum numerum exterarum quoque nacionnm ex Prouinciis et Regius suis ad eum diem conuocandarum.“ Egykorú irat, aláírások nélkül, a bécsi titkos levéltárban.

A király csakhamar elhatározta magát az országgyűlés kihirdetésére. Május 16-án küldötte szét a meghívóleveleket, melyek az ország rendéit június 15-re *Pozsonyba*, hívták egybe. A gyűlés feladatáról csak általános kifejezésekben szól. „Sokféle, és pedig fontos ügyek merültek fel, — írja — melyek az országnak megmaradását és üdvét, mindnyájatoknak védelmét illetik!¹ Ezeknek tárgyalására lesz hívatva az országgyűlés, melyre személyesen fog megjelenni, s ha ehben gátolhatnék, biztosokat küldend.

Azonban Ferdinánd nem vélte tanácsosnak, hogy János király és hívei megjelenjenek. Csak saját híveit hívta meg. Felhagyott azon szándékkal is, hogy fontos államjogi érdekeket hozzon szónyegre. Egy kívánsága volt: újabb *pénz- és hadisegélyt* eszközölni ki.

A király nem jelent meg személyesen Pozsonyban. *Thurzó Elek* k. helytartót és *Vár day Pál* esztergomi érseket rendelte biztosaivá. Mint egyébkor, most is igen csekély számban jelentek meg a rendek. Csak *öt megye* küldött követeket. A Dunán túlról alig jött valaki. A kik megjelentek, azok is rossz hangulatban voltak. A bajok, melyek őket és küldőiket évek óta zaklatták, a törökök újabb készületeiről érkezett hírek, komoly aggodalmakat keltettek. ²) Es a biztosok nem voltak felhatalmazva őket a békekötés titkába avatni. ³)

Június 19-én a királyi biztosok megnyitották a gyűlést. Az esztergomi érsek adta elő a király üzenetét. Ő felsége — ez volt beszédének lényege — biztosan értesült, hogy a török még e jelen évben meg fogja támadni Magyarországot. Mivel pedig ő felsége lehetőleg erős hadsereggel akarja készen várni az ellenséget, felhívja a rendeket, szavazzák meg a közfelke-

¹) A Soprony városához intézett meghívólevél *Kovachichnál*. Supplementum. III. 154. 1.

²) *Thurzó Elek* június 25-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Conueneramus ad terminum constitutum; licet minor numerus subditorum comparuerit, quam sperabam. . . . Quid profecerimus apud eos, qui et externi mali metu consternati, et per internas tantopere molestati sunt,“ a gyűlés követei fogják előadni. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

³) Ezt említi *Várday Pál*, Ferdinándhoz intézett dátum nélküli levelében. Eredetije ugyanott.

lést, fegyverezzék fel jobbágyaik egy részét, ajánljanak meg pénzegélyt, és intézkedjenek Komárom várának megerősítéséről. ¹⁾

Ezen előterjesztés felett rögtön megkezdődtek a tanácskozások. A jelenlevő urak egyike hangsúlyozván, hogy nem méltányos a rendektől hadakat és pénzt is kívánni, indítványozta, hogy csak a rendes 20 dénárnyi adót szavazzák meg minden jobbágytelek után. Egy másik úr támogatta. Ekkor felkelt Thurzó Elek. Azzal kezdte, hogy a 20 dénárnyi adó ő felségének rendes jövedelmét képezvén, annak megszavazása által segély-kérelmét még nem teljesítették. Első sorban — folytatta ezután — a mi ügyünk forog kérdésben; és fontoljuk meg azt is, mennyit áldozott már ő felsége védelmünkre, s mily buzgón gondoskodik rólunk jelenleg is.

Azokban beszédét a nemtetszés jelei szakították félbe, s Thurzó nem látta tanácsosnak daczol ni a többséggel. Elhallgatott. ²⁾

Ezután a tanácskozások mind zajosabb jellemet vettek fel. Az alsó nemesség soraiból szenvedélyes kifakadások emelkedtek. „Mi — így szólották — mindenkor készek valánk ő felsége rendeletéinek engedelmeskedni, és most is készek vagyunk. Azonban, a mit, ő felsége ismételt felszólítására, szorult helyzetünk daczára, a közjó érdekében, ő felsége területének védelmére, áldoztunk, — némely főurak maguk között szétosztották; úgy, hogy, miután számadásaik bemutatását eredmény nélkül sürgetjük, azt sem tudjuk, vajjon fordítottak-e valamit közcélokra?“ Mások ismét az ellen panaszkodtak, hogy a

¹⁾ Az országgyűlésnek Ferdinándhoz küldött követei részére adott utasításából, melyről alább szólunk.

²⁾ Thurzó Elek június 21-én Pozsonyból írja Ferdinándnak: „Cum conuentum incepissent in vigília Corporis Christi, Rnius 1>. Strigoniensis mandátum, quod habebat ad Comitatus a Maiestate \, pronuntiauit. Post ceperunt domini ipsimet consultare, de auxilio Maiestati V. S. faciendo, cum unusquisque suam profferret sententiam, cum ad unum, qui proximus 1). Strigoniensi assidebat, sors pronuntiandi venisset, dixit, non conuenire, ut et gontem et snb-sidium pecuniarium darent, séd ut prouentum, quoin iure tan tium dare, deberent, id est ut singuli 20 denarios luig. numerai-ent. Ilanc cum et huius proximus diceret sententiam, dixi, hoc non fore sub-

király ígéretéi és a törvények világos rendeletei daczára, több erősségben idegenek parancsnokolnak.

Az esztergomi érsek, Thurzó Elek és Peregi Albert pécsi prépost csak nehezen voltak képesek megnyugtanni és lecsillapítani a háborgókat; mentvén a királyt, és sérelmeik orvoslását ígervén. ¹⁾

Végre a rendek hajlandóknak nyilatkoztak minden 100 [öbánytelek után *három* lovaszt állandón tartani, és veszély esetében jobbágyaik ötödrészét fegyverezni fel. Egyúttal minden jobbánytelek után 50 dénárt ajánlottak meg a királynak segélyül, melyet egy körükből választott nemesnek, Szentmihályi *Chwzy Tamásnak* kezeihez kell augusztus 11 -ig fizetni, ki a befolyó összeget a kamarának szolgáltatja át. De kikötötték, hogy az urak is hiány nélkül szolgáltatassák be, mert ha csak egy főúr is megtagadja azt, ők, a nemesek, soha többé nem fognak a kamarának adót fizetni. ²⁾

A komáromi vár megerősítésére külön segélyt ajánlani nem voltak rábírhatok; arra hivatkoztak, hogy miután ezen várnak külön jövedelmei és számos jobbányai vannak, nincs ok, miért vállalnának magukra ily „szokatlant” terhet. Ezzel kapcsolatban azon kívánság nyilvánult, hogy a király Komáromot és a többi várakat, melyek az ország szabadságainak és a magyar nemezeknek sérelmére, idegenek parancsnoksága alatt állanak, bizza hú magyarok gondjaira. Továbbá, Komárom-, Mosony- és Zólyom-megyébe magyar főispánokat nevezzen,

sidiim, sed esse iustum prouentum Maiestatis V. 8. Cum itaque, inquam, de nostro (piám maximé ageretur negotio, considerare debemus, quantum iam pro liberatione nostra Maiestas V. 8. exposuerit, quantum item et mine susceperit curam. Haec cum dicerem, iussus silóra, conticui.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

¹⁾ Várday 1538. június 28-án Ferdinándnak írja: „Quantum ego laboraverim, ut omnia prestarentur ad vota Maiestatis V., malo ex aliorum relációm eandem intelligere.“ Eredetije ugyanott. Hasonló módon nyilatkoznak Thurzó és Peregi, alább említendő leveleikben.

²⁾ Peregi Albertnak 1538. június 26-án Ferdinándhoz intézett levele. — Gerendi erdélyi püspöknek szintén Ferdinándhoz intézett, dátum nélküli levele. — A pozsonyi országgyűlésnek Ferdinándhoz küldött követei részére adott megbízólevele. Mindhárom irat eredetije a bécsi titkos levéltárban.

mert nem hajlandók a mostaniakat tovább elismerni, s azoknak engedelmeskedni.

Az ércpénz ügye, mely a korábbi országgyűléseket gyakran foglalkoztatta, ismét szőnyegre került. Miután ugyanis sokféle károk és nehézségek merültek fel abból, hogy Magyarország némely részeiben és határain kívül is, a magyar ércpénz elfogadása betiltatott; a rendek azon kérelemmel fordultak a királyhoz: parancsolja meg összes alattvalóinak, hogy a magyar pénzt fogadják el. Felhozták, hogy a körmőczi ércpénz jobb érc tartalommal bír, mint a németországi. És utaltak arra, hogy ha a király kérelmüket nem hallgatná meg, többé sem Pozsonyban, sem Nagyszombatban nem lehetne országgyűlést tartani, mivel e két város polgárai a magyar ércpénzt nem fogadják el.

Egyébkint elismerték, hogy az országban még mindig sok hamis pénzt vernek.¹⁾ Emiatt szükségesnek látták, hogy a királyi helytartó a vétkesek ellen kímélet nélkül járjon el. Ezek, úgy szintén másnemű gonosztevők kinyomozására és megfékezésére a következő eljárási módot hozták javaslatba: a helytartó minden megyébe küldjön, katonai fedezet alatti egy országbírói helyettest, ki maga mellé vevén az alispánt, a szolgabírákat és a megyei közönség által választott négy jogtudós nemest, ezekkel, minden kifogás és felebbezés kizárásával, Ítéletet mondjon.

A függőben levő peres ügyekre nézve kívánták, hogy a törvénykezés Nyitván, augusztus közepén vegye kezdetét, és megszakítás nélkül folytattassék.

Ezek mellett számos más köz- és magánügyek merültek fel a tanácskozások folyamában, melyek iránt rövid idő alatt megállapodásra jutottak; határozataikat végrehajtás végett, kérelem alakjában, a királyhoz terjesztették fel.

Miután naponkint fenyegető hírek érkeztek, hogy a szultán nagy készüléteket tesz, és Budát megvívni, az egész országot meghódítani tervezi: a király mielőbb vezesse hadait személyesen az országba, Slavóniában akadályozza meg a törökök

¹⁾ Különösen bizonyos „Péter tudort“ neveztek meg, mint pénzhamisítót.

dúlásait, és a magyarországi várakban helyezzen el erős őrségeket. Ha pedig, a király fontos okok miatt, kényszerítve volna személyes megjelenését elhalasztani, küldje haladék nélkül hadvezérét, tekintélyes sereg élén. Ugyanis az ország hadak hiányában, nyitva áll az ellenség támadásai előtt. És a tapasztalás bizonyítja, mennyire nehéz visszazerezni azt, a mi egyszerűen elveszett.

A rendek — miként fennebb említettük — nem bírtak tudomással afelől, hogy *négy hónap előtt* megkötetett a nagyváradi béke. Innen magyarázható két további kérelmük. Az egyik az: gondoskodják a király, hogy a János királyijai fennálló *fegyver szünetet* az ellenfél is lelkiismeretesen tartsa meg, uralmát ne terjeszse ki Ferdinánd területén, s ennek híveit ne kényszerítse adófizetésre. Mivel pedig a békealkudozások János királyijai, Ferdinand részéről, a magyarok kizárásával, idegenek által vezetettek, nehogy emiatt a magyar nemzetet végső veszedelem érje: ő felsége, mielőtt a béke létrejöjék és kihirdetetik, a magyar rendek közül néhányat avasson be a tárgyalások titkaiba.

Az elmúlt évek zavarai között erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadását, a jogos tulajdonosok, ismételt országgyűlési végzések daczára, eredmény nélkül sürgették. A rendek most újra felkérték a királyt, eszközölje ki, hogy azok, kik a lefolyt zavarteljes időkben önkényesen elfoglalt jószágokat még nem adták vissza a törvényes birtokosoknak, július 25-ig feleljenek meg ezen kötelességüknek; a győri püspökséget és más egyházi javadalmakat szabadítsa ki a világi urak kezei közül és adományozza érdemes egyháziaknak; rendelje el a turoczi prépostság elidegenített birtokainak visszaadását.

Tiltsa el magyar udvari embereit a jobbágyoknak elnyomásától, parancsolja meg nekik, hogy hadaikat a maguk, s ne mások birtokaiból élélmezzék, a mennyiben pedig másoknak árokat okoztak, adjanak megfelelő kárpótlást.

Parancsolja meg Alsó-Ausztria kormányzóságának, hogy ne engedjen senkit magyar alattvalók ügyeibe avatkozni, vagy az ország határait megsérteni; ha alsó-ausztriaiak magyarországiakkal egyenlenségbe bonyolódnak, a k. helytartó előtt indítsanak keresetet. A király pedig mielőbb tegyen rendelkez-

zést, a határoknak egyrésztől Magyarország, másrésztől Morvaország és Stiria között kiigazítása és megállapítása tárgyában.

Az esztergomi vár élelmezési felügyelője által behozott új harminczadot szüntesse meg.

A bányákat és harminczadokat — a királyi jövedelmek főforrásait — szabadítsa ki azoknak kezeiből, kik tényleg bírják, és bízza a kamara kezelésére; különben nem lesz képes, egyedül a szegény jobbágyok adójából, fedezni az ország számos szükségét.

Figyelmét felhívják koronázása alkalmával tett, de ekkorig nem teljesített Ígéretére, „hogy az ország jogait és törvényeit alkalmas férfiak által szabályoztatni és rendeztetni fogja“

Egyes megyék, városok, káptalanok, urak és nemesek követeik által, illetőleg személyesen is előadták magán sérelmeiket és kívánataikat, s felkérték az országgyűlést, hogy azokat a trón számolyánál, ajánló szavaikkal támogassák. A rendek készséggel teljesítették ezt.

A király kegyelmébe ajánlották: a bányavárosokat, melyek, kérelmeik előterjesztésére, külön követet küldöttek az udvarhoz; Győr-, Soprony- és Vas megye, úgy szintén a győri káptalan folyamodását, hogy őket Török Bálint hatalmaskodásai- és zaklatásaitól mentse meg. Mivel pedig ezen főúr késznek nyilatkozott a kezei között levő Ferdinánd-párti foglyokat szabadon bocsátani, ha a veszprémi püspök szabad lábra helyezi a kezei között levő János-párti foglyokat; a rendek kérték a királyt, hogy ez irányban hasson a püspökre. Ugyancsak a veszprémi püspök ellen a győri káptalan és a veszprémi apácák panaszt emeltek, hogy több jószágukat lefoglalta és barmaikat elhajtotta.

Még súlyosabb volt azon panasz, melyet ellene *Petheő Ferenc* özvegye emelt. Az előkelő hölgy, gyermekei, testvérei, sógorai és barátai által környezve, személyesen jelent meg a rendek színe előtt. Itt maga beszélt el, miként *Kecheti Márton* püspök Tátika várát, árulás segélyével, önkényesen elfoglalta, az itt talált, százezer forint értékű, drágaságokat, melyek csak részben a panaszlót illetik, részben egyházak és magánosok által, biztosság kedvéért, helyeztetek el a vár falai között, lefoglalta; magát az özvegyet egy ideig szigorú

fogságban tartotta, majd gyalázattal tetézve, háznépével együtt a várból kiutasította. A rendek megfélemedtek, ezen és más ügyekben is arról, hogy a másik félt is meg kell hallgatni. Nem kételkedvén, hogy az előadás minden részeiben megfelel a valóságnak, felkérték a királyt, hagyja meg helytartójának, hogy haladék nélkül szolgáltasson igazságot, és az özvegyet helyezze vissza a vár- s ingóságainak birtokába.

Egy másik úrhölgy is kísérletet tett személyes megjelenésével hatni az országgyűlésre. Ez *Pekry Lajos* neje volt, *Zsófia*, massóviai lierczegnő. Hivatkozván első férjének, *Báthory Istvánnak* érdemeire és szolgálataira, előadta szerencsétlen helyzetét, melybe férjének elfogatása által jutott ¹⁾, és kikérte az országgyűlés közbenjárását, *Pekry* nek szabadon bocsátása érdekében; Ígérvén, hogy férje, az általa elkövetett sérelmeket, mihelyt szabadságát visszanyeri, jóvá fogja tenni. Az országgyűlés nem késett *Pekry Lajos* részére a király bocsánatáért érdezeni, utalva ama lényeges szolgálatokra, melyeket korábban a királynak és az országnak tett.

Egy bizonyos *Rotlmestorffer Erasmus* is személyesen hívta fel a gyűlés figyelmét azon jogigényekre, melyeket neje *Zalonok* várára bír, s kérte, hogy ügyét ő felségének ajánlja. Megtörtént.

Ellenben *Ország* *László*, bár az országgyűlésre külön megidéztetett, vonakodott megjelenni. Ez, túltéve magát az ország törvényein és a király rendeletén, bizonyos jószágot önkényesen lefoglalt és annak birtokosát, egy nemes embert, fogva tartotta. A rendek kérték a királyt, parancsolja meg neki? hogy a jószágot adja vissza, a foglyot bocsássa szabadon; ha nem engedelmeskedik, a k. helytartó példásan büntesse meg.

Batthyányi Eerencz és *PucMuám Longinus* között hosszú idő óta per folyt *Rokonok vára* tárgyában. A törvényszék *Batthyányinak* ítélte oda, de ez nem volt képes magát a vár birtokába helyezni, valamint egy más *Polhaim Erhard* ellenében nyert Ítélet végrehajtását kieszközölni. Nem maradt egyébként hátra, mint a király közbenjárásáért folyamodni.

¹⁾ Ferdinand 1537. utolsó napjaiban vetette fogságba, hatalmaskodásai és az ellenpárttal való conspirálása miatt.

A *Lipcsei* családnak még nehezebb volt jogigényeit ha' sonnevii ősi várára érvényesíteni, mert azt Mária királyné bírta. Mindazáltal az országgyűlés felkérte a királyt, hogy vagy rendelje el a vár visszaadását, vagy pedig bocsássa az ügyet mielőbb törvényre. .

A János pártján levő urak hatalmaskodásai ellen Ferdinand király híveinek még mindig elég okuk volt panaszkodni* Különösen *Podmaniczky Rafael* egész rablohadj áratokat szervezett az ország felső megyéiben, melyek a nyitrai gyűlést is komolyan foglalkoztatták. Hasonlag *Laszky Jeromos* a Szepességben űzte erőszakos tetteit. A pozsonyi rendek azon kérelemmel fordultak a királyhoz, eszközölje ki, hogy az elrablott jószágok törvényes birtokosaiknak adassanak vissza.

Végre felhívták a király figyelmét *Bánffy Boldizsárnak* és *Horváth Ferencz* szarvaskői várnagynak hűséges szolgálataira, kiket megjutalmazás végett kegyelmébe ajánlottak. ¹⁾

Mindezen nagyszámú ügyek alig *nyolcz nap* lefolyása alatt intézteitek el. A gyűlés június 26-án két főúrból s két nemesből: *Gerendi Miklós* erdélyi püspök-, *Batthyányi Ferencz*-, *Ostffy László*- és *Maythéni Bertalan*-ból álló küldöttséget bocsátott a királyhoz, hogy határozatait és kérelmeit terjeszse elő. ²⁾ Mire a rendek rögtön szétszözltek. ³⁾

A küldöttség július első napjaiban megjelent a királyi udvarnál, mely ez idő szerint *Olmüczben* tartózkodott. ⁴⁾ Itt az adandó válasz tárgyában hosszú ideig folytak a tanácskozások. A követek kifogytak a türelemből és költségből. Hogy mielőbb visszatérhessenek lakhelyeikre, hová hihetőleg a gádzászat legfontosabb teendői is vonzották őket, — július első

1) *Instructio oratorum ex conuentu Pisoniensi pro festo bb. Viti et Modesti celebrato, ad Regiam Maiestatem expeditorum.* — A rendeknek és a küldöttségnek dátum nélküli felterjesztései. Egykorú iratok a bécsi titkos levéltárban.

2) A rendek 12 pecséttel ellátott megbízólevele ugyanott.

3) Thurzó Elek június 26-án már Semptéről ír a királynak.

4) Ferdinand 1533. június 30-án Olmüczből írja Thurzónak: „Nuntiorum Ordinum Regni istius nostri, ad nos expeditorum, aduentum expectabimus.“ Eredeti fogalmazata- a. bécsi titkos levéltárban.

felében valamik — sajtószertű javaslattal léptek elő. Meg fog-
nak elégedni — mondák — ha ő felsége egyelőre a csekélyebb
jelentőségű ügyek iránt (milyenek Petheó Ferenczné, a túróczi
prépostság, győri káptalan és a veszprémi apácák birtokügyei,
a foglyok szabadonbocsátása, sat.) közli velük most elhatáro-
zását, a többiekre nézve pedig utóbb a helytartó útján köz-
lendi a rendekkel. E mellett kérték a királyt, lássa el őket
költéssel, mert különben nem képesek tovább várakozni.

Nem tudjuk, vajjon teljesítette-e utóbbi kívánatukat? De
előbbi javaslatukat nem fogadta el; válasza a pozsonyi gyűlés
tel terjesztésének összessé pontjaira terjeszkedett ki.

Kegyelmesen fogadja — úgy mond — a pozsonyi ország-
gyűlés küldötteinek előadását, melyből meggyőződött, hogy a
rendek mint hű alattvalók, az ország védelmét illető köteles-
ségüknek lelkiismeretesen meg kívánnak felelni. Megelégedéssel
értesült határozatukról, melyben, a régi szokás szerint, min-
den 100 jobbágyporta után *három nehéz* fegyverzetű lovas
kiállítására ajánlkoznak; de óhajtja és hogy azok helyett
inkább *négy könnyű* fegyverzetű lovas, vagy is huszárt, állít-
sanak ki; ugyanis a tapasztalás bebizonyította, hogy ilyenek
a török ellen viselt háborúkban jobb szolgálatot tesznek. E
lovasokat, tekintettel a törökök fenyegető magatartására, ha-
ladék nélkül állítsák ki, és tartsák készen, hogy mihelyt a szük-
ség követelni fogja, a király által, *az országgyűlés küldötteinek
tanácsával.*, megállapítandó helyre egybegyűlhessenek. Ha pe-
dig a törökök, akár Magyarországot, akár Slavóniát nagyobb
haderővel támadnák meg, a magyarok legyenek készen arra,
hogy mindannyian személyesen felkeljenek.

Viszont ő, a király, szintén mindent megteend az orszá-
got fenyegető veszély elhárítására. A véghelyekre már is útnak
indított 1000 gyalogot, és elrendelte 2000 gyalognak toborzását,
kiket Slavóniába fog küldeni. Saját országainak és tartomá-
nyaitól nem jelentéktelen segílyt eszközölt ki, s ezek készek-
nek nyilatkoztak, nagy veszély esetében, személyesen felkelni.

A megajánlott adó behajtása és kezelése tárgyában ho-
zott határozatokat jóváhagyja. De megújítja kívánságát a
komáromi vár megerősítésére ajánlandó külön segílyre vonat-
kozólag. A jelen veszélyes időben nem mentheti fel őket e

tehertől; annál kevésbé, mert a vár jövedelmei a költségek fedezésére elégtelenek. Egyúttal, a rendek teljes megnyugtató végett, kész megengedni, hogy a komáromi erődítményekre megszavazandó segélyt, egy, a rendek által választandó külön egyén kezelje, s csak is a kitűzött célra fordítsa. Agyúkkal és más hadiszerekkel ő majjra főin a ellátni a várat.

A komárommegyei idegen főispán kinevezése által nem volt szándéka a magyar nemzetet és szabadságait megsérteni, s mihelyt békésebb idők következnek be, ezen, és más irányban is, tiszteletben fogja azokat tartani; várják be ezt türelemmel. Zólyom- és Mosonymegyében magyar főispánok kinevezése iránt Mária királynéval, — ki ama megyék várait és a terület legnagyobb részét bírta — tárgyalásokat fog kezdeni és azon lesz, hogy a rendek kívánsága mielőbb teljesüljön.

A király még most sem látta időszerűnek a nagyváradi béke megkötésének titkát fel leplezni. S ezért kitérő] eg nyilatkozott. „A rendek azon kérelméről, hogy ő felsége ne engedje a békettárgyalásokban teljesen kizártni a magyarokat, kegyelmesen meg fog emlékezni, nehogy ez ügyben bármi, becületük vagy érdekeik sérelmére történjék; sőt inkább, miként hasznosnak és tanácsosnak látandja, úgy fog eljárni, hogy ki ne zárassanak?⁴ Es eh ez azon nyilatkozatot csatolta, hogy a *fegyverszünet* lelkiismeretes megtartása iránt az ellenfélnél megtette a kellő lépéseket.

Szívesen teljesítené a magyar ércpénz forgalmára vonatkozó kérésüket is; de előbb szükségkép tanácskoznia kell azon tartományok rendéivel, kiknek felhívására' a tilalmat kibocsátotta volt.

A hamis pénzverők és más gonosztevők megbüntetését illető végzést jóváhagyja. Azonban, a rendek által kölcsönösen okozott károk és jószágfoglalások tárgyában eszközözendő igazságszolgáltatás iránt, fen tartja. magának, hogy a megfelelő rendelkezéseket megtehesse. Egyúttal azon lesz, hogy az egyházi jószágok eredeti rendeltetésüknek adassanak át, s ncvszerint a túróczi prépostság visszanyerje elfoglalt birtokait.

A magyar udvarnokoknak meg fogja parancsolni, hogy óvakodjanak a jobbágyokat elnyomni, és hadaikat mások birtokaiból élvezni; a helytartót utasítandja, hogy az

engedetlenséget, szükség esetében, fegyver hatalmával fékezze meg.

Arról, hogy az alsó-ausztriai kormányzóság magyar alattvalókra kiterjesztette hatóságát, nincs tudomása; ha ez ügyben felvilágosítást nyer, kész a nevezett kormányzóságot rendre utasítani.

A határok kiigazítására már kitűzte a határnapot.

Az esztergomi harminczad tárgyában hiteles értesítéseket fog követelni, és ha meggyőződik, hogy törvény és régi szokás ellenére hozott be, meg fogja szüntetni.

Az elidegenített királyi jövedelmek visszaszerzését mindenek felett kívánatosnak tartja; de erre költség hiányában nem képes, s csak azon ígéretre szorítkozhatok, hogy maga idején gondja lesz rá.

A helytartót meg fogja bízni, hogy az ország törvényeinek revisiójára alkalmas férfiakat jelljen ki.

A bányavárosoknak kegyelmes választ helyez kilátásba.

A Podmaniczky és Laszky által elrablott jószágok visszadásáról gondoskodni fog.

A mit a rendek Tátikának a veszprémi püspök által történt elfoglalásáról előterjesztenek, feltéve, hogy a valósággal megegyezik, ő felsége nehezteléssel veszi tudomásul. Mivel azonban a püspök is mint panaszló lép fel, a várat egyelőre a k. helytartónak fogja átadatni. A béke helyreállítása után a király személyesen fog a hely színén megjelenni és igazságot szolgáltatni. A veszprémi püspöknek továbbá meg fogja hagyni, hogy a kezei között levő foglyokat szintén a k. helytartónak adja át, ki azokat szabadon bocsátandja, ha Török Bálint ugyanezt megtette a maga foglyaival.

Ország h Lászlót is fel fogja hívni, hogy foglyait és az önkényesen elfoglalt birtokokat bocsássa ki. Lipcse vára visszaadása iránt Mária királynéval tárgyalásokat fog kezdeni. Intézkedni fog a Batthyányi l'erencz pereiben hozott ítéletek végrehajtásáról.

A rendek közben járását Pekry Lajos érdekében kellő tekintetbe veendő, s az igazság követelése szerint fog irányában eljárni.

Bánffy és *Horváthot*, tekintettel érdemeikre és a ren-

dek ajánlására, kész minden alkalommal kegyelmében részesíteni.

A király *Thurzó Elek* k. helytartóhoz küldötte e választ, oly czélból, hogy a megyékkel közölje, ki csakhamar megtette ezt. Azonban kedvezőtlen hatást gyakorolt, mivel az országgyűlés kívánatainak nagy részét tényleg teljesítetlenül hagyta. A kevésbé határozott ígéretek irányában pedig nagy bizalmatlanság uralkodott. Ennek folytán, több helyen, mind az adó behajtása, mind a hadak kiállítására körüli komoly nehézségek merültek fel; s bár a király *Thurzó Elek*hez intézett, későbbi iratában megnyugtatóbb s világosabb nyilatkozatokra is késznek nyilatkozott: a remények, melyeket a pozsonyi országgyűlés végzéseire csatoltak, jó részben füstbe mentek. ²⁾

1) Responsum ad Hungáriám. Dátum nélküli, eredeti fogalmadat a bécsi titkos levéltárban.

2) *Thurzó Elek* 1538. július 26-án *Galgóc*ról írja *Ferdinánd*-nak: „Direxeram exemplum responsi Maiestatis Vestre ad Comitatus vicinos, quibus, ut video, non undequaque illa placerent, et ob id hactenus fecerunt nonnullam dilacionem ac difficultatem, tani in copiis instruendis, quanti conferendo subsidio Maiestati Vestre oblato. Dicunt optasse se articulorum Poseniensium confirmationem, quam tamen non haberent, cum nec sigillo Maiestatis munitum esset responsum, et pleraque in dubio et ancipiti relicta forent.“ Eredeti a bécsi titkos levéltárban. — A király augusztus 15-én *Linczből* válaszol e levélre. „Quod responsum nostrum — írja többi között — ad articulos in Conuentu Poseniensi erectos, Nunciis Regnicolarum datum, Comitatus non undequaque placuerit, deque eo non satis contendi fuerint: non existimassemus illos super eiusmodi dato responso ulla grauamina aut difficultates pretendere debuisse, eni iuxta qualitatem temporis ... in omnibus articulis satis elementem deliberationem et resolutionem nostrum acceperint; nihilominus adhuc gratiose inclinati sumus, si quas difficultates seu grauamina se habere arbitrantur, in quibus latiore declarationem et decretum a nobis postulent, illa ipsa cum de iis informenitur, tollenda et emendanda curare, ne ulhis scrupulus, seu dubitatio relinquatur eis, quasi eorum pontul itta simplici responso transmittamus; cum potius statuta illorum, recto et ordine facta, rata et grata haberi velimus et intendamus. Quod autem queruntur, responsum nostrum ne sigillo quidem munitum fuisse, est id sane prefer consuetudinem Cancellarie nostre, ut cum ad nos Nuncii mittuntur, demum illis responsa sigillo corroborate“ Eredeti fogalmazata, ugyanott.

IV.

A sellyei részleges gyűlés 1538. Augusztusban.

A pozsonyi országgyűlés végzései nem termettek meg a várt gyümölcsöket. A kelet felől érkező hírek mind fenyegetőbbben hangzottak. Kétségtelen volt ugyan, hogy Szulejmán készülétei, közvetlenül Péter moldvai vajda ellen irányulnak. De szint oly alapos volt az aggodalom, hogy ha a nagyvárad békéről értesül, Magyarországra is átvezeti hadait. A magyar kormányférfiaknak, ily körülmények között, a védelmi intézkedések szükségességét annál sürgetőbbnek kellett felismerni, minél elhagyatottabb állapotban valának a véghegyek, s minél kevesebbet várhattak a királytól. Ezek tehát egy újaid) yүүлés összehívását határozták el.

Thurzó Elek királyi helytartó 1538. augusztus 15-re, a pozsonymegyei Sellyére ¹⁾ hívta össze az ország főrendeit és a megyéket; az utóbbiakat oly módon, hogy két-két követet küldjenek. A király előleges jóváhagyását, vagy mert feleslegesnek vélte, vagy mert nem látta tanácsosnak, elmulasztotta kikérni; csak utólag jelentette neki a gyűlés kihirdetését, s felkérte, hogy küldjön oda *biztost*.²⁾

¹⁾ Valószínűleg azért nem Pozsonyba, mert itt nagy volt a drágaság, és a polgárok a magyar ércpénzt nem fogadták el, mi nagy nehézséget idézett elő.

²⁾ Thurzó Elek 1538. augusztus 9-én Galgóczról írja a királynak: „Constitution jam per me est, ut Dominos, et ex singulis Comitatus duos conuocarem ad decimum quintum huius, in locum, tribus abhinc miHiaribus, et iam sunt per me litere directe ad Dominos et Comitatus; ob eam scilicet causam, ut illic ea, que in comunem defensionem et commoda, in iis terrificis aduenientis hostis rnmoribus, viderentur, tractaremus.“ Javasolja, hogy biztosát, kit, Linczből augusztus 3-án kelt leirata, szerint, Pozsonyba küldött

Ferdinand jóváhagyta a gyűlés megtartását, csak azon egy észrevételt tette, hogy alkalmasabbnak látta volna azt Pozsonyban megtartatni. ¹⁾ Már korábban, augusztus 5-én, báró *Herberstein Zsigmondot* Pozsonyba küldötte volt, hogy ott a magyar tanácsosokkal, az ország védelmére vonatkozó ügyekről tanácskozzék. Ez, midőn megérkezvén, értesült, hogy a magyar tanácsosok Sellyén vannak, nem késelt őket ott felkeresni, és augusztus 17-én érkezett oda. ²⁾ Itt találta már az urak közül *Var day Pál* esztergomi érseket, *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt, *Peregi Albert* prépostot, *Ilévy Ferenc* k. személynököt, *Országh Lászlót*, *Nyáry Ferenczet*, *Bánffy Boldizsárt*, az alsó nemesség számos tagjai által környezve. De elmaradt az, ki a gyűlést összehívta és annak természetes elnöke volt: *Thurzó Elek*; betegsége nem engedte Galgóczról távozni. ³⁾

Augusztus 18-án reggel *Herberstein* megjelent a magyar tanácsosok körében, kik, miután szívélyesen üdvözölték, azon óhajításukat fejezték ki, hogy, ha a király által reábizott közlemények természete nem tiltja, ezek meghallgatására a jelenlevő megyei követek is hívassanak meg. A királyi biztosnak ez ellen nem volt kifogása, s így a követek rögtön bebocsáttattak a tanácskozási terembe.

Herberstein ekkor előadta a királyi üzenetet, mely azonban csak a magyar tanácsosokhoz, s nem a sellyei gyűléshez volt intézve.

Mindenek előtt hangsúlyozta a király buzgó gondoskodását az ország védelme és jóléte körül; azután közölvén a törökök hadimozgalmai felől érkezett híreket, előadta, mily készüléteket tett a király, a maga részéről és örökös tartományainak hozzájárulásával, s felhívta őket, gondoskodjanak,

Sellyére küldje. *Várday* primás augusztus 11-én Esztergomból ugyanezen irányban ír a királynak. — Mindkét levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

¹⁾ Augusztus 15-én Linczből írja, neki, hogy a gyűlés összehívását „non possunius reprehendere, licet accomodatiorem locum existimassemus pro Congregatione huiusmodi Posenium; sed consilio tuo acquiescimus.“ Eredeti fogalmazata ugyanott. .

²⁾ *Herberstein*, alább említendő, jelentési¹ szerint.

³⁾ *Thurzó Elek* 1538. augusztus 28-án Galgóczról jelenti ezt Ferdinándnak. Levelének eredetije a bécsi t. levéltárban.

hogy a magyar rendek is, hazájuk védelme érdekében, meghozzák a szükséges áldozatokat; ajánljanak meg újabb pénzsegélyt, állítsanak ki minden 100 jobbágytelek után négy huszárt, rendeljék el a közfelkelést, tartsanak kémeket és igyekezzenek a lakosságot, élelmi szerezket, takarmányt, az ellenség által fenyegetett határokról az ország belsejébe szállítani és biztosságba helyezni. ¹⁾

A tanácsosok az adandó válasz iránt a betegen fekvő Thurzónak véleményét kérték ki, s Révayt Galgócra küldötték. ²⁾ Míg ez megérkeznék, a tanácsosok azon voltak, hogy a megyei követeket, a pozsonyi országgyűlésen megajánlott fél forintot felül, nagyobb adó megszavazására bírják. Azonban nem értek célzt. A követek azt válaszolták, hogy jobbágyaik, a folytonos zsarolások következtében végső Ínségbe sülyedtek, és további terhek viselésére merőben képtelenek.; a közfelkelést sem határozhatják el, törvényeik értelmében, másként, mint ha a király személyesen áll a hadjárat élére. Egyébkint készeknek nyilatkoztak jobbágyaik egy részét — minden 100 telek után három nehéz lovas helyett *négy* huszárt — rögtön felfegyverezni, úgy hogy szeptember nyolczadika előtt, a főrendek által már készen tartott hadakhoz csatlakozhassanak.

Ezen tanácskozások közben, panaszok és vádak emelkedtek Thurzó Elek ellen, kinek kötelessége lett volna a jobbágyokat megoltalmazni. Miután ezt tőle nem várhatják, azon óhajítás nyilvánult, hogy minden megye maga tartson és fizessen bizonyos számú hadakat, melyekkel saját erejükből fékezzék meg a hatalmaskodó zsarnokokat. Az uraknak mindaz által sikerült őket rábírní, hogy erről mondjanak le. ³⁾

Augusztus 20-án visszaérkezvén a Galgócra küldött

¹⁾ Herberstein előterjesztésének szövegét nem bírjuk. Tartalmát megismerteti velünk a magyar tanácsosoknak, alább említendő, válasza.

²⁾ Herberstein jelentése szerint.

³⁾ A Herbersteinnak Bécsből augusztus 23-án Ferdinánd királyhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban. És Bethlen Elek augusztus 20-án Sellyéről írja a királynak: „In conuentu . . . de subsidio Maiestatis V. S. faciendo satis laboratum est, quod nullo

Révay, a tanácsosok bemutatták Herbersteinnak válasziratukat.

Hálát mondanak ő felsége buzgó gondoskodásáért, közleményei- és készületeiért. Ok viszont életüket és vagyonukat ajánlják fel hónuk és a trón javáért. Századok óta megvannak szokva a szabadság-, haza-, fejedelem- és vallásért vérüket ontani. Most is, bár csak kevesen maradtak meg, megszámlálhatlanok lévén a csatáerekben elesettek és a fogságban sínlődők, utolsó emberig fognak küzdeni ősi ellenségük ellen. Értessülvén a király kívánatairól, siettek ezeket az egybegyült alsó nemességgel közölni. Es bár, minden igyekezetük mellett, keveset eszközölhettek ki, biztosítják a királyt áldozatkészégük felől, és kérik, ne nehezeltjen hu alattvalóira. ¹⁾

Herberstein, ezen válasz vétele után, még azon nap elutazott. ²⁾

A sellyei rendek némely kevésbbé jelentékeny sérelmek orvoslását és kívánatok teljesítését sürgették. Ezek részben a pozsonyiaknak ismétlései valának, ³⁾ melyekhez azonban újak is csatlakoztak. Ilyenek a következők.

A király szüntesse meg a komárommegyei nemesek panaszeit, kiknek jobbágyait erőszakkal kényszerítik ingyen munkákra a komáromi erődítményeknél; fordítsa az általuk fizetett fél forintnyi adót ama vár megerősítésére.

modo augere vclunt; dicunt enim pauper es colonos tanta depredacione in maximam deuenisse paupertatem, quis autem Indus depredacionis causa fuit, nisi D. Locumtenens Maiestatis V., cuius intererat, ne in rusticos depredari permisisset Nunc autem sunt in hoc, ut per Comitatus gentes habeant, et ipsimet illis soluunt, quibus raptores illos puniant. Si hoc facient, mihi nullo modo recte facéré videbuntur; non secus enim facerent, ac si regimen e manu Maiestatis V. S. eximere vellent.“ Eredetije ugyanott.

¹⁾ Responsio Dominorum Locumtenentis et Consiliariorum ad legationem S. Regie Maiestatis, per Magnificum Sigismundum liberum Baronem ab Herberstein etc., Oratorem suum, in conuentu de Sellye, iussu Sue Maiestatis eisdem explicatam. Eredetije ugyanott.

²⁾ Herberstein idézett jelentésében.

³⁾ Ilyenek: Zalonok várát adassa vissza Batthyányinak, Lipcse várát a Lipcsei testvéreknek, Tátikát Petheónának, e's Pokry Lajost bocsássa szabadon.

Ugyanezen adóból lássa el segélylyel az erdélyi püspököt és Bethlen Eleket, fizetéssel Nyáry Ferenczet és Bánffy Boldizsárt; végre az utóbbinak váltsa ki jószágait, melyeket a múlt évben elzalogosított, hogy a slavóniai hadjárát költségeit fedezhesse.

Mivel Révay István, értesülvén a török hadak közeledéséről, hősi lelkesedés által indítatva, ötven lovassal Erdélybe sietett: a király jutáiméi engedje át neki azon adót, mely nyitra- és túrócmezgyei birtokain, alig 300 forint értékben, fog behajtatni.

Végre rendelje el a király, hogy Kubinyi Lénárd, ki a pozsonyi harminczadnál ellenőrré neveztetett ki, ezen tisztébe vezettessék he; és eszközölje, hogy János bécsi kereskedő követeléseit elégíttessenek ki. ^{x)})

A király Thuizó Elekhez intézett válaszában kiemelte ugyan, hogy, tekintve az ország veszélyes helyzetét, a pozsonyi országgyűlésen megajánlott adó és hadak emelését bizton reméllette; de mivel a nemesség erre nem vala rábírható — megnyugvással fogadja. Biztos tudósítások érkeztek afelől, hogy egy nagy török hadsereg Moldva és Erdély megtámadására indult, s el van határozva Erdélynek — mety Magyarország kiváló részéül méltán tar tátik — védelmére, János királynak rögtön segélyhadakat küldeni. Ezeknek eltartására azon módozatot karolta fel, hogy a jobbágyok a négy huszár helyett, kiket minden 100 telek után, a sellyei gyűlés határozatai értelmében, kiállítani kötelesek voltak. bizonyos pénzösszeget fizessenek. Ennek végrehajtásával a királyi helytartót bízta meg. ²⁾)

¹⁾) Supplicaciones Dominorum et Nobilium ex Conuentu de Sellye ad Regiam Maiestatem. communi consensu expedite. Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

²⁾) Az 1538. szeptember 1-én Gmundenben kelt k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

A pozsonyi országgyűlés 1539. Szeptemberben.

A török támadás, melytől 1538. nyarán az udvar és a nemzet rettegett, elmaradt. Azonban a szultán magatartása a következő év elején megijította az aggodalmakat. És miként az ország védelme, úgy megzavart belső viszonyainak rendezése ismét kívánatosá tette az országgyűlés összehívását. E tárgyban a király és helytartója között már 1539. ápril havában folyta levelezés. Thurzó Elek javasolta, hogy az országgyűléssel egy időben az országos törvényszék is kezdje meg tevékenységét, mi a rendeknek régi jogos kívánságát kielégítendő, és azoknak nagyobb számban való összegyülekezését előmozdítandja. A helyre nézve megjegyezte, hogy a távoli megyék rendei nem szívesen jönnek az ország nyugati szélén fekvő Pozsonyba, hol különben is nagy drágaság uralkodik: de nem volt képes más várost ajánlani. ¹⁾

¹⁾ Thurzó Elek 1539. ápril 30-án Semptéről írja Ferdinándnak: „Cupiebat Maiestas V. ex me cognoscere, quem potissimum terminum et diem conuentui . . . indicenduni probarem? Quod ego decernere facile non posse videbam . . . Dignetur . . . dcernere, quo die conuentus fidelium peragatur, ubi de subsidio agendum érit, quod ad solucionem militum inprimis est necessarium. . . . Módúm autem tractatum habendorum poterit Maiestas V. descriptum hue mittere, qui facile ex rerum presencium, teniporumque et necessitatum racione péti et conscribi poterunt. Judiciis veró ego non alium terminum deligendum censeo, quam congregacioni. Facilius enim et numerosius confluerent, et in ipsa frequencia subsidium obtineri cicius posset, modusque exaccioni cercior imponi. Maiestati V. si hoc non displicet. poterit literis, quibus conuocantur nobiles et hoc inseri, quod sub ipsum congregacionis tempus iudicia essent inchoanda, quo auide ab omnibus expectantur.“ Eredetije a becsi titkos levéltárban.

És a király csakugyan Pozsonyba, 1539. szeptember 21-re hívta össze a rendeket. ¹⁾ Kik, és mily számban jöttek össze? nem tudjuk.

A király *Gerendi Miklós* erdélyi püspököt és *Batthyányi Ferenc* vas megyei főispánt nevezte biztosaivá. Ezek nyitották meg a gyűlést. Előadásukban a királynak Magyarország iránt viseltető jóakarátát hangsúlyozván, kiemelték, hogy „bár ő felsége örökösödési jogai alapján igényt tarthatott a „magyar trónra“⁴¹, ezt főleg azért foglalta el, hogy a török ellen megvédelmezze. Ez irányban minden lehető megtett, fáradságot és költségeket nem kímélt. Es bizonyára az ő és császári bátyjának áldozatkészsége nélkül Magyarország nem kerülte volna el a török rabságot. Nem csekélyebb szolgálatot vélt tenni az országnak, midőn János királylyal a békét megkötötte, miről most értesíti a rendeket. Ezeket végül buzdítja, hogy szintén tegyék meg kötelességüket, és különösen Slavonia védelmére ajánljanak meg segílyt. ²⁾

A rendek nem hagyhatták megjegyzés nélkül ezen előadás több pontját. Miután a király örökösödési jogait említette meg, a rendek siettek kinyilatkoztatni, hogy „ők nem más jogcímen, hanem Magyarország ősi szabadságai értelmében, szabad választás alapján fogadták el ő felségét uralkodójuknak;“^a ³⁾ mert meg voltak győződve, hogy egyedül ő képes hazájukat megoltalmazni. Azonban, habár hálásan elismerik ő felségének és császári bátyjának ez irányban szerzett érdemeit, nem

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes. Ferdinand 1539. szeptember 14-én értesíti Zsigmond lengyel királyt, hogy miután a szepesi városok és Szepesmegye között felmerült viszályok kiegyenlítésére a határnapot már kitűzte volt, „interuenerunt perardua Regni nostri Hungariae negotia, quae a nobis postularunt, ut subditis nostris eius Regni necessario generálom conuentum indiceremus. Is autem conuentus indictus est ad 21. diem septembris“, közel a fennebb említett határnaphoz, melyet ennek folytán későbbre kell halasztania. Az Acta Tomiciana kiadatlan XV. kötetében, 356. 1. (A szent-péternári cs. könyvtárban.)

²⁾ A királyi előadás szövegét nem bírjuk. Tartalmát a rendek válaszából ismerjük.

³⁾ Ezen fontos hely az eredetiben így hangzik: „Quod autem Maiestas Regia gubernamen Regni Hungarie, in quo licet jus sue-

hallgathatják el mégis „azon a napnál világosabb tényt“, hogy ha ő felsége és császári bátyja *maya idején* indítják meg segély-hadaikat, és ezeket Magyarországra vezetik, nem pedig Németországban helyezik el: az ország pusztulását nagy részben elháríthatja, a török által elfoglalt véghelyeket visszaszerezheti, kiadásainak tetemes részétől megmenekülhet, és az ellenpárton levő rendek, buzgó és sikeres tevékenységének szemléletére, meghódolnak vala.

Most tehát a rendek azon kérelemmel fordulnak ő felségéhez, hogy végre ne elégedjék meg kicsinyes, részleges hadi műveletekkel, melyek nem elégségesek az országot megvédeni, hanem, egyetértve a császárral, más fejedelmekkel és saját egyéb országainak rendjeivel, határozza el magát oly intézkedésekre, melyek lehetővé tegyék az ellenséget nyíltan megtámadni és szerencsésen leküzdeni. Ha ezt nem teszi, Magyarország és vele a szomszéd tartományok kikérülhetlenül ti végromlás elé mennek.

A János királylyal létrehozott egység felől, hírből, már korábban volt a rendeknek tudomásuk. Es bár ismételve kérték ő felségét, hogy ezen békealkudozások vezetésében magyaroknak is legyen részük, nem hallgatta meg őket. Mivel pedig meggyőződtek, hogy a korábbi egységek az ország megosztását, s nem egyesülését eredményezték, nehogy ez jövőre is történjék: engedje meg ő felsége, hogy hívei a János király pártján levő rendekkel közös országgyűlést tarthassanak, s itt az ország megmentéséről együtt tanácskozhassanak.

Áttérve a királyi kívánatokra, a következő megállapodásra jutottak .

Bár a török támadások és a belháborúk súlyosan nehezdedtek az urakra és jobbágyokra, mindazáltal Slavónia védelmére minden száz jobbágy-telek után *két huszár* kiállítására és 200 martalócz (plagiarii) eltartására ajánlkoznak. Az eként létesítendő hadsereg, melyhez Mária királyné bandecessionis habuisset, non tamen eo respectu, séd quod illud regnum extremo periculo expositum .... liberaret, suscepisse significauit. lideni Domini et Regnicole dicunt Maicstatem Suam, non alio jure, séd ex libera electione ipsorum, juxta antiquas libertates Regni Hungarie, in eorum regem elegisse.“

riumja is csatlakozzék, már december 6-án Szombathelyre fog küldetni, honnan a király által szintén oda küldendő hadakkal, rögtön Slavóniába induljon.

A királyi hadak ellátására egy forintnyi adói, a 200 marthalóc fizetésére 30 dénárt szavaznak meg minden jobbágylek után; oly módon, hogy az egy forint a királyi kamarának, a 30 dénár Batthyányi Ferencznek kezeihez fog fizettetni. Mindkét adót a városok is tartozzanak fizetni.

Ha a király személyesen vezetné hadait a török ellen, a rendek személyesen felkelnek.

Ez után számos kívánatok és sérelmek kerültek szónyegre, melyek már a korábbi gyűléseket is foglalkoztatták, de a király által még el nem intéztettek. Ezek iránt a rendek nehézség nélkül jöttek megállapodásra, formulázva a királyhoz intézendő kérelmeiket. Úgy mint:

Eszközölje a király, hogy a világiak által birt egyházi javak bocsáttassanak vissza; a borsmonostori apátságot pedig — mely, nem tudjuk miként, az ausztriai tartományhoz kapcsoltatott — csatolja vissza Magyarországhoz.

A jó érczpenz mindenütt fogadtassák el. A visszaélések megszüntetése végett, minden megyében választassanak vásárbírák, kik afelett örködjenek, hogy a magyar érczpenz a némettel egyenlő értékben fogadtassák el, és azoknak, kik azt elfogadni vonakodnak, áruikat foglalják le.

Az országos törvényszék jövő évi január 6-án Pozsonyban kezdje meg a bíraskodást. De az 1539-iki év márczius 12-ike óta elkövetett jószágfoglalások és hatalmaskodások ügyében a helytartó haladék nélkül, és bárhol bíraskodhassék. A már visszabocsátott, de újra erőszakosan elfoglalt, vagy jövőben elfoglalandó javakat, a főispánok egy év lefolyása alatt, tartozzanak a törvényes birtokosoknak visszaadatni; ha ezt elmulasztják, hivatalukat veszítsék el. A királyi és megyei hadak által okozott károk rögtön becsültessenek meg, és értékük a kárt okozó katonák zsoldjából vonassák le.

Komárom-megyébe nevezzen a király magyar főispányt.

Parancsolja meg Morvaország kapitányainak, hogy ne avatkozzanak oly perbe, mely a magyarországi törvényszékek illetékességéhez tartozik.

A Magyarország és a szomszéd tartományok között függőben levő határkérdést „*végre valdhára*^ hozassa tisztába.

Rendelje el a bányavárosok szabadalmainak tiszteletben tartását.

Szüntesse meg az önkényesen behozott harminczadokat és vámokat.

Gondoskodjék arról, hogy ezentúl, magánosok kérelmére, ne állíttassanak ki oly királyi iratok, melyek az ország szabad-ságára sérelmesek.

Rendelkezzék, hogy Szent-Márton, Győr, Veszprém és Sümeg várak jó karba helyeztessenek és a király hűségében megtartassanak; hasonlólag a Slavóniában fekvő Dobrakutja vár iránt is, melyet birtokosa Zekel Ferencz nem képes ellátni.

Eszközölje, hogy Hédervári György, a Lipcsei testvérek és a vasvári káptalan jószágait, melyektől erőszakosan megfosztattak, mielőbb nyerjék vissza. Batthyányi Ferenczet pedig, Polheim törvénytelen támadásai ellen, vegye pártfogása alá. Pekry Lajost bocsássa szabadon, tekintettel előbbi jó szolgálatai- és a rendek közbejárására.

Miután a magyarországi rendek korábbi gyűlésein alkottak végzések ^{x)} nem nyerték el a királyi megerősítést, s ennél fogva azoknak végrehajtása elmaradt; azokat, a mostani országgyűlés végzéseivel kapcsolatban, erősítse meg.

Ezen megerősítés ki eszközzése végett a főrendek és az alsó nemesség soraiból követek küldettek a királyhoz. ²⁾ Kik voltak ezek? Mikor, és hol fogadtattak Ferdinand által? nem ismeretes. Csak az eredmény áll előttünk azon válasziratban, mely — az *esztergomi érsek* javaslatainak tekintetbe vételével — ³⁾ az országgyűlés felterjesztésének egyes pontjaira a királyi elhatározásokat tartalmazza.

¹⁾ Az 1538-ik évi pozsonyi országgyűlés és a sclyei részleges gyűlés végzéseit értik.

²⁾ Responsio Dominorum et Regnicolarum in conuentu Posoniensi pro festo dini Mathei Apostoli et Euangeliste celebrato, congregatorum, iuxta articulos infra denotatos S. Regie Maiestati. — Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Várday Pál dátum nélküli levélben írja Ferdinándnak: „Responsionem per Maiestatem y, Dominis et Regnicolis suis Hun-

A. király nem mulasztotta el örökösödési jogára visszatérni. Nem támadta meg ugyan egyenesen a felterjesztésben foglalt ama tételt, hogy a *rendelet szabad választása* képezi a trón birtoklásának jogalapját. De midőn a rendek hálájára a török ellen nyújtott védelemért reflectál, ügyesen belevezeti ezen egészen idegen tárgyba azon megjegyzést, hogy őt „ezen áldozatokra *nemcsak az előtte uralkodó magyar királyokkal kötött szerződésai és örökösödési jogai*“ készítették, hanem fejedelmi kötelességeinek érzete is. Ígéri, hogy ezentúl szintén kitelhetőleg fog gondoskodni az ország javáról, és azon lesz, hogy, miként a rendek óhajtják, nagy és általános hadjárat által az ország teljes felszabadítását eszközölje.

A nagyváradi békekötésről még mindig titkolódzva tesz említést, s részleteit nem tárja fel. János királylyal — úgy mond — a császári követek közbenjárásával „megvetette a béke alapjait⁴⁴, s ha látni fogja, hogy azok állandó egyességre nyújtanak kilátást, szívesen fogja az alkudozásokba a magyar tanácsosokat, sőt az alsó nemesség, némely tagjait is bevonni. De határozottan ellenezi a János király alattvalóival tartandó közös országgyűlés tervét. És midőn ily gyűlés megtartását eltiltja, ezt saját szerű indokolással teszi, melyet gúnynak is lehetne tekinteni. „Felesleges — úgy mond — hogy alattvalói alkalmas idő előtt ez irányban fáradjanak⁴⁴; majd maga idején értesíteni fogja őket, mikor kívánja e gyűlést megtartatni.

A lovasok kiállítására és a közfelkelésre vonatkozó ajánlatot kegyelmesen fogadja; de megvárja, hogy a nagy hadjárat idején, oly módon fognak a rendek ő felsége személye körüli táborba szállani, hogy a magyar nemzet ősi dicsőségét fentartásuk és emeljék.

A maga és Mária királyné hadai december 8-án Szom-

garis ad articulos cideni per oratores exhibitos faciendam, quatenus tam repente fieri potuit, juxta opinionem meam, conscriptam, misi. Dignetur itaque Maiestas V. eam graciosè periegere, perlectamque, nbi illi videbitur, emendari et tempestive expediri facere; quoniam responsio Maiestatis V., juxta optata Regnicolarum, cum literis Maiestatis V. pro exsolutione dice scribendis, ad singulos Comitatus perferri debet. Nuncii autem Regnicolarum pro cita expeditione 8. Maiestati V. supplicant.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

bathelyen fognak lenni; megvárja, hogy a rendek is pontosan és hiány nélkül küldjék oda fegyvereseiket.

A felajánlott adóval megelégszik, bár az ebből várható Összeg csekélyebb, mint az, mit ő a slavóniai bánoknak és kapitányoknak hadaik ellátására fizet. Nem hallgatja el, hogy remélte, miszerint az urak és nemesek nemcsak sokfélekép terhelt jobbágyaikat veendik igénybe, hanem saját erszényük-ből is fognak segílyt ajánlani.

Gondoskodni fog, hogy az egyházi javak eredeti rendel-tetésüknek adassanak vissza. Borsmonostor tárgyában vizs-gálatot fog megindíttatni.

Meg fogja parancsolni, hogy a körmöczi ércpénz az ország egész területén fogadtassák el. Az örökös tartományok-és szomszéd országokban való forgalma tárgyában amazok rendéivel és ezek uralkodóival tárgyal ásókat fog kezdeni. A vásárbírák intézményét hallgatással mellőzi.

A többi kívánatok teljesítését ígéri. Csak Pekry Lajos szabadon bocsátása iránt nyilatkozik némi tartózkodással; „bár — úgymond — méltó okoknál fogva szenvedí büntetését, *maga idején* gondja lesz arra, hogy visszanyerje szabadságát.“

A korábbi gyűlések végzéseire nézve kiemeli, hogy azokra „kegyelmesen válaszolt,“ őt, a mennyiben a viszonyok enged-ték, végrehajtásukat is eszközölte. ¹⁾

A királyi válasz oly természetű volt, hogy az *Emeleti-leg^a* tökéletesen megnyugtató és kielégítő vala. Azonban a rendek már többször vettek ily megnyugtató és kielégítő leira-tokat, anélkül, hogy azok „gyakorlatilag“ bármit változtattak volna a helyzeten, és a sérelmek megszüntetését eredményezték volna.

A pozsonyi országgyűlés követeli tehát nem eléged-tek meg, s már más nap ²⁾ újabb kérvénnyel fordultak a királyhoz.

Miután a király ígéri, hogy az önkényesen elfoglalt birto-

¹⁾ A dátum nélküli királyi válaszirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Bár a napot nem ismerjük, a kérvény azon kifejezése „ad hesternam respensionem Maiestatis V.“, kiténteti, hogy más nap nyújtották be.

kok visszaadását eszközölni fogja, kérik, hogy ez „*haladék nélkül*“ történjék; és hívja fel János királyt, hogy ő saját alattvalóit szintén bírja rá ugyanerre.

Miután továbbá ígéri, hogy a magyar ércpénzt többi tartományaiban is el fogja fogadtatni, de ezt már sokszor ígérte, anélkül, hogy teljesítette volna; kérik, hogy most végre teljesítse.

Az ország határainak megállapítására tűzzön ki határnapot.

A borsmonostori apátságot, mivel tökéletesen kétségtelen, hogy Magyarországhoz tartozik, rögtön csatolja vissza.

Hasonlag kétségtelen léven, hogy a morvaországi kapitányok illetéktelenül avatkoztak be, feltétel nélkül tiltsa el őket ettől.

A vasvári káptalan jogigényeinek alapossága szintén világos lévén, rendelje el, hogy azok érvényre emeltessenek.

Ezekhez, egy új kívánatot csatoltak: bírja rá a tized jövedelmeket élvező egyházi és világi urakat, hogy azok arányában megfelelő hadakat tartsanak. ^{x)}

A királyt a bizalmatlanság ily világos nyilatkozása nem háborította fel. Teljes nyugalommal válaszolt az egyes pontokra.

Az egyházi jószágok visszaadása iránt meg fogja tenni a kellő intézkedéseket „*a mennyiben ez a beírványok sérelme nélkül eszközölhető*”; és fel fogja hívni Jánost királyt, hogy ez irányban ő is teljesítse a méltányosság igényeit.

A magyar ércpénzre vonatkozólag ismételi, hogy közelebb megindítandja a tárgyalásokat.

Az országos határok megállapítására nem tűzheti ki a határnapot, mielőtt ez iránt a morvaországi rendekkel tanácskoznék, mit mielőbb megteend.

Miután a borsmonostori apátság és a vasvári káptalan némely birtokai tárgyában „*a magyar király és az ausztriai főherceg között nézetkülönbség létezik*“:²⁾ a kérdést törvényes úton fogja eldöntetni.

¹⁾ A felterjesztés, egykorú példánya, ugyanott.

²⁾ Ezen nevezetes nyilatkozat az eredeti szövegben ekként

A morvaországi kapitányhoz már elkiildötte a kíván rendeletet.

A tizedekre vonatkozó pontot, mint teljesen jogosat és a törvényekkel öszhangzót, jóváhagyja.¹⁾

Bár ezen második királyi válasz némely pontokra nézve kedvezőtlenebbül hangzott, mint az első, és a második felterjesztés némely kívánataira tagadólag felelt: az országgyűlés követői kényszerítve látták magukat lemondani a reményről, hogy további engedményeket eszközölhessenek ki, és visszatértek hazájukba.

hangzik: „Cum istorum locoruni ratione inter regem Hungarie et archiducem Austrie differentia vigeat. . . .“

¹⁾ A királyi válaszirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

VI.

Erdélyi gyűlések 1537.—1540.

L

János király életének végső éveiben zavartalanul bírta Erdélyt, melynek rendei lankadatlan áldozatkészséggel támogatták ügyét.

Egy 1537. tavaszán tartott gyűlésen a magyar nemesség és a székelyek 500 500 lovast, a szászok 500 puskás gyalogot, s ezek részére négy havi zsoldot ajánlottak meg.¹⁾

II.

1538. február 24-én jött létre Ferdinánd és János között a nagyváradi béke. Bár egyik pontjában megállapított, hogy titokban fog tartatni, mégis előre volt látható, hogy tudomására jut Szulejmánnak, s újabb támadását fogja maga után vonni. Úgy történt. Már tavasz elején hírek érkeztek a szultán készülteiről.

János király ennek folytán Erdélybe jött, s itt a rendek által lelkesedéssel támogatva, buzgó tevékenységet folytatott, hogy a töröknek ellenállhasson. Ferdinánd 13,000 embert küldött segélyére.

Ily körülmények között szükségesnek látta az említett év (1538.) nyarán az erdélyi rendeknek *Kolozsvárra* gyűlést hirdetni, ²⁾ hová magyarországi előkelőbb híveit is meghívta. Az utóbbiak közül legkiválóbbak voltak: *Perényi Péter, Török*

¹⁾ Ezen gyűlésre utalnak Balassa Imre és Kessercw Mihály, midőn 1537. június 25-én Wese lundeni érseket a fennebb említett határozatról ekként értesítik: „Regnum Transylvaniae Regi Joanni gentes auxiliares d.edit. . (Egyk. más. a bécsi cs. t. levéltárban.)

²⁾ Mikor? Nem vagyunk képesek pontosan meghatározni.

Bálint, Bebek Ferenc és Eszéki János, ki kevéssel utóbb pécsi püspökké nevezetett; az erdélyiek közül: *Statüius János* erdélyi püspök, *Verancsics Antal* gyulafehérvári prépost, *Majláth István, Balassa Imre és Kendy Ferenc*.

A király személyesen nyitotta meg a gyűlést, a következő beszéddel:

„Mennyivel jobb a háborúnál a béke, s mennyire becsültem ezt minden időben, nem kételkedem, hogy mindnyájan tudjátok és tapasztaltátok. Most megváltoztatott elhatározással készülleteket tesztek háborúra, melyet nem annyira kívánatosnak, mint szükségesnek tartok. Kétségtelen, hogy Szulejmán ellenséges szándékkal közeledik, hazánkat és minket végromlással fenyeget; és pedig nem más okból, mint azért, mert irigyli békességünket és egyesülésünket, melyet hogy nektek megszerezsek, tartós és nehéz fáradalmakat kellett elviselnem, veszélyekkel daczolnom, ellenségeim gyűlöletét, támadásait, rágalmaikat és bántalmaikat eltűrnöm. E mellett a magam kincseit és a ti vagyontokát évenkénti nagy ajándékokra kimerítettem, s a török hadak által országomban véghezvitt pusztításokat és dúlásokat gyakran könnyebben, mint a kár nagyságánál fogva illő leendett, elnéztem. A hódolat semmiféle jeleit nem mulasztottam el kitüntetni; követeim által gyakran kinyilatkoztattam, hogy Isten után a szultánnak tulajdonítom szerencsémeket. Minden gondomat és igyekezetemet oda irányítottam, hogy barátságát, a ti és az egész kereszténység érdekében, megőrizzem. Ha nem járok el ily módon, több keresztény országra súlyos szenvedéseket vontam volna, -s az én romlásom a ti és egész Magyarország veszedelmét idézte volna elő. Míg Magyarország, mint egy minden felől megsebesült test, nem volt képes megállani, az ellenség irányában más magatartást kellett követnem, mint ha az teljes épségben állott volna. Miként az orvosok az emberi test súlyos sebeinek gyógyítására óvakodnak mindjárt kezdetben erős szereket alkalmazni: úgy én is a szenvedő Magyarország gyógyítására gyengéd, és a sebek súlyosságánál fogva, lassú szereket igyekeztem alkalmazni. Kerülvén a háborút, az ellenségnek, mely fegyverével levert, barátságát minden módon, nagy ajándékok, roppant pénzüsszeg, különféle ígéretek által törekedtem meg-

szerezni. Ekként a viszonyokhoz alkalmaztam magamat, tanácsosnak látván azt inkább lecsillapítani, mint felingerelni; míg a nemzet némileg felüdül, hajdani fényét, erejét és számos győzelmekkel jutalmazott bátorságát visszanyeri. Ekként a töröknek irányomban ekkoráig tanúsított jóakarátát és nagylelkűségét az én eljárásomnak és ügyességemnek, ne az ő jószágának vagy ármányainak, tulajdonítsatok. Barbár barátságának hazug színe alatt, az állandó béke reményével kecsegtetett minket, hogy rablásainak és bántalmazásainak mindig védelem nélkül ki legyünk téve. Most, mivel irányomban tanúsított barátságát megbánta, én pedig hűtlenségét, cselszövényeit és szabadságunk megsemmisítésére irányzott törekvéseit világosan látom: nem vagyok képes többé elnyomni fájdalmas érzelmeimet, melyek a hosszú türelem után önmaguktól törnek ki. Azt tartom, nem kell többé haboznunk. Óhajtván, hogy titeket is ugyanazon lelkesedés vezéreljen, a mely engem, ragadjunk fegyvert, nehogy Erdély vesztét s Magyarország végső enyészetét okozzuk. Ugyanis a visszavonulás gyalázatot és romlást hozna reánk; szolgaság és szüntelen rettegés volna sorsunk. Keljünk tehát harcra, tegyük kockára életünket, édes lesz vérünket ontani a hitért, gyermekeinkért és a szabadságért. Soraitok élén fog állani királyotok, osztozkodva a veszélyekben; első leszek, ki az ellenség fegyvereinek kiteszem magam. Ti követni fogjátok példámat, ha ősi származást okra, eleitek bátorságára, a törökökön nyert számos diadalokra visszaemlékeztek, ha szégyellitek eddigi félelmeteket és szolgáltságokat.

A mi engem illet, be fogom bizonyítani, hogy magyaroknak vagyok királya, kikért élni és halni akarok. Igyekezni fogok, Isten segítségével, vagy visszaállítani a magyar nemzet szabadságát, vagy legalább dicső halál által kitüntetni, hogy óhajtottam azt visszaállítani. Midőn nagy lelketeket, harcias alakjaitokat s karjaitokat, melyek segítségével Mátyás király néha három diadalt is aratott egy napon, szemlélem; midőil személyem iránti hűségteket és ragaszkodásokat, hazátok iránti szerelmeteket megfontolom: nem rettegek a törökök hatalmától, sőt nagyobb hévvel és bizalommal nézek a küzdelem elé; csak az egyetértés ne hiányozzék körötökben. Felhívlak tite-

két, ne higyetek a híreknek, melyek az ellenség számáról terjesztetnek, mivel többnyire nagyítva vannak, s a valóság tetelesen leszállítja. Mert, ha számba vesszük a hadi viszonyokat, hogy a szultán a perzsák fejedelme ellen roppant sereget küldött, a keresztény hatalmak ellen jelentékeny hajóhadat állított ki, Konstantinápolyt és a többi tengerparti városokat őrségekkel kell ellátnia: haderejének csak csekély részét vezetheti ellenünk. Továbbá, ha barátaink és kémeink jelentéseinek hitelt adhatunk, serege rendezetlen tömeget képez, s Ázsia elpuhult fiaiból áll, kik egyszer visszaszorítva ritkán újítják meg a viadalt. Ellenben velünk harcolni fognak horvátok, szlávok, ráczok, lengyelek, csehok, sziléziaiak, morvák; segítségünkre jönnek a római király által küldött spanyol és német lándzsás és puskás gyalogok, mindnyájan harcedzett vitézek, kik alig négy napi távolságra vannak tőlünk. Sorainkban fognak küzdeni az ausztriai háznak. hódolt magyarok is, csak imént ellenségeink, most ismét barátaink és baj társaink. Bírjuk a moldvai és havasalföldi vajdák ígéretét, hogy hozzánk csatiatkoznak. Ekként, Isten segélyével, nem megvetendő számban fogunk egybegyülni, s habár e tekintetben az ellenség meghaladna minket, erőben és bátorságban mi fogjuk túlszámnyalni.

Ne féljünk tehát, támogatva e harcias, és a törökök ellen leghevesebb gyűlölettel viseltető, népek által, megkezdeni az annyira szükséges háborút. Kiemelem még azt is, hogy a kedvező alkalmak, melyek a töröknek ekkoráig a keresztények elleni háborúkra nyíltak, többé nem térnek vissza. A francziák, spanyolok, olaszok és németek közötti egyenetlenségek megszűntek; Ferencz király kibékült Károly császárral; a többi keresztény hatalmakkal szövetséget kötöttek a közös ellenség leküzdésére, sőt már is számos és erős hajóhadat küldöttek ellene. Vájjon lehet-e kételkednünk, hogy mindez előnyünkre fog válni? A törökök ereje úgy szólván az egész világ ellen igénybe van véve; bárhová fordul, mindenütt ellenségekkel áll szemben; kelet és nyugót fegyverkezik; és bizton állíthatom, hogy fél erővel sem jó ellenünk.

Eszerint tehát Istenbe vetve bizalmatokat, tekintetbe véve bátorságtokat, őseitek győzelmeit, egyesüljetek velem;

míg élünk, ne engedjük, hogy kedves és gazdag hazánktól niegfoszszanak! Es ha netalán vakmerőségnek látszanék, fontoljátok meg, hogy válságos időkben merész elhatározásokra van szükség, s a merészeket többnyire óhajtott siker jutalmazza. Odáig jutottunk, hogy többé nem lehet visszavonulnunk, de ha lehetne, sem volna az megengedhető. Harcolnunk kell, és igyekeznünk a győzelmet kivívni. Ha bátran küzdünk, velünk lesznek, Krisztus vezérelte alatt, a mennyei hatalmak, visszahódítjuk hazánk szabadságát és ősi dicsőségünket!“

Ezen szózat, melyhez hasonlólt Erdély rendel nem hallottak János király ajkairól, határtalan lelkesedést keltett. Egyhangúlag helyeselték a fejedelem elhatározását, készeknek nyilatkoztak őt minden erejükkel támogatni, s felkérték, hogy mielőbb vezesse őket az ellenségre.

János királyt — a jelenlevő Verancsics tanúsága szerint — soha sem látták oly emelkedett és örömteljes hangulatban, mint ezen alkalomkor. Magasztalta hazafias, áldozatkészségüket, ismételte, hogy teljes bizalommal néz elébe a háborúnak, s felhívta a rendeket, hogy mielőbb és lehetőleg számos hadakkal gyűljenek a háborba. ²⁾

x4 gyűlés egyéb végzéseiről nem bírnak tudomással. Csak azt tudjuk, hogy a Ferdinand király által küldött segélyhadak fogadása és ellátása iránt rendelkeztek. ³⁾

III.

Míg János király hadikészületeit serényen folytatta, Szulejmán Moldvába tört, az egész tartományt elfoglalta, Péter vajdát letette, s testvérét Istvánt nevezte utódjává. Innen egy csauszt küldött János királyhoz, hogy fegyverkezése

1) Ezen beszédet a jelenlevő Verancsics közli. „Ita loquutum coram auidi.“ Emiatt nem haboztam azt úgy tekinteni, mint melyet János király, ha talán nem is szó szerint, valóban elmondott.

2) Verancsics Antal. De rebus gestis Hungarorum ab inclinatione Regni. Összes munkái. I. 100—110. 11.

3) János királynak 1538. szeptember 16-án Kolozsvárt kelt rendeleté, melyben a fennebbi gyűlés végzéseire hivatkozva, tekintettel a német segélyhadak érkezésére, a német pénz elfogadását meghagyja, a szász nemzet szebeni levéltárában.

miatt felvilágosítást kérjen. Azonban ugyanakkor egy előkelő töröktől titkos értesítés jött, hogy a szultán ajándékkal meg lesz kérlelhető.

János király megragadta ezen ajánlatot. Több ok készítette reá. Reményei nagy részben meghiúsultak: a moldvai és havasalföldi vajdák nem jöttek segélyére; Ferdinand alig 4000 embert küldött; az erdélyi és magyarországi rendek sem feleltek meg a várakozásainak. így tehát elhatározá: a békét megvásárolni. ¹⁾

Evégből 1538. szeptember 18-án Kolozsvárra gyűlést hívott Össze. És a rendek ugyanazon készséggel, melyet néhány hét előtt a harcziás szellemű határozat felkarolásában tanúsítottak, most a béke eszméjéhez csatlakoztak. A király által kívánt pénzösszeg előállítására, azon mezővárosok-, faluk- és várbirtokokra, melyek eddig még nem voltak kapuszámba véve, portánként egy forint adót vetettek ki, melytől csak azon béreseket mentették fel, kiknek vagyonuk három forintnál csekélyebb értékkel bírt.

Egyúttal felkérték a királyt, eszközölje ki ezen alkalommal a szultánnal, hogy Perényi Péternek fogságban levő fiát bocsássa szabadon, híveinek a törökök által elfoglalt birtokait adassa vissza, s ezek birtokainak pusztításától hadait tiltsa el.

Határozatott, hogy a fegyverben levő nemesség ne oszljon szét, hanem oda vonuljon, hová a király rendelni fogja. A jobbágyok bocsáttassanak haza; de mihelyt a véres kard körű lhordoztatik, haladéktalanul jelenjenek meg ismét, a kitűzött helyen. Huny ad megye jobbágyai pedig és a szászok egy része, kik eddig a felkelés terhe alól kivonták magukat, fegyvereztessenek fel.

Az idegen segélyhadakat a király az ország védelmére a legalkalmasabb pontokon helyezze el. A nemesek házaiban a hadak ne szállj anak meg. Az okozott és okozandó károk tárgyában a király rögtön szolgáltatasson igazságot.

Ezen a hadjárattal összeköttetésben levő határozatokon kívül csak egy végzést találunk még a gyűlés törvénykönyvé-

¹⁾ Verancsics Antal i. h. 113., 114. 11. És Szilágyi Sándor. Erdélyország Történelme. II. 265.

ben. Ez felkéri a királyt, hogy a jobbágyokat, kik o mozgalmak között uraiktól elszöktek, adassa vissza. ¹⁾

A kivetett egy forint adóból százezer forintnak kellett bejönni. Ugyanannyit ajánlott fel maga János király és ugyanannyit várt magyarországi híveitől. ²⁾ Az ajándékoknak a szultánnál való átnyújtása és a régi barátságos vonatkozások helyreállítása végett, a király és a rendek kérelmére, *Martinuzzi György*, nagyváradi püspök vállalkozott a portára utazni. ³⁾

IV.

János király 1539. december 16-ára *Nagyváradra* gyűlést hirdetett. Vájjon a magyar országi, vagy az erdélyi nemesiséget, vagy talán mindkettőt kívánta itt maga köré gyűjteni? Es vájjon megtartatott-e ezen gyűlés? nem tudjuk. ⁴⁾

V.

1540. elején Erdély vajdái: *Mafláik István* és *Balassa Imre* szétágazó összeesküvést szerveztek János király megbuktatására. Miután Eerdinánd királylyal s a törökkel alku-dozásba bocsátkoztak, és Erdélyben terveik sikerét biztosítva

¹⁾ A törvénykönyv eredeti példánya a kolos-monostori convent levéltárában.

²⁾ Verancsics Antal 1540. január 20-án Budáról testvérének Mihálynak írja: „Ne credas illa trecenta millia aureorum, proximo anno in Comitibus Colosvariensibus, a Transsylvania centum, ab Hungária centum, ab se verő centum, sub huiusmodi praetextu collecta, esse missa.“ Verancsics összes munkái. VI. 58. 1.

³⁾ Fráter György 1540. július 18-án Szászsebesről Zsigmond lengyel királynak: „Anno praeterito delegatus eram a Serenissimo Domino Joanne . . . *summo omnium ordinum consensu* ad legationem turcicam.“ (Az Acta Tomiciana kiadatlan 16-ik kötetében. A szent pétervári cs. könyvtárból.) E követség, János közbejött halála miatt, elmaradt.

⁴⁾ Ezen gyűlésről csak egy adat maradt reánk *Horario* pápai nuntiusnak 1539. december 7-én Budáról Farnese bíbornokhoz intézett jelentésében: „Sua Maesta havea fatto indire una Diéta solo de li Nobili in Waradino, per il giorno di Santa Lucia; ma non so come li pótra andar in tempo, ne manco fin bora li e andato el Rmo Waradiense, qual li dovea andar preparar.“ (A nápolyi állami levéltárban.)

hitték, a három erdélyi nemzetnek 1540. márczius 9-re *Marosvásárhelyre* gyűlést hirdettek. ¹⁾

Azonban a gyülekező rendek hangulata nem volt olyan, mely őket kielégíthette volna. Emellett értesültek, hogy Bethlen Farkas főkapitány terveiket János királynak elárulta, s ez Budáról megindult, hogy személyesen Erdélybe jőjön.

Ily körülménynek között Majláth jónak látta távortartani magát a gyűléstől. Csak Balassa jelent meg. Itt heves kifakadásokat engedett meg ugyan magának Bethlen ellen, melyek viszhangra találtak a gyülekezet körében is; de terveinek nem keresztülvitelére, hanem következményei elhárítására igyekezett. A rendek tizenkét tagból álló küldöttséget, melyhez a vajdák követői csatlakoztak bocsátottak János királyhoz. A gyűlés ezután békésen feloszlott. ²⁾

¹⁾ Verancsics Antal 1540. márczius 1-én Gyulafehérvárról nagybátyjának Statilius erdélyi püspöknek írja: „Stephanus Maylad et Emericus Balassa . . . comitia indixerunt his tribus nationibus, scilicet nobilibus, Siculis et Saxonibus, celebranda septimo idus Mártii in oppido Siculorum, Vasarhel appellate. Hesterno die in sacrario lectae sunt literae vaivodae Maylad, quibus capitulum quoque pro regni consuetudine eodem arcessit, neque aseribit causam. Hoc tantum: ob necessitatem et ardua huius regni negotia, intellecturi oa, ubi aderitis. Per brevitatem termini, et quod eadem comitia tamdiu intra sinum tenere recondita, suspicio omnibus minimé bona insinuat.“ Verancsics munkái. VI. 75. 1.

²⁾ Verancsics 1540. márczius 24-én a lengyel királynéhoz intézett levelében elbeszélvén, mily rettegés között várták a marosvásárhelyi gyűlést, kiemeli: „Habitis et absolutis comitiis in oppido Vásárhely 7. nonas martii longe mitiora, et quae haud quaquam, ut ipsi dicebant, reprehendi possent, caeterum omnia languida et tumultuaria celeritate perfecerunt. Opinamur cam ob causam, quod praestigia ipsorum mature fuissent detecta. . . . Miserunt ad ejus majestatem oratores ex unaquaque natione quaternos, qni suspiciones de se exortas indicent falsas esse, et quid decreverint, exponant. Pctunt autem imprimis, ut rex illis declaret, quid hostilitatis habeat cum Turca. Etenim vereri se, ne ut Hungaris et Sclavis ferine jam alteris subactis, alteris de pilo pendentibus, idem ipsis quoque insciis et oscitantibus eveniat. Praeterea census se quotannis assidilos et grandes persolvere, ignorareque in quem finom, quum ipse Turca belliim illis et extremam occidionem minitetur, tempusque belligerendi jam aptum adesse, neque de sua scuntate spem ullam videre. Caeterum, ut ejus maiestas pecuniam in Transsylvania, cudi faciat, cujus maxi-

VI.

A követek *Nagyváradon* találták János királyt, s itt fogadtattak általa. ¹⁾

Előadták, küldőik nevében, az ország szomorú, kimerült állapotát, és képtelenségét további áldozatokra. Ugyanis, miután János király régóta nem veretett pénzt, igen kevés pénz volt forgalomban, minél fogva a kereskedés pangott, s az adás-vevésben gyakran a cserére voltak utalva. Továbbá felhozták, hogy a közelebbi években jobbágyaik és a szászok roppant adókkal terheltettek, melyekből több folyt be két millió forintnál. Súlyos vádat emeltek *Fráter György*, mint királyi kincstárnok ellen, ki ezen súlyos adók kivetésének okozója, s azok behajtásában a legnagyobb Önkénnyel járt el; e mellett roppant mennyiségű gabonát zsarolt ki; várakat építtetett, melyeknek fen tartása roppant terhekkel jár; rossz tanácsokat ad a királynak, és azon van, hogy Erdély török rabságba jusson. Továbbá fájalmukat fejezték ki a felett, hogy a király ellenük hadat indít. „A rendek — így szólották — megemlékezvén esküjük- és kötelességükről, pálczát sem fognak ő felségére emelni; viszont ő felségét is kéri, ne feledkezzék meg fejedelmi esküjéről, szabadságaikról és jó szolgálataikról. Végre felkérték, szabadítsa meg őket *Fráter György* zsarnokságától, és gondoskodjék helyzetük javításáról. ²⁾

main inopiam apud se esse nemo nesciret, eoque rés ipsorum esse deducta, ut jani merces permutare cogentur, quum ncquirent vendere. Et quaedam alia ad fidelitatem attentia, non magni pens habita.“ Verancsics munkái. VI. 93.—95. 11. — És Gerendi Miklós Becsből 1540. april 27-én Ferdinándnak jelenti: „Wayuode diétám fecerunt, Maylad interessé non est ipsi et suo college visum, sic solus Balassa diete interfuit, et multa in Wolfgangum Bethlen dixit, et totum Regnum erat ita in eum concitatum, ut si intrasset in illám diétám, certc interfectus fuisset. Ex illa diéta delegerunt septem oratores, quorum unus est nepos meus Martinus de Gherend.“ Eredetije a bécsi cs. levéltárban.

²⁾ Gerendi, ki fennebb idézett levelében írja, hogy János király nem hallgatta ki őket, rosszul volt informálva.

³⁾ A magyar helytartótanácsnak, az erdélyi elégületlenek jelen-

János király a követeket, miután előterjesztéseiket meghallgatta, őrizet alá helyezte, és Erdély rendéit apríl 24-ére *Tordára hívta össze*, hogy ott az összeesküvés részeseinek megbüntetését eszközölje.!)

János király Verbóczy István kíséretében ²⁾ jött Tordára. Az általa személyesen megnyitott gyűlésen feltárta az összeesküvés céljait, és büntetést kért részeseire, kiket a rendek a hűtlenség büntetésében marasztaltak el. ³⁾

Majd a török viszonyok és az adó kérdését hozta szónyegre. Előadta, hogy mindennek felett szükségesnek látja, fenntartani a barátságos viszonyt a portával, melynek megszakítása biztos romlást vonna az országra. Ennek következtében nem habozik nagy pénzáldozatok árán is biztosítani a békét, mely egyébként a magánosok jólétének előmozdítására is szolgál. Mindazáltal ő épen avégből jött Erdélybe, hogy közvetlenül megismerkedjék a rendek vagyoni viszonyaival, terheiket könnyítse és az adók behajtásának módját megfelelően szabályozza. Sőt késznek nyilatkozott a török adót két évre saját pénztárából fizetni meg. A rendek háláját Verbóczy tolmácsolta. ⁴⁾

A gyűlés ezután több napig magánjogi viszonyok és a törvénykezési eljárás rendezésével foglalkozott, és ezekről több törvényt alkotott. ⁵⁾

Ez volt János király utolsó gyűlése. 1540. július 21-én meghalt.

lései alapján, Ferdinand királyhoz 1540. május vége felé, intézett felterjesztése alapján. Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

1) Thurzó Elek Semptéről 1540. apríl 25-én jelenti Ferdinándnak: „Joannes ingressus est usque Tordam, illicquo indixit Conuentum Statibus Transsiluanie, quo fortassis non omnes conuincunt. Statuit punire authores sedicionum.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

2) Tordáról 1540. apríl 23-án Révay Ferenczhez intézett levele a bécsi cs. levéltárban.

3) *Verancsics Antalnak* 1540. június 24-én Statiliushoz intézett levele. Verancsics munkái. VI. 104. 1. — És a magyar helytartótanács, fennebb idézett felterjesztése. — *Mindszenti Gábor* naplója. Magyarország történeti tára. I. 14.—16. 11. — *Bethlen Farkas*. *História de rebus Transsylvanicis*. I. 315. és 318. 11.

4) Bethlen i. in. 318., 319. 11.

5) A törvénykönyv eredeti példánya az Erdélyi Múzeum kéziratgyűjteményében. Közrebocsátotta Eder, Simigianusnak 1800-iki kiadásában. 200.—206. 11.

VII.

Horvát- és Tótomági gyűlések 1537—1540.

I.

1537. kora tavaszán a törökök kétszeres erélyvel kezdték meg hódításaikat a magyar korona területének déli szélein. Kliszát — mely félszázad óta daczolt ostromaikkal — vívni kezdték, s miután Krusich Pétert, ki ötezernyi had élén küldetett felmentésére, megverték vala, hatalmukba is ejtették. Ugyanakkor Mohammed szendrői basa Verőcze és Pozsega megyékben tett foglalásokat.

Ferdinand ezalatt saját örökös tartományaiban élénk tevékenységet fejtett ki, hogy hadakat gyűjtsön, melyeket *Katzianer János* főkapitány vezérlete alatt Tótországba készült küldeni.

A tótországi rendeket pedig márczius 4-re *Körösre* hívta össze, hogy hazájuk védelméről rendelkezzenek. ¹⁾ De a gyűlés, ismeretlen okok miatt, csak ápril 15-én jött létre.

Ekkor *Katzianer* tekintélyes had élén már megérkezett volt.

A rendek siettek hálájukat kifejezni a királynak buzgó gondoskodásáért; *Katzianert* pedig felkérték, hogy a király által Tótország védelmére rendelt hadaknak még meg érkezett részét mielőbb vezesse a tartomány véghelyeibe.

Mielőtt a védelmi intézkedéseket tanácskozás tárgyává tennék, belátták, hogy ezeknek sikerét a múlt évben egymás között támadott egyenetlenségek meg fogják hiúsítani, s ezek-

¹⁾ A meghívólevél nem ismeretes. De a határnapot megismereti a következő nyilatkozat, melyet a gyűlés végzéseiben találunk „Dominican! Oculi proximo preteritam, diem videlicet nostre congregationis de mandato regio nobis indicte/*

nek megszüntetése mellőzhetlenül szükséges. Azonban már annyira elmérgesedtek, hogy állandó kibékülés létrehozására nem volt kilátás. így tehát a viszálykodó felek csak fegyverszünetre léptek. Ugyanis megállapodtak, hogy azon sérelmeket, melyeket márczius 4-ike előtt kölcsönösen szenvedtek, a folyó év december 25-ig békésen tűrik, és nem fogják visszatartolni. Némileg különösen hangzik az, mit e határozathoz csatolnak, hogy ugyan e *határnapig* „egymást *őszinte szeretettel* fogják felkarolni.“¹⁾

Ezután, a tartomány védelmére, 800 lovas és 200 gyalog' kiállítását határozták el, s felkérték *Pekry Lajost*, hogy e hadnak fogadását, szervezését és vezetését vállalja magára. E mellett az urak és nemesek minden tíz jobbágy telek után egy pusztás gyalogot ajánlottak fel, kiket szintén *Pekry* vezérletére bízta, és kijelentették, hogy szükség esetében fejenként kelnek fel.

A hadak fizetésére, minden jobbágytelek után egy forintot szavaztak meg, mely nyolcz nap lefolyása alatt a tartományi kincstárnok kezeihez szolgáltatandó, ki utasított, hogy e határidő leteltével, azoknak, kik az adót megfizetni vonakodnak, birtokait, fegyveresei által pusztíttassa e], a mely barbár eljárás régi gyakorlat volt Tótországbán.

Egyébkint a katonák az élelmiszereket és takarmányt készpénz fizetés mellett tartoznak vásárolni; az egyes czikkek árát, a főkapitány, a rendek által választandó biztosok és az illető szolgabíró közbejöttével, fogja meghatározni.

A német és magyar pénz mindenütt a maga értéke szerint fog elfogadtatni. '

Ezen tárgyak mellett a *báni méltóság* ügye is természet-szerűen magára vonta a rendek figyelmét. A korábbi gyűlésekből többször intéztek, betöltése iránt, a királyhoz kérelmeket, anélkül, hogy meghallgattattak volna. Most nem ismételték azokat. Hanem inkább intézkedéseket tettek, hogy a báni méltóság üresedése alatt a tartomány érdekeit megóvják. A kormány vezetésére bizottságot neveztek ki, melynek tagjai yalának: a *zágrábi püspök*, *Batthyányi Ferenc*, *Pekry Lajos* és

¹⁾ „Interim . . . animo sincere scsc ainplecti et prosequi de-beant.“

Keglevlch Péter, kik utasítottak, hogy mindenben a főkapitányyal (*Katzianert* értik) egyetértői eg járjanak el. Ugyancsak ezen urakra bízták az igazságszolgáltatást. Es a zágrábi püspököt felhatalmazták, hogy társainak távollétében, egyedül is, a rendek által melléje adott négy ülnökkel bíraskodhassék. A várak kivétettek bírói hatóságuk alól; azoknak falai között a főkapitányt illette a bírói hatalom.

A rendek végre kimondották, hogy a végzéseknak, ha kell, fegyveres erővel fognak érvényt szerezni. ^{x)}

A körösi gyűlés végzéseit *Katzianer* küldötte át a királynak. Ez sietett azokat megerősíteni, kifejezván reményét, hogy lelkiismeretesen végre fogják hajtani, és hazájuk megvédelmezése végett, a szűkség követelése szerint, nagyobb áldozatokat is fognak hozni. ²⁾

II.

A körösi gyűlés végzése a pozsonyi kamarát kevésbé elégítették ki, mint a királyt. A folytonos pénzügyi zavarok között, melyekkel küzdenie kellett, midőn a magyarországi jobbágyok évenként nagy adót fizettek, határozott ellenszenvvel tekintettek Tótországra, honnan *négy év* óta a királyi kincstár semmi segílyt nem nyert, miután az ott megajánlott adókat a tartomány saját kincstárnokai, a tartomány céljaira fordították. A kamara ajánlotta tehát a királynak, hogy hirdessen új gyűlést s hívja fel a tótországi rendeket, hogy legalább két forintot szavazzanak meg minden jobbágytelek után, melyet a királyi kincstár egy tisztviselője vegyen át; s e célból új gyűlést hirdessen. ³⁾

A király, bár a körösi gyűlés megerősítését tartalmazó

1) A törvényczikkek, és a rendeknek ápril 15-én kelt kíséző levele, eredetiben a bécsi titkos levéltárban. Kiadta *Kukuljevic*.

2) A május 2-án kelt leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

3) Ez kitűnik az alább említendő k. leiratból, és *Peregi Albert* kamarai elnöknek 1537. május 5-én a királyhoz intézett leveléből, melyben többi között írja: „Misi formulám literarum, qua litere Maiestatis V. ad Regnicolas pro petendo subsidio, meo iudicio erunt conficiende. Dieni vero diete facile D. Catzianer pro temporis ratione decernere poterit.“ Eredetije ugyanott.

leirat már el volt küldve, felkarolta a kamara javaslatát, és a tótországi rendeknek 1537. június 17-re, *Körösre* újabb gyűlést hirdetett. ¹⁾

Katzianer János nyitotta meg a tanácskozásokat. Bemutatta a királyi leiratot, mely a múlt gyűlés végzéseit jóváhagyja, s buzdította a rendeket, hogy szavazzanak meg a király részére adót, s ezt helyezték az ő (a főkapitány) rendelkezésére. Továbbá figyelmeztetvén őket, hogy miután a király jelentékeny haderőt küldött Slavónia védelmére, s Alsó-Ausztriából előkelő és vitéz harcosok érkeztek segítségükre: kétszeres kötelességük, hogy maguk részéről is minden kitelhető! tegyenek meg. Felhívta tehát őket, hogy fejenként ragadjanak fegyvert, a főpapok és főurak állítsák ki a törvény által megszabott banderiumjaikat, és rendelkezzenek a hadak élelmezése tárgyában. ²⁾

Ugyanakkor *Castellanffy János* is megjelent a rendek körében. Előmutatott egy k. leiratot, melyben a tótországi rendek felhívatnak, hogy miután négy év óta a királyi kincstár részére nem fizettek adót, most ajánlják meg azt; s értesíti, hogy behajtását és átvételét az említett *Castellanffyra* bízta. ³⁾

A rendek nem csekély zavarban voltak, melyik k. leiratnak engedelmesséjének? Azonban ezen kérdés eldöntése elől kitértek, s azt a főkapitányra bízta. Ok készséggel hajoltak a király kívánatára és *két forintot* szavaztak meg, melynek fele *királyi*, másik fele a *tartományi* kincstárba fizetessék.

Ez alkalommal az alsó papságot is megadóztatták. A 2—3 káplányt tartó plébánosokra 4 forintot, a többi plébánosokra kettőt, a kisebb javadalmak birtokosaira egyet, végre a kúplányokra 50 dénárt vetettek ki. Az ebből befolyó pénzüsszeg szintén a királyi és tartományi kincstár között volt megosztandó.

Készségüket személyesen kelni fel hazájuk védelmére,

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes.

²⁾ *Katzianernek* a gyűléshez intézett, dátum nélküli, irata. Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A dátum nélküli k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

újra kinyilatkoztatták; oly hozzáadással, hogy a közfelkelés alól az uraknál és a várakban szolgáló nemesek, a betegek, aggastyánok és özvegyek se legyenek kivéve, hanem maguk helyett egy lovast tartozzanak kiállítani. Az egytelkes nemesek kivételt képeznek ugyan, de viszont jobbágyok gyanánt adózzanak. Közfelkelés esetében az urak és nagybirtokos nemesek banderiumjaikat is kötelesek kiállítani. Mivel azonban többnyire jószágaik nagy részétől a török hódítás által meg voltak fosztva; Katzianer János és Pekry Lajos megbízattak, hogy a kiállítandó bandériumok létszámát a tényleges birtokviszonyok alapján szabják meg. S e megbízásban rögtön eljártak.

Az élelmi szerek és takarmány árának, úgyszintén a szállító kocsik fuvardíjának meghatározása a rendek és a főkapitány által kiküldendő biztosokra hagyatott. Egyúttal kijelöltettek bizonyos urak és nemesek, kik szállító kocsikat készen tartani köteleztettek. A szállítók a vámok fizetésétől felmentettek.

Mivel találkoztak, kik élelmi- és hadiszereket a törököknek áruba bocsátottak, mindenki felhatalmaztatott az ily honárulókat élve vagy halva elfogni, a kapitányoknak átszolgáltatni és szállítmányaikat saját hasznára lefoglalni.

A nemesek és papok házainak mentsége a katonaszállásolástól megerősítettet.

A katonák által okozott károk, a szolgabírák becslése alapján, az illetők zsoldjából levonatván, pótoltsanak.

A múlt gyűlés végzései megújítottak, és a kapitányok megbízattak, hogy azoknak, kik e végzések ellen cselekednek, jószágait foglalják le, és ő felsége rendelkezésére bocsássák. ¹⁾ Ezen gyűlésnek volt még egy eredménye, melyet a törvényczikkek nem említenek. *Pekry Lajos* kibékült itt az urak-

¹⁾ Articuli Dominorum ac Regnicolarum Regni Sclauonie in Congregatione illorum generáli, Crisii pro Dominica proxima post festum beatoruin Viti et Modesti Martirum celebrata editi et confecti. Anno 1537. Es mellékelve hozzá egy kimutatás: Numerus gentium Dominorum ac poeiorum Nobilium. Egykorú másolat a bécsi császári kamara levéltárában. — Ugyanott a gyűlésnek a királyhoz intézett kísérő levele, eredetiben.

kai, kikhez ellenséges viszonyban állott, különösen a zágrábi püspökkel, s ennek elfoglalva tartott várait visszaadta. ¹⁾

III.

Azon tótországi hadjárat, melyre Ferdinánd maga is nagy készüléket tett és kétszer vette igénybe a tótországi rendek áldozatkészégét, a mily élénk reményeket keltett az udvarnál és az országban, oly szerencsétlen eredménnyel folyt le.

A remények jogosultak valának. A haderő, mely Slavóniában összegyűlt, jelentékeny vala. Az ausztriai, csehországi, stíriai, karinthiai és tiroli gyalogság száma megközelítette a 16,000-et. A magyar- és tótországi lovasság száma 8000-re rúgott. De ezen sereg, bár Mohammed basa alig 15,000 emberrel rendelkezett, az egész nyáron át tétlenül hevert. Eleség hiánya és betegségek megtizedelték. Majd október elején, Katzianer gyávasága vagy árulása Eszék alatt oly helyzetbe hozta azt, hogy egy része a fővezérrel együtt, ütközet nélkül szétfutott, másik része pedig rövid küzdelem után a török had által felkoncizoltattott. ²⁾

A király Katzianert fogságba vetette. A megrémült tótországi rendeket pedig november 5-re Dombróra hívta össze. ³⁾ Biztosaivá ez alkalommal *Jurisich Miúdós* bárót, a sláviai és alsó ausztriai hadak "főparancsnokát, *Batthyányi Ferenc* vasmegyei főispánt, *Peregi Albert* pécsi prépostot és királyi tanácsost, végre *Zekéi Lukács* szintén k. tanácsost nevezte. ⁴⁾

Batthyányi és Zékel elmaradtak, hihetőleg, mert későn vették a királyi rendeletet. Csak *Jurisich* és *Peregi* jelentek meg a kitűzött napon Dombrón, hol a rendek által tiszteletteljesen fogadtattak. ⁵⁾

November 6-án nyitották meg a gyűlést. Utasításuk értelmében, hosszadalmasai! előadták az utóbbi évek eseményeit,

¹⁾ Pekry Lajos elfogatása után, titkárának vallomása. Eredetije ugyanott.

²⁾ V. ö. Horváth Mihály. Magyarország Történelme IV. 134. 1.

³⁾ Meghívólevél nem ismeretes.

⁴⁾ Lásd az alább idézendő utasítást, mely részükre kiállított.

⁵⁾ A két királyi biztosnak november 7-én Ferdinándhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

kezdvé a király által a szultánnal kötött békénél. Kiemelték, hogy míg a király azt lelkiismeretesen megtartotta, a törökök folytonosan megszegték, s egész Magyarország meghódítására irányozták törekvéseiket. Szemben ezen veszélylyel, Ferdinand buzgón felkarolta a megosztott ország egyesítésének, a János királylyal való kibékülésnek ügyét. Azonban bár kész volt méltányos feltételek alatt, sőt jelentékeny áldozatokkal is, egységre lépni: János királyt nem volt képes rábírní, hogy a közöttük létesítendő békekötés után, a török ellen szövetkezzék. Ennek daczára nem csüggedett. Országának oltalmára hatalmas sereget gyűjtött egybe, mely elég erősnek mutatkozott a török támadás visszaverésére. Azonban, bár meghagyta a.sereg vezéreinek, hogy a hű rendeket oltalmazva, a reájuk bízott haderőt kétes esélyeknek kitenni óvakodjanak; ezek mindazáltal megfeledeztek utasításairól, az élelmiszereket könnyelműen fedezet nélkül hagyták, azokat az ellenség által lefoglaltatni, sőt magukat körülkerítettetni engedték. A fájdalmas hatást, melyet ezen fejlemény a király lelkére gyakorol, egyedül a tudat enyhíti, hogy lelkiismeretesen teljesítette kötelességét, és a szerencsétlenségért nem őt terheli a felelősség. Egy úttal, mihelyt a történetek felől értesült, gondjait rögtön oda irányozta, hogy az elkövetett hibát jóvá lehessen tenni. E miatt Katzianer helyébe Jurisich Miklóst nevezte főkapitányává, s elrendelte, hogy haladék nélkül 2000 könnyű és 600 nehéz fegyverzetű lovast, úgy szintén néhány száz gyalogot fogadjon a tartomány oltalmára, míg maga képes lesz nagyobb haderőt kiállítani. E czélra újból fel fogja hívni örökös tartományainak rendéit, hogy segílyt nyújtsanak; Stíria, Krajn, Karintia és Görcz rendéinek már is, november 11-ére gyűlést hirdetett, melyen személyesen meg fog jelenni.

Felhívja a slavóniai rendeket, hogy ide, Gráczba ők szintén a maguk köréből teljhatalmú biztosokat küldjenek, kikhez ha a.rendek soraiból mások is csatlakoznak, kedves dolgot fognak ő felségének cselekedni. Ezekkel közölni fogja terveit, s velők aziránt, miként kelljen a töröknek ellenállni, tanácskozni fog; megállapodásaikat azután a slavóniai rendek kötelesek lesznek elfogadni és végrehajtani.

Ne essenek tehát kétségbe! Ugyanis a szenvedett vesztesé-

get nem annyira a török hatalmi túlsúlyának, mint inkább a királyi vezérek gondatlanságának kell tulajdonítani. Azt könnyen jóvá lehet tenni; annál inkább, mert miután a szultán a Velen-céével fennálló békességet is megszegte, a köztársaság imént szövetségre lépett ellene a pápával s a császárral, és erős hajóhadat küldött Dalmátiába. Ettől nemcsak azon kedvező eredmény várható, hogy a bosniai basa ezután Slav óniát támadásaitól meg fogja kímélni, hanem a királynak joga van remélni azt is, hogy a mit régóta hön óhajtott és mindig sürgetett: a keresztény hatalmak a török ellen szövetkezni fognak. ^{x)}

A rendek a legnagyobb örömmel üdvözölték körükben és a főkapitányi hivatalban Jurisichot, mint tapasztalt hadvezért és lelkes hazafit. Kijelentették, hogy készek neki engedelmeskedni, és őt mindenképen támogatni. A király azon óhajtását is, hogy teljhatalmú biztosokat küldjenek Gráczbá, készséggel teljesítették, s azokat mind a három rendből azonnal megválasztották. ²⁾

De ugyanakkor felkérték Jurisichot, hogy míg Gráczbán a tárgyalások folynak, ő ne távozzék a tartományból és Varas-dón tartózkodjék; mit ő megígért.

E mellett többen a rendek köréből panaszosan felhozták, hogy váraik őrség és lőszernek nélkül, elhagyatva, állanak s támadás esetében ellenállásra képtelenek. A gyűlés, e bajon segítettő, abban állapodott meg, hogy ideiglenesen Jurisich saját katonáinak egy részét helyezze el ama várakba.

Vége felolvastatott Katzianer levele, melyben a gyűlést felkéri, hogy őt, mint Szomszédvára birtokosát, vegyék fel a tótországi rendek sorába, viszont kész osztozni velük jó és bal-

¹⁾ Instructio de iis, quae generosus Nicolaus Jurisitschitz baro iii Güns, generális gentium nőstrarum tam in Sclationia, quam inferioris Austriae capitaneus, Magnificus Franciscus de Bathyan comes comitatus castris ferrei, venerabilis devotus Albertus de Pereg, praepositus Quinqueecclesiensis et egregius Lucas Zekkel consilarii et commissarii nostri, fideles nobis dilecti, simul omnes, vei quotquot ex eis commodo adesse poterunt, cum universis statibus et ordinibus regni nostri Sclationie nostro nomine agere et tractare debent. Eredeti fogalmaznia a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Sajnos, neveiket nem ismerjük. Jurisich a királyhoz intézett

sorsukban. Azonban a gyűlés válaszolá, hogy kérelmének, a király megegyezése nélkül, ne felelhet meg.

Mire a gyűlés szétoszlott. ¹⁾

Ferdinand november közepén csakugyan megjelent Grácban, hol örökös tartományainak rendéivel megkezdte a török elleni segély kieszközlésére ez élzó tárgyalásait.

A *tótországi rendek biztosai* is megérkeztek a kitűzött időben. A király több pont iránt kérte ki véleményüket. Mily módon lehetne Slavóniát és a többi tartományokat a törökök pusztításai és támadásai ellen megvédeni? Mily módon kívának ők e czélra közreműködni? Miután az utolsó hadjárat szerencsétlen eredményét a vezetés körűi elkövetett hibák okozták, mily eljárást kelljen ezentúl a hadjáratokban követni? Mily intézkedéseket és készülleteket kelljen szárazon és vizen, a lovas- és gyalog-hadakra nézve tenni? Miután a hajóhadnak nagy fontossága van, hol lehet legolcsóbban készíttetni hajókat? Hol, s mily számban kelljen a hajóhadra alkalmas fegyvereseket toborzani? Kétségtelen lévén, hogy az utolsó hadjárat szerencsétlen lefolyásának egyik legfőbb oka az élelmi szerek hiánya vala; továbbá, mivel csak úgy remélhető, hogy az idegenek szolgálataikat Tótország védelmére felajánlják, ha biztosíttatnak, hogy élelmi szerekben nem fognak hiányt szenvedni: mily intézkedéseket kelljen ez irányban eszközölni? Miután a lovakban való hiány, és a könnyű lovasok zsoldjának emelkedése folytán, a költségek szaporodása mind inkább érezhetővé válik, mikép kelljen ezentúl a könnyű lovasok és általán a hadak fogadása és ellátása körül eljárni?

A király, midőn e kérdéseket a tótországi biztosok elé, terjesztette, kijelenté, hogy ő a maga részéről költséget, sőt saját személyét sem fogja kímélni, és mindent, mi hatalmában áll, megteend. Továbbá figyelmeztette őket, hogy a török elleni támadó fellépésre, az ország felszabadítására soha alkalmasabb időpont nem létezett, mint a jelen. Ezt nem akarja elmulasztani jelentésében írja, hogy a biztosok neveit egy mellékelt czédnlán küldi. A jelentés fennmaradt, a czédula elveszett.

¹⁾ Jnriscb Miklósnak és Peregi Albertnek 1537. november 7-én Donibróról, Ferdinándhoz intézett jelentése. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

tani. És ¹⁾reméli, hogy a rendek is «áldozatkészséggel fogják támogatni.)

A tótországi rendek küldöttei a következőkben foglalták össze javaslataikat és kéréseiket.

Mindenek előtt szükséges, hogy a király a slavóniai vég-helyeket erősítse meg, lássa el lovasok-, gyalogok- és sajkásokkal, ágyúkkal és löporral; mert el vannak pusztulva, és birtokosaik nem képesek azokat védelmi állapotba helyezni. Horvátországban *tizenhét* ily vár létezik, Tótországban *huszonhat*. 3000 könnyű lovas, 1500 gyalog és 1000 sajkás elégséges volna. De szükséges, hogy ezek még a tél tartama alatt helyeztessenek el ama várakba, különben a hadjárat megnyitásáig a két tartomány végkép elpusztul. Ha a király «a jelzett haderőt nem képes rögtön megküldeni, arra kéri, hogy legalább azon háromezernyi hadat, melyet Jurisich által a dombrői gyűlésen ígért, hiány nélkül küldje meg; ha ezt nem teszi, a rendek végkép kétségbe fognak esni.

A mi a rendeket illeti, ezek nagy áldozatokat hoztak. Az utolsó hadjárat költségeire, félév alatt, minden jobbágytelek 5 forintot adózott, az urak és nemesek fejenként táborba szállottak, többen váraik megerősítésére nagy összegeket fordítottak. Ezentúl szintén készek minden kitelhetőt megtenni. Hogy azonban erőfeszítéseik sikeresek legyenek, szükséges, hogy ő felsége béküljön ki János királylyal. Eként lehetővé fog válni, hogy ő felségének hadai, melyek most János ellen harcolnak, sőt János hadai is a török ellen for dúljanak.

Továbbá a közelebbi hadjáratot ő felsége személyesen vezesse. Ez esetben számos előkelő idegenek fognak a táborba gyűlni, és saját költségükön hadakozni.

A király hasson oda, hogy a keresztény hatalmak már e fél tartama alatt, és a jövő évi hadjárat idején is nyújtsanak segítyt; névszerint a velencei köztársaság vállalja el azon 1000 lovas zsoldjának fizetését, kik a horvátországi végvárakba

¹⁾ Propositio facta, oratoribis regni Sclauonie. Eredeti fogalma* zata ugyanott.

küldetnek, mert azok a törököt Velence területétől is távol fogják tartani.

Kellő számú, ügyes kémeket is kell rendelni.

Legnagyobb fontossága van a hajóhadnak, és szükséges, hogy ő felsége legalább olyanal rendelkezék, mint a török. Állítani lehet, hogy az ország azé lesz, kinek erősebb hajóhada van. A hajók előállítására Slavóniában anyag, fűrészmalmok, mesterek és munkások hiányoznak. Ellenben az örökös tartományokban, a Dráva, Száva és Mura partvidékein mindez bőségesen feltalálható. Ő felsége tehát ott lakó alattvalói által készíttessen 200 sajkát. A Duna, Dráva és Száva mellékein, elégséges számban talátnak ügyes és megbízható sajkások. Ő felsége, haladék nélkül fogadja szolgálatába a hajóhad leendő kapitányát és vajdáit, s ezekre bizza a tizedesek és közlegények fogadását.

Horvát- és Tótország területe élelmi szereket sem szolgáltathat elégséges mennyiségben. Az utolsó hadjárat alatt sok helyen akadályozva voltak a termést learatni, és újra vetni; a múlt évi termést felemésztették a hadak. Mindazáltal vizsgál-tassa meg ő felsége az urak és nemesek birtokait, s a gabonát, mely netalán még található, vásároltassa össze. Az összegyűjtendő élelmiszereket legcélszerűbb lesz Zágrábban és Varas-dón halmozni fel.

A gyalogok zsoldja havonként 3 forint és 20 dénár. A lovasok zsoldját lehetetlen leszállítani. Ugyanis Velence szintén toborz lovasokat, kiknek 6 forintot és takarmányt ígér. János király is nagyobb zsoldot fizet, mint ő felsége, e mellett szabad zsákmányolást enged. Egyébkint figyelmeztetik ő felségét, hogy egy keresztény uralkodó sem képes oly nagy számú és jeles lovasságot kiállítani mint ő; mert ha személyesen száll táborba, a főpapok, urak, nemesek fejenként, és pedig saját költségükön tartoznak őt követni.

Vége a biztosok, küldőik nevében, ajánlatot tettek, hogy minden 36 jobbágy telek után egy könnyű lovasat fognak kiállítani és egy egész esztendeig tartani. ¹⁾

¹⁾ A biztosok felterjesztésének egykorú példánya ugyanott.

A király ezen előterjesztésre adott válaszában kijelenté, hogy a végváraknak hadakkal és ágyúkkal ellátása, úgyszintén a hajók építése iránt haladék nélkül intézkedni fog, a lőport Pettauban már tényleg megrendelte.

Azon felfogást, hogy a török elleni hadjárat sikerét a János királylyal kötendő béke elő fogja mozdítani, helyesli; ő soha sem idegenkedett a kibéküléstől, és most is kész méltányos feltételek alatt egységére lépni.

Az utolsó hadjáratban személyesen óhajtotta átvenni a fővezérletet, de fontos okok akadályozták. A jövő hadjárat alkalmával ezt minden esetre megteendi.

A keresztény fejedelmeknél ez előtt is többször sürgetett segílyt, ezentúl sem fogja ezt elmulasztani.

Maga szintén azon nézetben van, hogy Horvát- és Tótország területén elégséges élelmi szerek nem találatnak; emiatt más országokban fog vásárlásokat tenni. De erejük-höz képest ők is járuljanak hozzá. A raktárakat Zágrábban és Varasdon fogja felállíttatni.

Végre felkéri a biztosokat, eszközöljék ki a közelebbi tótországi gyűlésen, hogy a rendek nem 36, hanem minden 25 jobbágytelek után ajánljanak egy lovast, és legalább másfél forintnyi adót szavazzanak meg; ígérte, hogy ezt hazájuk védelmére fogja fordítani. ¹⁾

A Grácza küldött biztosok nem egyedül arra valának utasítva, hogy hazájuk védelme iránt Ferdinánd királylyal tanácskozzanak; hanem arra is, hogy a rendek kivonatait terjeszszék elő és azoknak teljesítését eszközöljék ki. Es pedig első sorban azt, hogy *két bánt* nevezzen ki; az (önkényesen elfoglalt birtokok visszaadását rendelje el; gondoskodjék, hogy a katonák rablásai és az urak hatalmaskodásai szü li jenek meg, az általuk okozott károk pótolttassanak ki. ²⁾

¹⁾ Responsum regie Maiestatis ad eos articulos, quibus oratores. regni Sclauonie responderunt ad proposita sue Maiestatis. Egykorú irat ugyanott.

²⁾ A felterjesztés egykori! másolata ugyanott.

A király az utóbbi pontot hallgatással mellőzve, sietett kijelenteni, hogy a bánokat mielőbb ki fogja nevezni. *)

A biztosok ekkor egy lépéssel tovább mentek. Kivánták, hogy a bánokat, kik ki fognak nevezetni, esküvel közelebbe arra, hogy az ellenük támasztott és függőben levő perekben haladék nélkül fognak törvényt állani, és az általuk okozott károkért elégtételt nyújtanak. Nevezze ki *Bánffy Boldizsárt* a szervezendő hajóhad kapitányává, és rendeljen Tótországba becsületes adószedőt. Hirdessen a rendeknek gyűlést, hol biztosait támogatni fogják. Végre adjon kegyelmes választ az elfoglalt jószágok visszaadását illető kérelmükre. ²⁾

A király ezen második fel terjesztésre válaszoló, hogy a bánoktól átveendő a kívánt esküt; Bánffyt ki fogja nevezni; adószedőről gondoskodni fog; a jószágok visszaadása tárgyában megteendő a szükséges intézkedéseket; a tótországi gyűlést ki fogja hirdetni, és határnapját, a biztosokkal egyetértőleg, állapítandja meg. ⁸⁾

Ezen k. leirat kielégíthette a biztosokat, s ezek megnyugtatta hagyták el a stíriai fővárost.

És a király csakhamar teljesítette több Ígéretét. Már december 9-én *Nádasdy Tamást és Keglcovich Tétért* kinevezte Horvát- és Tótország bánjaivá, miután a *Pe'kry Lajossal* folytatott tárgyalások meghiúsultak. ⁴⁾

IV.

Ugyancsak 1537. december 9-én kihirdette a tótországi gyűlést *Körösre*, 1538. január 6-ára, hogy ott az új bánok hivatalukat ünnepélyesen elfoglalják, és melléjük a pro-

1) Ezen k. válasz nem ismeretes. Tartalmát resumálja a második felterjesztés.

³⁾ A felterjesztés egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ A királyi válasz egykorú másolata ugyanott.

⁵⁾ A Kremsben december 9-én kelt k. oklevél, mely a kinevezést a rendek tudomására hozza, eredeti fogalmazata, ugyanott. — A Pekry vei folytatott alkudozásokról, és elfogatásáról szól Ferdinand alább idézendő utasításában.

tonotáriusok megválasztassanak. 1) Biztosokká *Jurisich Miklóst* és *Batthyányi Ferenczet* rendelte. 2)

A bánok közül csak az egyik, *Keglevich* jelent meg. 3)

A királyi biztosok, megnyitó beszédükben, hangsúlyozván küldőjüknek, a tartomány védelme érdekében kifejtett, buzgó és áldozatkész gondoskodását, előterjesztették kívánatait, hogy minden 25 jobb ágy telek után legalább egy lovaszt állítsanak ki, egy év tartamára, és minden ház után egy forint adót ajánljanak meg. Illó — mondák —, hogy „erejükön felül¹ is áldozzanak; tekintve azt, hogy a szükség nagy és sürgető? hogy minden az ő saját javukra fog fordíthatni, és ő felsége örökös tartományai szintén jelentékeny ajánlatokat tettek. A király maga, korábbi ígérete szerinti, 2000 lovaszt és 1000 gyalogot tart Slavónia védelmére; mivel azonban értésére esett, hogy télen át csak jelentéktelen török csapatok maradtak a boszniai véghelyekben, s ezektől tartani nem lehet; a rendek belátására bízva annak eldöntését, vajjon nem volna-e célszerű a királyi had létszámát leszállítani, s az ekként megtakarítható összeget a nyári hadjárat költségeire szentelni?

A király továbbá tudomására hozza a rendeknek, hogy a keresztény hatalmak conföderációjának létrehozására célzó tárgyalások kedvező eredményt ígérnek, és reméli, hogy *egyesült* erőkkel sikerülend megtörni a félhold hatalmát. Azonban e conföderáció a királyra is nagy terhet ró; hogy ezeket elviselhesse a rendeknek is közre kell működniük.

A Grácza küldött követek által előterjesztett kívánatokra ő felsége kegyelmes választ adott; névszerint' kinevezte a bánokat, kik esküvel kötelezték magukat, hogy tisztüket lelkiismeretesen teljesítendik. A báni méltóság betöltése alkalmával, ő felsége *Pekry Lajosra* is tekintettel vala, s vele

1) A királyi meghívólevél két, különböző tartalmú, fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

2) Ezt az alább említendő utasításból tudjuk.

3) Ferdinand, Prágából, 1538. január 12-én írja Nádasdynak, hogy vette levelét, melyben írja: „npque pecuniam, neque pul veröm tormentarium aduenisse . . . supplicando nobis, quod propterea ad Diétám Sclauonicam ire non potneris, tibi ignoscoreinus.“ Kredoti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

megkezdette a tárgyalásokat; de ezeknek folyamában oly túlzó igényekkel lépett fel, s oly fenyegető hangot használt, hogy hűtlensége, melyről már korábban gyanúsított, kétségtelenné lön; emiatt őt, a rendek küldötteinek tanácsára, fogságba vetette, és nem kétli, hogy ezen eljárást a gyűlés is helyeselni fogja. *)

A rendek két forintnyi adót szavaztak meg minden ház után, s a királynak tetszésére bízták, a házak új összeírását rendelni el; az adó fele az összeírás után 15 nappal, fele pünkösdkor fizetendő. Egy úttal felkérték a királyt, hogy az adót, melyet a múlt országgyűlés a papságra kivetett, a rendek maguk hajthassák be, s a tartomány szükségére fordíthassák. ²⁾

Azonban a király másik kívánatát, hogy minden 25 jobbágytelek után egy lovast állítsanak ki, nem teljesítették, és fenntartották korábbi ajánlatukat, hogy 36 telek után állítsanak ki, egy év tartamára, egy lovast; a mely kötelezettségtől senki sem tekintetik fel mentettnek. Az ekként összeállítandó sereg, a királyi főkapitány vezérlete alatt, a véghelyekben fog szolgálni. Azon esetre, ha a török nagyobb erővel támadná meg a tartományt, vagy valamelyik erősséget venné ostrom alá, a rendek fejenként fognak táborba szállani, jobbágyaik ötöd részével, vagy végső szükség esetében, összes jobbágyaikkal. Ha a török támadások a szomszéd tartományokra is veszélyesek, ezeket ágyúlövésekkel és más hadijelekkel fogják figyelmeztetni. Egyébkint a tartomány védelméről, a várak megerősítéséről, kémek tartásáról való gondoskodást a bánokra bízzák. De a királyt felkéri, hogy tartson a tartományban egy építész, ki a várakat évnegyedenként megvizsgálja és a szükséges építkezéseket elrendelje; továbbá egy élelmezési felügyelőt, ki a hadiélelmezés terén tapasztalással bír. A király által küldött ágyúk és lőpor szállítására Zágráb városa 24, Kőrös városa 16, a lepoglavai zárda 12 lovat ajánlottak. A várak élelmezésére pedig az összes rendek a gabonatermés huszadrészét, melyet saját költségükön fognak ajánlottak fel. beszállítani, Megállapították az élelmiszerek és takarmány-

1) Ferdinand királynak a biztosok részére 1537. december 28-án kelt utasítása. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

2) Az I. és XVI. cikkek.

nemek árait; és a vásárlandó készletek szállítására minden 20 jobbágy telek után egy kocsi bocsátottak az élelmezési felügyelő rendelkezésére. Az élelmi raktárak felállítására Verőcse, Újudvar és Velike jelöltettek ki. ¹⁾

A bánok felhívták, hogy törvénykezési működésüket márczius 17-én indítsák meg; de az önkényesen elfoglalt várak és birtokok visszaadását rögtön, és minden perlekedés nélkül, eszközöljék. Szabályozták a törvénykezési iratok díját, és a jobbágyok költözködés! viszonyait. ²⁾

Megállapították, hogy az érczpenz mindenütt törvényes értéke szerint fogadtassák el. A tartományi pénztárnok múlt évi számadásainak megvizsgálására bizottság küldetett ki. A múlt években a királyhoz küldött követek, és a báni törvényszék ülnökeinek tiszteletdíjára 10 dénár adót vetettek ki; a felesleg a tartomány egyéb szükségeinek fedezésére fogván fordíttatni. ³⁾

Pekry Lajos elfogatásáról a rendek nemcsak a királyi biztosok előterjesztéséből értesültek. Neje, és a hason lag fogásban levő Katzianernek neje követeket küldöttek a gyűlésre, hogy a rendek közbenjárását, férjeik szabadon bocsátása érdekében, kikérjék. A rendek nem vonakodtak ezt megtenni. Baththyáni Eerenczet felkérték, hogy nevükben menjen a királyhoz és a foglyok részére kegyelmet kérjen. ⁴⁾

V.

A körösi gyűlésnek, imént ismertetett, végzései nagy részben papíron maradtak. Miként a király nem teljesítette

¹⁾ II.—XV. cikkkek.

²⁾ A XVII.—XXIV. cikkkek.

³⁾ A XXV. és XXVI. cikkkek. — A törvénykönyv kiadva a magyarországi törvények gyűjteményes kiadásaiban.

⁴⁾ Baththyáni Ferencz 1538. február 2-án, Némctuj várból, jelenti ezt Ferdinándnak, azon hozzádással, hogy e megbízást „non sine difficultate“ fogadta el. Mivel azonban a rendek a felajánlott úti-költséget nem küldöttek meg, nem utazik az udvarhoz, s levélben ajánlja a király figyelmébe a reábízott ügyet. Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

ígéreteit, a rendek sem feleltek meg elvállalt kötelezettségeiknek. És midőn, tavasz nyíltával, a törökök ismét megkezdették pusztításaikat, sehol sem találkoztak komoly ellenállással, sőt Dobrycze várát is megvívhatták. *Keglevich Péter*, a bánok egyike, ismervén ezen erősség fontosságát, kísérletet akart tenni visszaszerzésére. Emiatt, 1538. május második felében *Zágrábba* gyűlést hirdetett, s a tótországi rendeket felhívta, hogy fejenként, fegyveresen jelenjenek meg, közvetlenül a hadjáratra indulandók.

A tótországi alsó nemesség számos tagjai és az urak küldöttei mellett, Horvátország követei is megjelentek a kitűzött napon. Mindnyájan készségüket fejezték ki, fegyvert fogni; de kijelentették, hogy az idő rövidsége miatt nem voltak képesek jobbagyaikat felfegyverezni. És miután a királyi sereg sem jelent meg, *Keglevichnek* a hadjárat tervével fel kellett hagynia. A királyi hadaknak és a vár őrségek fizetésének elmaradása, a rendek körében élénk elégtelenséget keltett, mely szenvedélyes kifakadásokban nyilvánult. Sőt, *Hobethycs Boldizsár* vezérlete alatt, párt alakult, mely nem habozott nyíltan indítványozni, hogy a rendek a töröktől adófizetés árán vásárolják meg a békét.

Keglevich csak nehezen tudta a rendeket lecsillapítani. Június 11-re *Körösre* újabb gyűlést hirdetett; kilátásba helyezvén, hogy akkorra a királyi ígéretek teljesítését ki fogja eszközölni. ¹⁾

Vájjon megtartatott-e a körösi gyűlés? nem tudjuk.

VI.

Ferdinánd király vezérei hadi munkálatainak 1538-ban nem kedvezett a szerencse. Morvát- és Tótország szenvedései sem szűntek meg; folytonosan ki volt téve a török dúlásoknak. Végre a következő év (1539.) elején néhány ezer spanyol és

¹⁾ Nadasdy Tamás 1539. október 8-án Sárvárról Ferdinánd királynak írja: „Recordari poterit Vestra Maiestas, quod preterito anno, in Congregacione Zagrabienſi . . . ceperant aperte Regnicole loqui, quorum caput erat Balthazar Hobethych, ut Turcis tributum daretur.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — Ugyanott *Keglevich* bának 1538. május 21-én, *Zágrábból*, Ferdinándhoz intézett jelentése.

német katona jelent meg. A király, hogy ezen hadak ellátására pénzben és élelmi szerekben segítyt eszközöljön ki, Nádasdy Tamás bánnak meghagyta, hogy szent György napjára, *Ilorvát-és Tótország* rendéinek gyűlést hirdessen. Ez azonban későn kapta meg e rendeletet, és mivel, régi szokás szerint, a gyűlés kihirdetése és határnapja között tizenöt napi időköz kívánta-tott, a gyűlést május 8-ára *Dombróra* hívta egybe. ¹⁾

Ferdinand *Batthyányi* \Ferenczet és Zékcl Lukács tanácsost rendelte biztosaivá. ²⁾ Az utóbbi súlyosan betegen feküdt Laidbachban, s így nem jelenhetett meg. Batthyányi is vonakodott a megbízást elvállalni, mivel a király nem küldött neki költséget. Utóbb elszánta ugyan magát; de oly cynismussal, mely még ezen romlott korban is feltűnő, jelentette a királynak, hogy nem engedí soká adósának maradni. ³⁾

Batthyányi, a gyűléshez intézett megnyitó beszédében, előadta, mit tett a király Slavónia védelmére, s mit készül tenni ezentúl; mire felhívta a rendeket, hogy ajánljanak meg adót, gondoskodjanak a hadsereg élelmezéséről és a várak megerősítéséről. ⁴⁾

A rendek készséggel tették meg ajánlataikat a hadsereg-

¹⁾ Nádasdy 1539. ápril 21-én, Kanizsáról jelenti a királynak: „Miserat ad me D. Bathyany literas V. 8. Maiestatis, super indicenda diéta slauonica ad festum dini Georgii, que valde tarde ad me peruenerunt . . . ; nam adminus, iuxta consuetudinem Regni, quindicim diebus ante diem congregacionis debebit diéta promulgari; nichilominus ego eas subito misi domino College meo, ut alium diem indicende diete prefigat.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. A törvénykönyvből tudjuk, hová és mikorra hivatott össze az országgyűlés.

²⁾ A királyi utasításból tudjuk ezt.

³⁾ Nádasdy, fennebb idézett levelében, írja Ferdinándnak: „Seribit mihi dominus Bathyany, se a V. S. Maiestate designatum esse in legatum ad ipsam diétám; se tamen eo non iturum, si sibi expense non darentur.“ Es maga Batthyányi, 1539. május 2-án, írja a királynak: „Diéta ipsa futura est ad festum Apparicionis S. Michaelis p. v. in Dombro. . . . Intrabo ad diem prefixum. Verumtamen Maiestas V. non cogitet, quod istas meas expensas Maiestati V. in vanum relinquam, ex quo Maiestas V. mihi ne oboluni quidem dedit, quod sane expensis confici non potest. Dabo operám, ut Maicstas V. mihi debitor non remaneat.“ Értesíti, hogy Zékcl betegen fekszik. A levél eredetije a becsi titkos levéltárban. .

⁴⁾ A királynak, 1539. márczius 28-án és ápril 14-én biztosai

nek és a váraknak élelmi szerekkel való ellátására; minden jobbágy telek után egy negyed köből gabonát ingyen, és egy negyed köből búzalisztet 25 dénár árán, szavaztak meg. Továbbá a törökök dúlásainak megakadályozására, 300 gyalog martalócz felállítását határozták, a nyár és ősztartamára; ellátásukra minden jobbágy telek után egy forint adót ajánlottak fel és megállapították, hogy ha a török nagy haderővel támadna a tartományra, közfelkelés fog hirdethetni.

A múlt évben az egyháziakra kivetett, de meg nem fizetett, adónak behajtása újra elrendeltetett.

Mivel *Alapy János* török fogságba esett, és váltságdíjnak előállítására összes birtokait kényszerült elzálogosítani, segélyül 10 dénárt szavaztak meg részére, szintén minden jobbágytelek után.

A báni törvényszékre nézve határozatot, hogy május 28-án Zágrábban vagy Kőrösön kezdje meg működését.

Végre a jobbágyok költözködése és a szökött jobbágyok visszaadása tárgyában hoztak végzéseket. ²⁾

VII.

A következő év (1540) őszén, *Keglevich Péter* bán elnöklése alatt, a *tótországi* rendek *Zágrábban*, tartottak gyűlést. Végzéseik közül csak egyet ismerünk, mely martalóczok fogadására és ellátására fél forint adót szavazott meg. ²⁾

részére adott két utasítása, megbízólevele és rendelete. Eredeti fogalmazataik ugyanott.

¹⁾ A törvénykönyv egykorú példánya a bécsi császári kamara levéltárában.

²⁾ *Keglevich*, 1540. november 19-én, Szentgyörgyvárról írja Ferdinand királynak: „*Quamuis in proxime transacta Zayrabiensi diéta, pro oftérendo subsidio tractatum sit, Communitasque Regnicolarum singulum florenum médium, de singulis eorum colonis, ad conseruacionem peditum plagiariorum obtulerit; ita, ut eciam domini Magnates et alii huiusmodi subsidium contributorent.* . Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

VIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1540. és 1541-ben.

I.

János király halála után, erdélyi és magyarországi hívei két pártra oszoltak. Az egyik, melynek élén Frangepán kalocsai érsek és Perényi Péter állottak, a nagyváradi béke végrehajtását, az ország egyesítését Ferdinand kormánya alatt, óhajtotta. A másik, Fráter György és Petrovics Péter vezérlete alatt, az elhunyt király fiát János Zsigmondot törekedett a magyar trónra emelni, s e végből] királyválasztó országgyűlést hívni össze. ¹⁾

János király számos előkelő hívei és az erdélyi rendek

¹⁾ *Fráter György* 1540. július 18-án Szászsebesről Zsigmond királynak írja: „Neque hoc omittendum, agere per oratorem apud S. Cath. Caesarem majestatem, ut Ser. Romanorum Regem cohibeat, ne in regnum Ungariae quicquam tentet, neve solito more irrumpat, et hello calamitatis intiigat (sic), quoadusque nos *conventu indicto*, quid regno, conservationiqui eius convcniat, statuemus.“ Az Acta Tomiciana kiadatlan XVI. kötetéből a szent-pétervári cs. könyvtárban. — *Choron András* 1540. augusztus 24-én Ugodból jelenti: „Hic pro certo narratur, ut ipsi Joanniste, qui in transsilvania fuere, cum vaywodis, videlicet May lath et Balassa Imre fecissent concordiam, et essent in reditu cum cadavere Joannis Regis, venirentque cum co Albani Regálém ad sepelliendum, ubi inter sepulturam faerent unam congregacionem, illucque aut gubernatorem filii Joannis Regis, vol alium eligrent et constituerent, sen cum solutione taxe ad Imperatorem Turcarum adherebunt, vel tuicioni Polonie Regis sesc subjugabunt Bonum esset, ut Sua Maiestas (Ferdinand) primo ante omnia conventuni facerét, quoniam si ipsi primitus facient aliquam dietam et electionem inter ipsos, tandem illám eorum conclusionem armis Suae Maiestati gravius erit solvere.“ Egykorú másolata a bécsi cs. levéltárban.

követei, 1) miután uruk tetemeit a székesfehérvári sírboltban ünnepélyesen elhelyezték, 1540. szeptember végső napjaiban a Rákos mezejére gyűltek össze.

Vájjon a magyarországi megyék és városok meghívatlak-e? Es ha igen, vájjon megjelentek-e követeik? nem tudjuk. Itt János Zsigmondot egyhangúlag Magyarország királyává kiáltották ki, nagy korúságáig az ország kormányát anyjára, Izabella királynőre és három tanácsosra: Fráter Györgyre, Petro vies Péterre és Torok Bálintra bízták. 2) A gyűlés lefolyásáról és végzéseiről egyéb részleteket nem ismerünk. Annyi azonban kétségtelen, hogy e gyűlés nem bírt a törvényes országgyűlés jellemével, és a király választás nélkülözte az érvényesség összes feltételeit.

II.

Ekként János király halála nem állította vissza a megszokott ország egységét. Fráter György lángesze és erélye képes volt János Zsigmond részére az atyja által bírt terület megmenteni. De ez ismét csak a török szövetség útján volt kivihető, minek gyászos következményei mind világosabban tüntek elő.

1541. nyarán Szulejmán újból Magyarországba vezette hadait. A mohácsi gyásznap tizenötödik évfordulóján Budavára ormaira feltűzte a félholdat. A török hódítás az ország szívéig terjeszkedett. És Ferdinánd most is képtelen volt útját állani.

Az ország állapota, a nemzet hangulata sok tekintetben

1) Verancsics Antal 1540. szeptember 2-án Gyulaféhevárról Statiliusnak írja, hogy a szászsebesi gyűlésen többi között határozta to tt, „ut mittantur legati ad reginam et ad Hungariae proceres, iisque voluntas, consensusque ipeorum mutuus declaretur. . . Oratores supplices ad reginam mittunt, fidelitatem offerunt, auxilia poacunt, pro gratia laborant, ab Hungariae proccribus regem se expectare profitentur.“ Verancsics munkái. VI. 144.—7. 11.

2) Verancsics 1540. október 11-én Gyulaféhevárról Szalánczi Jánosnak írja, hogy Frangepán érsek és társai „neque interfuerunt comitiis ab universo regno in campo Bakos celebratis“ i. m. 150. 1, És Bethlen Farkas i. ni. 344. 1.

hasonló volt ahhoz, mely 1531-ben, a két uralkodó mellőzésével tartott gyűléseket provocálta, melyeken a hazafiúi buzgalom és az egyéni nagyra vágás közös célban találkozott: véget vetni az ország megosztásának, és önerővel menteni meg a hazát.

Már 1541. augusztus 28-án, midőn Szulejmán céljait még homály borította, a felső magyarországi megyék követei *Eperjesen* gyűlést tartottak, hol arról tanácskoztak, mikép oltalmazhatnák meg területüket a török ellen? 9 Tanácskozásaik- és megállapodásaikról közelebbi részleteket nem ismerünk.

III.

Két héttel utóbb, 1541. szeptember 13-án több főúr és nemes *Tokaj* várában tartott tanácskozmányt. *Percnyi Péter* abauji főispán és főkapitány, *Serédi Gáspár* főkapitány, *Bebek Imre* gömői főispán és *Balassa Imre* erdélyi vajda voltak a jelenlevők között legkiválóbbak. Itt elhatározták, hogy szent Mihály napjára *Gonczre* az ország összes rendeit meg fogják hívni, hogy velők hazájuk fentartásáról és megmentéséről tanácskozzanak.

„A végveszély, melyben fbrgunk, — írják — felhív és int minket, hogy végre egyesülten és egyetértve tanácskozzunk hazánk üdvéről/

A nevezett urak meghívóleveleikben hivatkoztak azon hatalomra, melylyel Ferdinánd király által vannak felruházva. Es minden megyét tizenyolcz nemes képviselő küldésére hívták fel. ²⁾

Vájjon megtartatott-e a gönczi gyűlés? nem tudjuk.

1) Loboczký Mátyás 1541. augusztus 31-én Késmárk városának írja: „Die Dominico proximo fuimus in Eperjes congregati, ubi Universitas Nobilium Sedis Saros et Scopus, nec non et omnium Comitatum hluncii aderant. Consulimus invicem, quomodo nos a Turcica manu salvare possemus; Deus tamen novit, an consilia nostra «li- quid proficient.“ *Wagner. Analecta, Scepusii. I. 76. 1.*

2) A nevezett uraknak Szepes megyéhez intézett, Tokajban 1511. szeptember 13-án kelt meghívólevele. Eredetije a nevezett megye levéltárában.

IV.

Míg a tokaji értekezlet fejei az országot, kellő biztosítékok mellett, Ferdinand jogara alatt óhajtották egyesíteni, s e özeiből hívták össze a gönczi gyűlést; Prater György 1541. október 18-ára *Débrecezenbe* a végett hívta össze az ország rendéit, hogy azokat Ferdinand tói elvonja és János Zsigmond pártjára vezesse. Ezt előkészítendő, meghívóleveleiben kiemelte, hogy a szultán által fel van hatalmazva személy- és vagyonsbiztoságot ígérni mindazoknak, kik „vele egyetértenek”¹

Ezen debreczeni gyűlésről is hallgatnak emlékeink;

V.

Hasonló gyűlés hívatott össze 1541. december 6-ára *Sajó-Szent-Péterre, Sorsodban*.²) Azonban Ferdinand kapitányai és szorosabb hívei vonalkodtak ott megjelenni; vagy mert nem tartották megengedettnek a király tudta nélkül hirdetett gyűlésen résztvenni; vagy mert féltek, hogy az János Zsigmond érdekében fog tartatni. Főurak általán nem voltak jelen; csak kevesen képviseltették magukat követek által. E miatt az egybegyűlt nemesség, csekély számánál fogva, nem tekintette magát illetékesnek az egész országot érdeklő ügyekben határozni, s december 21-re Miskolczra újabb gyűlést hívott össze. Mindazáltal már most kimondatott, hogy az ország fennmaradásának érdeke sürgetően követeli a nemzet egyesülését, egy uralkodó jogara alatt, hogy ekként egyesült erővel lehessen a török ellen fellépni. Találkoztak ugyan, kik javasolták, hogy ha Izabella a szultánnál Buda visszaadását kieszközli, meg kell hódolni fiának. De a nagy többség *Ferdinand* mellett nyilatkozott, és Fráter Györgynek s más vele tartó uraknak követői készeknek nyilatkoztak hozzá csatlakozni.

¹) Fráter Györgynek 1541. szeptember 28-án Szepes megyéhez intézett meghívólevele ugyanott.

²) Úgy látszik az ország összes rendei meghívtak ide. Ugyanis, mint Verner Gy. alább idézendő leveléből kitűnik, a bányavárosok felkérték Verner Györgyöt, hogy őket a gyűlésen képviselje.

A köz ügyek mellett a nemesség nem feledkezhetett meg saját külön érdekeiről sem. Elénk panaszok emelkedtek némely főurak ellen, kik az alsó nemességet elnyomják és zsarolják.

Midőn az iránt tanácskoztak, mikép szüntessék meg e bajokat, a nézetek elágaztak. Némelyek javasolták, hogy a nemesség lépjen egymás között szövetségre és ragadjon fegyvert zsarnokai ellen. Azonban a többség abban állapodott meg, hogy az orvoslást Ferdinándtól kell sürgetni.

A gyűlés két küldöttet bocsátott *Verner György*höz, Ferdinánd sárosi kapitányához, kik felkérték, hogy járuljon határozataikhoz, és eszközölje ki a felső magyarországi királyi városok hozzájárulását.²⁾

VI.

Verner György december 18-ára *Eperjesre* hívta meg Lőcse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben városokat, Sáros- és Szepesmegye rendéit, hogy velők a teendők iránt tanácskozzék.

Az egybegyűilt rendek kinyilatkoztatták, hogy, a mi az egyesülést illeti, melyre a sajszentpéteri gyűlés által felhívatnak, ők törvényesen megkoronázott királyukhoz hűségesen ragaszkodnak, annál inkább, mert az képes őket mind a kül-ellenségek támadásaival szemben megoltalmazni, mind a belső bajokat, melyek ekkoráig zaklatják, megszüntetni. Eszerint készséggel felajánlják közreműködésüket ő felsége s közös hazájuk javának előmozdítására.

A menyiben a rendek szenvedett sérelmeik és bajaik megszüntetése tárgyában ő felségéhez folyamodni kívánnak, készek hozzájuk csatlakozni. Azonban mind ő felségének jogaira nézve sérelmesnek, mind a közbéke fentartása szempontjából veszélyesnek tartanak, ama bajok megszüntetése végett akár külön szövetséget kötni, akár azok ellen, kik őket elnyomják, fegyvert ragadni. Ő felsége, méltányos kívánataikat kétség nélkül meg fogja hallgatni, és nem mulasztandja

1) Verner György Sárosból december 11-én a bánya.városokhoz és december 20-án Ferdinándhoz intézett levele. Amaz a solmeczi városi, ez a bécsi titkos levéltárban.

el a véghelyekről is megfelelően gondoskodni, miként Eger váráról már is gondoskodott. Ha tehát a rendek olyast há- tározának, mi ő felsége jogaira nézve sérelmes: ők az ellen óvást emelnek.

Az eperjesi gyűlés, ezen megállapodásainak kijelentése végett két követet küldött Miskolcra. ¹⁾

VII.

A december 21 -re kihirdetett *miskolczi gyűlésen* tizenhárom megye: *Abauj, Bcreg, Bihar, Borsod, Gömör, Heves, Külső-Szolnok, Nógrád, Sáros, Szabolcs, Szatmár, Szepes, Zemplén,* és *Ugocsa* nemessége volt képviselve.

Mindnyájan, egyértelműig kifejezést adtak Ferdinándhoz való ragaszkodásuknak. Felhagyva az Önségely gondolatával, a királyhoz fordultak. Követeik által tolmácsolták áldozatkészségüket, és kifejtették a szenvedéseket, melyek, a hatalmaskodó főnrak kíméletlen zsarnoksága által, évek óta súlyosodnak az alsó nemességre. E miatt kéri a királyt, rendeljen egy magyar kapitányt, ki az erőszakosan elfoglalt birtokokat törvényes tulajdonosaiknak adja vissza, a sérelmek és elnyomás ellen oltalmazza, a törvénytelen adókat és harminczadokat szüntesse meg, őket jobbágyaikkal együtt, kiket az alispánok és szolgabírák által megállapítandó számban, fel fognak fegyverezni, a török ellen vezérelje, végre gondoskodják, hogy mind a magyar, mind az idegen hadak a jobbágyok zsarolásától tartózkodván, saját zsoldjukból éljenek, nehogy az elnyomott szegénység jajkiáltásai az ég boszúját kérjék le vagy pedig — a mi több helyen történt — török területre kényszerüljön menekülni, s a törökökkel saját honfitársai ellen harcolni. ²⁾

¹⁾ Az eperjesi gyűlésnek a miskolczi gyűléshez intézett átirata* Egykorú másolata, a bécsi cs. t. levéltárban.

²⁾ A miskolczi gyűlés lefolyásáról nem bírnk adatokat. Végzései és Ferdinándhoz intézett felirata ismeretlenek. De az utóbbinak tartalmát nemcsak a királyi válaszirat ismerteti, hanem Lócse, Bártfa, Eperjes és Kis-Szeben 1541. december 27-én Ferdinándhoz

Ferdinand az 1542-ik év első napjaiban fogadta a miskolci gyűlés követeit. Előterjesztésükre adott válaszában kijelentette, hogy a gyűlés megtartását, határozatait és kívánatait kegyelmesen tudomásul veszi.

Benső részvétellel értesült hű rendéinek szenvedéseiről, melyeket hön óhajtott megszüntetni; azonban, bár Lajos király halála óta mindent megtett, hogy ezen „nemes és dicső országot⁴⁴ egységre és összetartásra vezesse, jogai- és szabadságaiban megtartsa, a belbékét megszilárdítsa; igyekezetei nem vezettek eredményre. Bgyébkint biztosítja a rendeket, hogy ezentúl sem fogja őket elhagyni, s a közelebb tartandó országgyűlésen, biztosai által közölni fogja javaslatait, melyek az országnak belső és külső ellenségeitől való megszabadítására vonatkoznak. A rendek ezen országgyűlésre küldjenek követeket, és türelemmel várják be eredményét.

A király továbbá ígéri, hogy haladéktalanul fel fogja hívni azokat, kik a nemességet és a jobbágyokat elnyomják, hogy további hatalmaskodásoktól tartózkodjanak; a királyi helytartót is utasítandja, hogy erre nézve a szükséges intézkedéseket tegye meg.

A mi a rendek által kért kapitányt illeti, hozzanak 2—3 alkalmas férfiút javaslatba, mire a közelebbi országgyűlésen elő fogja adni határozatát.

Értesíti a rendeket, hogy Fráter György, Petro vies Péter és Kosika Szaniszló készek meghódolni, kikkel már is tárgyalásokat folytat.

A Csehországban, s egyéb tartományaiban tartott gyűléseken a török hadjáratra jelentékeny haderőt ajánlottak meg, és mielőbb 8000 könnyű lovas és 1000 martalóczot fognak kiállítani. Biztos reménysége van, hogy a speieri birodalmi gyűlés, melyre most készül utazni, nemcsak a hegensburgban megajánlott segílyt fogja megadni, hanem még nagyobb áldozatokat is hozand. ¹⁾

intézett felirata is, melyben a miskolci gyűlés kérelmeit támogatják.

¹⁾ A k. válasz egykorú másolata Bártfa sz. k. város levéltárában.

A király e választ 1542. január 15-én adta ki. Már a következő napon teljesítette az abban foglalt Ígéreték egyikét. *Perényi Péterhez*, ki ellen a miskolczi gyűlésnek legtöbb panasza volt, rendeletet bocsátott, melyben meghagyta, hogy a törvénytelen harminczadok behajtásával, az alsó nemesség és a jobbágyok elnyomásává! hagyjon fel. *)

¹⁾ A január 16-iki k. rendelet eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

IX.

A pozsonyi és besztercebányai országgyűlések 1541. Márczius- és 1542. Februáriusban.

I.

Ferdinand király vetélytársának halála után nem sietett összehívni az ország rendéit. Be akarta várni a János Zsigmond pártjával megkezdett békealkudozásoknak, majd a Fels Lénárt által megindított hadi munkálatoknak kimenetelét. Miután amazok és ezek meghiúsultak, sőt a szultán haragját felidézték: 1541. január közepén Magyarország, Horvát-és Tótország rendéit Pozsonyba hívta össze, hogy velők azokról, „mik az ország jólétét, visszaszerzését és fentartását érdeklik“, tanácskozzék. Különösen arra készült őket felhívni, hogy a véghelyek oltalmára lovasokat, s ezek eltartására költséget szavazzanak meg.

¹⁾ Meghívólevél nem ismeretes; de bírjuk Ferdinand királynak 1541. január 16-án Prágából gróf Blágay Kristófhöz intézett levelét, melyben többi között írja: „Scire te clementer volumus, nos generalem conventum in Regno nostro Hungarie celebrandum indixisse, eoque omnes Status ordinesque tam prefati Regni, quam etiam Dalmatie, Croatie et Slavonie convocasse, ut de iis, que ad salutem, recuperationem et conservationem eiusdem Regni ac fidelium nostrorum spectant, per Commissarios nostros, quos eo eman-daturi sumus, cum Statibus et Ordinibus istis agatur, tractetur et consultetur. Et quia inter alia a Statibus per dictos Commissarios petituri sumus, ut ad tutanda confinia et ipsi aliquem equitum numerum suis impensis intertenendum iam nunc conducant . . . et quod inter eos, quos conducturi sunt, velint etiam Croatie et Slavonie equites recipere, dabimus operam, ut tui equites inprimis ad servitia istiusmodi deputentur.“ Eredeti fogalmazata a bécsi cs. t. levéltárban.

Az országgyűlés márczius második felében *Pozsonyban* megtartott. De lefolyásáról és végzéseiről semmit sem tudunk. *)

Valószínű, hogy ezen pozsonyi országgyűlés bocsátotta a regensburgi birodalmi gyűlésre ama követtséget, melynek szónoka Frangepán Ferencz kalocsai érsek 1541. június 9-én a német birodalom rendéit segély nyújtásra buzdította ²⁾.

II.

Az ország egyesítése, Buda eleste után ismét kiváló élénkséggel foglalkoztatta a királyt és a nemzetet. Fráter György, ki azt, János király halála óta, leginkább megakadályozta, felhagyott az ellenkezéssel. És már 1541. december 29-én a két fél biztosai aláírták az előleges egyességet, melynek értelmében az egész ország Ferdinándra volt szállandó.

Ferdinand ugyanakkor ki akarta tüntetni, hogy az ország megoltalmazására elégséges haderőt képes kiállítani. E miatt a német birodalomban és örökös tartományaiban gyűléseket hirdetett, hogy segélyt eszközöljön ki.

Ily körülmények között szükségesnek látszott a magyar országgyűlést is egybehívni. Ezt 1542. első napjaiban tette meg, határnapjául február 19-ikét, színhelyéül pedig Besztercebányát tűzte ki. ³⁾ Azokat, kik ekkoráig az ellenpárt tagjai voltak, fejedelmi szavával biztosította, hogy ha megjelennek, nem fognak bántalomban részesülni. A megyéket két-két követ küldésére hívta fel. Ő maga a spejeri birodalmi

1) Kovachich hivatkozik egy Pozsonyban 1541. márczius 20-án kelt levélre, mely ekként van aláírva: „Praelati et Barones ac universi Proceres omnium Ordinum et Statuum Regni Hungariae fideles et subditi Serenissimi Romanorum et Regiae Maiestatis.“ Supplementum ad Vestigia Comitiorum. III. 166. 1.

2) Francisci Frangepani Comitis, Archiepiscopi Colocensis, *Oratoris Regni Hungariae* ad Caesarom, Electores ac Principes Germaniae Oratio, habita Ratisponae IX. Julii 1541. Kinyomatott s. 1. 1541-ben.

3) Hihetőleg azért nem Pozsonyba, vagy Nagyszombatba, mert ezen városok polgárai vonakodtak a körmöczi pénzt elfogadni.

gyűlésre utazván, biztosok által kívánta magát helyettesíteni. ¹⁾ E tiszteket *Batthyányi Ferencz* vasmegyei főispánra és *Beck Márk* ausztriai cancellárra ruházta,²⁾ kikhez in ég Várday Pál esztergomi érseket, Thurzó Elek k. helytartót és Perényi Péter abaujvári főispánt csatolta; de belátásukra bírta eldönteni, vajjon nem czélszerűbb-e nekik egyszerű főrendek gyanánt venni részt az országgyűlés tanácskozásaiban? ³⁾ Beck és Batthyányi február 23-án érkeztek Besztercebányára. A magyar urakkal tartott tanácskozmány megállapodása értelmében, csak ők *ketten* viselték a *királyi biztosok* tiszteét.⁴⁾

A rendek február végső napjaiban nagy számban gyűltek egybe.

A *főpapok* köréből megjelentek:

Várday Pál esztergomi érsek, Ujlaky Ferencz győri püspök, Jozefich Ferencz zengi püspök, Pereg Albert pécsi prépost, Sbardellati Ágoston esztergomi prépost, Oláh Miklós székesfehérvári Órkanonok.

A *főrendek* sorából:

Thurzó Elek k. helytartó, Balassa Ferencz, Imre, János, Menyhért és Zsigmond, Bánffi Boldizsár, István, László és Zsigmond, Basó Mátyás, Báthory András szatmári főispán, Batthyányi Kristóf, Bazini és szentgyörgyi Kristóf gróf, Bebek Ferencz, Homonnai Antal, György és Imre, Keglevieh Péter, Losonczy Antal, Nádasdy Tamás, Nyáry Ferencz, Perényi Péter abauji főispán, Podmaniczky János, Ráskai István, Kévay Ferencz, Verbőczy Imre. <

¹⁾ A január 6-án kelt meghívólevél eredeti fogalmazata a bécsi t. levéltárban. Ezen fogalmazatban az országgyűlés Bálint ünnepét *megelőző* vasárnapra (febr. 12) hívatik össze. Azonban e határnap, később Bálint ünnepét *követő* vasárnapra (febr. 19.) tétetett, miként ez Thurzó Eleknek január 25-én Kristóf szent-györgyi és bazini grófhoz, január 31-én Soprony városához intézett leveleiből kitűnik melyekben azokat a megjelenésre buzdítja *Kovachwch* Supplementum. III. 166., 167. 11.

²⁾ A január 23-án kelt megbízólevél eredeti fogalmazata ugyanott.

³⁾ Az alább említendő kir. utasítás alapján.

⁴⁾ Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

Nemcsak azon *tizenhét* megye küldött követeket, melyek ekkoráig Ferdinándnak hódoltak, úgy mint: Árva, Bars, Bereg, Esztergom, Győr, Hont, Komárom, Liptó, Mosony, Nyitra, Pozsony, Szepes, Tüürócz, Ung, Vas, Veszprém és Zólyom; hanem a János király területéhez tartozó *tizenöt* megye is, úgy mint: A bánj, Borsod, fehér, Gömör, Heves, Kraszna, Középszolnok, Marmaros, Nógrád, Somogy, Szabolcs, Szatmár, Tolna, Trencsén, Zala.

Tizennyolc# királyi- és bányaváros volt képviselve: Bakabánya, Bélabánya, Besztercebánya, Eperjes, Esztergom, Kis-Szeben, Körmöcz, Libetbánya, Lőcse, Nagyszombat, Pozsony, Selmeecz, Soprony, Szakolcza, Székesfehérvár, Újbánya, Zólyom.')

Ellenben az ország Tiszán túli részei és Erdély nem küldöttek követeket. ²⁾ Horvát- és Tórország sem volt képviselve. ³⁾

¹⁾ Batthyányi és Beck márczius 9-iki jelentése. Eredetije a bécsi cs. levéltárban. Es egy XVI. századbéli kézirat a budapesti egyetem könyvtárában. Kovachich. III. 368. 1. — Besztercebánya város levéltárában talál tátik egy irat, mely az 1543-iki országgyűlésre megjelent, vagy megjelenésüket előre bejelentett, főpapok, urak és követek névsorát, a részükre kijelelt szállásokkal, tartalmazza. Ezen névsorban a közlőiteken kívül még a következőknek neveivel találkozunk: Az esztergomi olvasókanonok, a pozsonyi prépost, a szentmártoni főapát, a túróczyi prépost, a székesfehérvári káptalan követei; továbbá Dóczy Mihály, Drágfy Gáspár, Dubovszky, Forgách Zsigmond, Kálnay Imre, Lipcsei, Losontzy István, Muttnagy, Nyáry Lőrincz, Pucliwaiter Ádám, Sárkány János, Thurn Antal, és a lévai vár tiszttartója; végre ezen névsor szerint Basó, Keglevich és Podmaniczky követeket küldöttek. Miután azonban a bécsi titkos levéltárban található névsort a k. biztosok küldöttek be, nem haboztunk ezt fogadni cl.

²⁾ Thurzó Elek 1542.. márczius 5-én Besztercebányáról írja Eerdinándnak: „Quamquam enim Comitatus ultra Tisciam ista non intelligant, neque enim ex illis nuncii aliqui venerunt, neque ex Transylvania.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Bár a király Batthyányi és Beck részére külön megbízólevelet! állított ki, melyben a horvát- és tórországi rendeket, kik az országgyűlésen megjelennek, értesíti, hogy a biztosok velők külön tárgyalni fognak. Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

A királyi biztosok az országgyűlést február 26-án nyitották meg. ¹⁾ Miután megbízólevelüket bemutatták, előadták küldőjük üzenetét.

Ő felsége Ferdinánd király — így szólották — már Lajos király életében, Magyarország jólétének és megmentésének érdekében mindent megtett, mi hatalmában állott. Horvátország és Dalmátia több erősségét saját költségén szerelte fel és látta el őrséggel. Midőn pedig a szerencsétlen mohácsi csata után Lajos király haláláról értesült, nem annyira jogainak, melyek szerint az ország kétségbe vonhatlanul őt és gyermekeit illette, érvényesítése, hanem az ország megmentése, az egész kereszténységet fenyegető veszély elhárítása végett, minden erejét megfeszítette. De mivel hő óhaját: békés utón jutni az ország birtokába, ellenfele megghiúsította, kényszerítve volt fegyverhez nyúlni. A több évig tartó háború alatt fájdalommal szemlélte az ország pusztulását és a nemzet szenvedéseit. Hogy ezeknek véget vessen, bár jogainak és érdekeinek feláldozásával, békét kötött vetélytársával. Ez az esküvel *erősített feltételeket nem* tartotta ugyan meg lelkiismeretesen, ő azonban, nehogy újabb zavarokra adjon alkalmat, türelemmel szenvedte a sérelmeket.

János király halála után, ő felsége sietett a lengyel királyt és az özvegy Izabella királynét értesíteni, hogy a nagyváradi békekötésben elvállalt kötelezettségeknek kész megfelelni. Ugyanakkor nyílt levelekben az egész nemzetet, és különösen János király tanácsosait felhívta, hogy hódoljanak meg. A főrendek nagy része hűséget fogadott. De igényeinek világos jogosultsága és kegyelmes ígéretei daczára, többen ellenséges állást foglaltak el, és a töröknek segélyét vették igénybe. Miután ezek irányában minden békés eszközt sikertelenül használt fel, és tartania lehetett attól, hogy közreműködésükkel az ország török rabságba jut, hadakat kezdett gyűjteni; nem az özvegy királynénak és fiának elnyomására, ha-

¹⁾ Bártfa város követei 1542. február 28-án küldöiknek úják, hogy az országgyűlés „an dem Suntag vorsthien en erst angefangen.“ Eredetije a nevezett város levéltárában. — És Beck s Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

nem a végből, hogy jogait érvényesítse és a török hódítás veszélyét elhárítsa.

Míg ekként hadait Magyarország felső részeibe indította, az özvegy királyné tanácsosai béke-ajánlatokkal fordultak hozzá. Ő felsége szívesen felkarolta azokat és biztosokat küldött a tárgyalások vezetésére. De méltányos feltételei visszautasítottak.

Ekként, a bel béke és egyetértés visszaállítására irányult ismételt kísérletei eredménytelenek maradtak.

Ennek okát nemcsak ellenségeinek roszakaratában találja, hanem Isten haragjában is, melyet „súlyos bűneink által *vontmi*Je magunkra.“

Buda elvesztőt ő felsége is a legsúlyosabb csapásnak tekinti, és ennek elhárítására megfeszítette volt minden erejét. Miután pedig a török az ország fővárosában megfészkelte magát, és innen közvetlen veszély lyei fenyegeti nemcsak Magyarországot, hanem Német- és Olaszországot is: kötelességének ismerte haladék nélkül a törökök ellen indítandó nagy hadjáratra tenni készülleteket. E végből Csehország, s az azzal összekapcsolt tartományok rendéivel Prágában országgyűlést tartott, melyre a két ausztriai tartomány is teljhatalmú követeket küldött. Itt három év tartamára jelentékeny adót ajánlottak meg, mely lehetővé teendi nagyszámú hadsereg és hajóhad felszerelését. Nehogy pedig a nagy hadjárat megindítása előtt a török hadak rablókalandjai az országot elpusztítsák, rögtön 8000 könnyű lovast és 1000 martalóczot fognak kiállítani és a véghelyekre küldeni. Ő felsége pedig Spejberbe siet, hogy császári bátyjának és a német birodalomnak segélyét eszközölje ki.

Ily körülmények között ő felsége szükségesnek látta Magyarország rendeit is összehívni, hogy velök eddigi tevékenységének eredményeit és terveit közölvén, őket felhívja, hogy a nagy hadjáratra ök is tegyenek megfelelő készülleteket, és a véghelyek oltalmára adót ajánljanak meg. Rendelkezenek tehát már most a közfelkelés iránt akként, hogy apríl elején lehető nagy számban készen álljanak; állapítsák meg a huszárok és egyéb katonaság zsoldját; végre gondoskodjanak a hadsereg élelmezéséről.

Mivel pedig azon bajoknak, melyek az országot ekkoráig zaklatták, egyik főforrását a belviszályok képezik: ő felsége óhajtja, hogy a rendek tanácskozzanak az ország egységének visszaállításáról, a közrend háborítóinak és a hatahaskodóknak megfékezéséről, végre az erőszakosan lefoglalt jószágok visszaadásáról. Ha ez megtörténik, remélhető, hogy a kegyelmes Isten végtelen irgalmában elvonja tőlünk haragját, és megengedi, hogy hitének esküdt ellenségei felett diadalmas-kodjunk.

Ő felsége, mint keresztény uralkodó, a maga részéről kötelességének ismeri a megtérőket kegyelmébe visszafogadni és a sérelmeket megbocsátani. Mindazoknak tehát, kik akár kezdettől fogva ellenfelének pártjához tartoztak, akár később csatlakoztak oda, mihelyt a hűség-esküet leteszik, biztosítja bocsánatát, és bűneiket, melyeket ő felsége személye és az ország koronája ellen elkövettek, teljesen feledni fogja.

Az ellenpárt tagjait a megtérésre buzdíthatja ama körülmény is, hogy közelebb Fráter György, Petrovics Péter és Statilio erdélyi püspök, követek által bejelentették ő felségének hogy készek neki meghódolni, s eziránt a tárgyalások már folyamatban vannak.

Miután ekként a rendek ő felségének atyai jóakarataról teljesen biztosak lehetnek, és főképen ez ő jólétük forog kérdésben, — mert a kegyetlen ellenségnek mintegy torkában vannak —: ő felsége nem kételkedik, hogy alattvalói hűségük és hazaszeretetük által indítva, oly módon fognak kegyelmes várakozásának megfelelni és országuk védelméről gondoskodni, hogy az által ő felségét és az idegen nemzeteket is példájuk utánzására buzdítsák. ¹⁾

¹⁾ A k. biztosok előadásának szövege nem ismeretes. De a részükre adott, 1542. január 23-án kelt utasítás nem tartalmaz egyebet, mint az országgyűléshez intézendő megnyitó beszéd szövegét. (Hogy a k. biztosok csakugyan ezt adták elő, kiténik a két k. biztosnak márczius 9-iki jelentéséből.) — Egy másik, ugyanazon napon kelt pótutasítás meghagyja a k. biztosoknak, hogy különösen Varday Pál, Thurzó Elek és Perényi Péter tanácsát vegyék igénybe; hogy a horvát- és tótországi rendekkel ezen tartományok védelme és a báni méltóság betöltése iránt értekezzenek; hogy végre a ma-

A főrendek, a megyék és városok követei tiszteletteljesen hallgatták meg a királyi előterjesztést. Szónokuk kijelenté, hogy ő felségének kegyelmes, sőt atyai felhívását és kívánatait hódolattal fogadják, azokat üdvöseknek és szükségesekek ismerik el. ¹⁾

Midőn a gyűlés a részletes tárgyalásba bocsátkozott, úgy találta, hogy feladatainak sorában az egyesség visszaállítása foglalja el az első helyet, azt pedig csak úgy lehet megoldani, ha a jogtalanul bírt jószágok törvényes birtokosaiknak visszaadatnak, és az okozott károk megtérítetnek. ²⁾

Azonban nem hiányoztak az urak között, kik ily jószágok birtokosai és károk okozói lévén, magán érdekeiket a közjó követeléseinek nem voltak hajlandók alárendelni. Ennek folytán oda hatottak, hogy e kérdés elintézése napoltassék el, s a török elleni hadjárat ügye hozassák első sorban szőnyegre. Perényi Péter, Bebek, Ráskay, Báthory és Balassa voltak közöttük a legkiválóbbak. Három napon át nagy hévvel védelmezték álláspontjukat. Es midőn látták, hogy a nagy többség a jog és méltányosság igényei mellett küzd, fény ege tödtek, hogy érdek társaikkal elutaznak, s ekként az országgyűlés felbomlását eszközük. A királyi biztosok és tanácsosok körében nagy rettegés uralkodott. Attól tartottak, hogy a nevezett urak a nyílt lázadás zászlóját tűzik ki. ³⁾

gyár tanácsosoknak véleményét kérjék ki a iniskolczy gyűlés azon kívánata iránt, mely egy kapitány kinevezésére vonatkozik. — Mindkét utasítás eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

¹⁾ Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése. — Es Bártfa város követei írják: „A.11 Landtherrn und edelleuth ym ersten tag auffgereckt habén, bey Küniglich Maiestat sterben und genesen.“

²⁾ Beck és Batthyányi márczius 9-iki jelentése.

³⁾ Lőcse város követei február 28-án küldőiknek írják: Weil itzunder die Lantherren gewilt, und übereins alhie nit khunen kommen, seind schon allé yre Pferde szattelt hōben, und auffprechen sollen, alls nemlich Herr Pereny Peter, Bebeck, Raskay, Báthory, Balassy etc. So hot unsern Herrn Statschreiber der Herr Cantzler von Österreich (Beck) . . . rufih lassn die Stund, unnd in sich der Uneinigkeit halben hoch erklagt und der Herrn Rebellion . . . vorgelegt, unns durch im hoch ermanend, . . . ie eher Euer Namhaften

Azonban márczius első napjaiban sikerült elhárítani a szakadást és az urakat némi engedmények által megnyugtatni. Mire a tanácskozások folyama nyugodt mederbe tért vissza. ¹⁾

Megállapított, hogy mindazon várak, mezővárosok, falvak és birtokjogok, melyeket Ferdinand és János, vagy helytartóik azoktól, kik egyik párttól a másikra mentek át, elvettek és akár örökösen, akár ideiglenesen saját híveiknek adományoztak; úgy szintén azok is, melyeket II. Lajos halála óta bárki jogtalanul elfoglalt, jövő virág vasárnapig (apríl 2-ig), hűtlenség büntetése alatt, jogos birtokosaiknak bocsáttassanak vissza. Azokat, kik e határozatnak megfelelni vonakodnak, a megyei hatóság, a törvényes birtokos panaszára, a mennyiben ez alaposnak bizonyul, a királyi helytartónak, vagy országos kapitányok egyikének tartozik bejelenteni, kiknek feladatuk az ily birtokokat fegyveres erővel visszafoglalni és törvényes birtokosaiknak visszaadni; sőt fel vannak jogosítva az engedetleneknek jogos birtokaikat is lefoglalni, és a király oly híveinek, kik hűségükért jószágaiktól megfosztattak, míg ezeket visszanyerhetik, kárpótlásai átadni, vagy az ország közszükségeinek fedezésére, árverés útján eladni. Hasonlag a hűtlenség, vagy is jószágvesztés büntetése éri azokat, kik a már visszabocsátott jószágokat ismét erőszakosan elfoglalják.

A rendek, midőn magukra nézve ezen szigorú rendelkezést elfogadták, felkérték a királyt, hogy ő is a maga kezeinél

Wurden, mit ein eilung der Potten, solchen AufTstos der bemelth Landtherren tzu wissen tzu gében, off das Euer N. W., die and er Stet auch . . . fursehen sollen vor den egedocliten Herren und ir Volk, denn man mag wol obmenen das die egrimt sein, und muegen aus ihrer Rebellion a Stat Oder ein Schloss einnemen. . . Die andere Parthey, als der Pischoff von Gran, Rab, Segnia, nndt andt Herrn sein noch im Rat peisamd, unnd wollen mit dem Adel unnd mit den Steth halden.“ Eredetije Lőcse sz. kir. város levéltárában.

¹⁾ Thurzó Elek márczius 5-én jelenti Ferdinand királynak: „Que intercederat inter dominos parciuni superiorum hic presentes et nos atque nobilitatem . . . dissensio, utcumque est complanata, nec aliter, quain ut quedam per illos petita, tametsi non satis honesta aut equa concederentur, ne scilicet per hasce contenciones ea intermitterentur“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

levő jószágokat bocsássa vissza, Mária és Izabella özvegy királynékat pedig bírja reá, hogy hasonlólag cselekedjenek.

A főrendek névszerint Perényi Pétert és Báthory Andrást, az alsó nemesség pedig Verbőczy Imrét, Ráskai Istvánt és a Lipcsei testvéreket ajánlották a király figyelmébe, hogy várait és birtokaikat, melyektől, míg János király pártján állottak volt, megfosztattak, mielőbb visszanyerjék.

A mi a pártharczok idejében elkövetett nagyszámú hatalmaskodásokat és egyéb erőszakos tetteket illeti, a megyei hatóságok utasították, hogy a sértett félnek kielégítéséről, illetőleg kárpótlásáról haladéck nélkül gondoskodjanak.

Azonban kivétel történt azon erőszakos tettekre nézve, melyeket oly urak követtek el, kik János király halála után Ferdinándhoz csatlakoztak.

Bizonyára ez utóbbi záradék volt az, mely a femiebb említett háborgó urakat lecsillapította. ¹⁾

Ezen fontos ügy elintézése után, az országgyűlés áttért a török elleni hadjáratot illető királyi kívánatok tárgyalására.

A főrendek és követek a megajánlandó segély *mérteidére* nézve nehézség nélkül jutottak egyetértésre. Kimondották, hogy ha a király személyesen fog részt venni a táborozásban, a főpapok, urak, nemesek és egyéb birtokos emberek személyesen tartoznak felkelni és minden húsz jobbágy után egy lovas kiállítani; a káptalanbeliek, öregek, betegek és az urak szolgálatában levők egy lovas vitéz által helyettesíthetik magukat; de az osztatlan testvérek közül csak egyik tartozik hadba menni.

Minden jobbágy telek után egy forint adót szavaztak meg; a molnárok, szabadosok és zsellérek adója, a földesurak lelkiismeretes becslése alapján, fogván megállapíttatni. A béres szolgák bérük minden forintjától öt dénárt tartoznak fizetni.

A rendek ez alkalommal nem akarták a közterhek egész

¹⁾ Az I.—XV., XX., XXL és XXV. törvénycikknek. És a főrendeknek márczius 11-iki felterjesztése. Hogy e végzések az országgyűlési tárgyalások első eredményei valának, tudjuk Thurzó Klek márczius 5-iki jelentéséből,

súlyát a kimerült jobbágyosztályra hárítani. Elhatározták, hogy az egyháziak, kik nem kötelesek fegyvereseket állítani, minden jövedelmeiknek *tized* részét, a külföldi kereskedők — névszerint a Fuggerek is — a Magyarorszáiban találtató áruik értékének *negyvened* részét, az urak és nemesek jobbágytelkeik örökbecsűjének *hatvanad* részét, végre az egy tel kés nemesek, a szabad királyi és bányavárosok polgárai minden ingó vagyonuk értékének szintén *hatvanad* részét tartozzanak az ország védelmének költségeire fizetni. ¹⁾

Azonban komoly nehézségek merültek fel a megajánlott adók és segélypénzek behajtásának' és kezelésének *módja* körül. A főrendek kívánták, hogy az országgyűlés válaszszon minden rendből országos kincstárnokokat, és a saját körükből választandók részére 3000 forintnyi jutalomdíjt rendeltek.

Ezen megállapodás nagy felháborodást szült az alsó nemesség soraiban. ²⁾ Szónokaik heves beszédekben kiemelték hogy a korábbi országgyűlések által megajánlott jelentékeny adókat és segélypénzeket is ily választott országos kincstárnokok kezelték; azonban a befolyt pénzek haszon nélkül prédáltattak el. Mások ismét botrányosnak mondták a főrendek eljárását, mely szerint a saját körükből választandó kincstárnokok jutalmazásáról oly bőkezűleg gondoskodnak, pedig a megajánlott összegből *ezer* lovast lehetne egy hónapon át az ország védelmére tartani, míg az ország, a jelen válságos helyzetben, önzetlen áldozatkésztséget várhat fiaitól, kik fáradalmaik gazdag jutalmát találhatják azon öntudatban, hogy hazájuk megmentésében közreműködtek.

A megyei követek ezek után határozottan, elleneztek az *országos* kincstárnokok választását, és javasolták, hogy min-

¹⁾ A XXVI.—XL., XLIL—XLIV., L. LL törvénycikkek összevetve a főrendek és az alsó nemesség felterjesztéseivel.

²⁾ A k. biztosok márczius 9-iki jelentése. És Selmezz város országgyűlési követi márczius 5-én írják küldöiknek, hogy másoktól értesültek „was dise gantze Wochen alhie in Versamblung gehandelt is worden, und am Sonnabendt nagst vergangen wider durch Unnännigkheit verworfen. . . Wiewol die Sach gros und granszam gewesen, so hats doch Gott auf hewt dan dermassen verordent, dass diese grausame und schreckliche sachen sir gelindert sein worden.“ Eredetije Selmezz város levéltárában.

den megyében két tekintélyes és jóhítelű nemes ember választassák, kik eskü által lekötve, díj nélkül, tartozzanak az adókat és segélypénzeket megyéjük területén behajtani, és a befolyó összegeket, levonás nélkül, rögtön hadak fogadására fordítani. Ezen módozat czélszerűségét több érvel indokolták: nagyobb számú hadak kiállítását fogja lehetővé tenni, és világosan kitünteti, mely urak és megyék állítják ki hadaikat, s melyek mulasztják el kötelességük teljesítését, hogy az utóbbiakat a megfelelő büntetéssel lehessen sújtani. Továbbá kiemelték, hogy ha a megyeik nem rendelkeznek saját haderóval, a közrend helyreállítása érdekében alkotott végzések eredmény nélkül maradnak; mert a hatalmaskodó főurak folytatni fogják' erőszakos tetteiket. Ha a főurak és nemesek rendéből választandó országos kincstárnokok fogják a közjövendelmeket kezelni, ebből zavar támad és az országra baj háromlik, miután a nemeseknek igen nehéz felelősségre vonni az urakat; ellenben minden megye, szükség esetében, könnyen megbüntetheti saját megbízottait, és kényszerítheti az általuk netán okozott kárnak pótlására. Végre az urak, legjobb akarat mellett sem képesek, saját birtokaik, a királyi kincstárból nyert fizetések és a megyékből befolyó pénzek után kellő számban hadakat állítani ki; Buda ostroma alkalmával is némely urak, kik hadaikat nem állították ki teljes számban, a szemlék alkalmával egyik a másiktól vett kölcsön katonákat.

Ezen érvek ellen az urak nem hozhattak fel egyebet, mint azt, hogy ők viszont a megyei kezelést tartják czélszerűtlennek, s olyanak, mely az adóból befolyó pénzüsszeg elpazarlását előmozdítja; és hogy a megyék nem fognak a harezra oly alkalmas katonákat fogadni zsoldba, és nem képesek a fegyelmet oly szigorúan fentartani, mint ezt az országos kapitányoktól várni lehet.

Volt bizonyára egy más ok is, mely miatt az urak az alsó tábla határozatát elfogadni vonakodtak. Az alsó nemesség határozata és indokai nemcsak bizalmatlansági szavazatot, hanem nyílt vádat képeztek az urak ellen. Érthető tehát, hogy az utóbbiak szenvedélyesen védelmezték álláspontjukat. De az alsó nemesség is hajthat) an volt.

Végre az urak léptek az engedmények terére. Azt ajánlották, hogy mind a főrendek mind az alsó nemesség terjeszse követei által saját javaslatát és indokait a király elé. reá bízván az eldöntést. Azonban a nemesek vonakodtak álláspontjukat feladni ¹⁾, és kijelentették, hogy inkább rögtön szétoszolnak és az országgyűlés eredménytelen felbomlását idézik elő, mintsem a főrendek előterjesztésének érvényre emelkedését lehetővé tegyék.

A főrendek látván, hogy e nyilatkozat több hiú fenyegetésnél, nem engedhették az egyetlenséget nyílt szakadásig fejlődni. Leginkább attól tartottak, hogy a török, ha vizsgáljaikról értesül, sietni fog a zavarokat egy újabb támadásra használni fel. E miatt márczius 7-én tudósították az alsó nemességet, hogy elfogadják javaslatát. ²⁾

Azonban, midőn ez áldozatot meghozták, nem mondtak le a vágyról és reményről, a királyt rábírní, hogy az alsó nemesség kívánsága értelmében szerkesztendő végzésektől megerősítését tagadja meg, és azokat saját javaslataikkal Összhangzóan módosítsa; annál inkább, mert a királyi biztosok is az ő részükre hajoltak.

Az utóbbiak közreműködésével sikerült kivinniök, hogy a király elé terjesztendő végzéseknek az adó behajtására vonatkozó czikkébe mindkét javaslat, azaz mindkét ellentétes módozat egyszerűen felvétel, *anélkül*, hogy kimondatnék,

¹⁾ Az alsó nemesség követének fel terjesztése alapján.

²⁾ Hogy az alsó nemesség semmi áron nem akarta megegyezését adni a főrendek javaslatához, kitűnik Becsbe küldött követének felterjesztéséből. Hogy a főrendek engedtek, kitűnik a királyi biztosok márczius 9-iki jelentéséből, midőn világosan írják: „Cum . . . nobiles . . . infecta penitus re discedere ex conuentu conarentur, coacti sunt tandem doniini ipsi . . . eorum mentem amplecti.“ Selmeicz város országgyűlési követi küldöiknek írják: „Wil die Landschafft aus vilen Ursachen der Herrschaft nit gestatten vili weniger verwilligen, und steth darauf, das man dieser artikels halben allain der R. K. Maiestet zueschreiben soil, und was die K. Maiestet fur gut ansehen wirt, welche Parthey diese Schatzung einnehmen und ausgeben, dabeí bleiben soll.“ Eredetiye Selmeicz város levéltárában.

miszerint az országgyűlés a királyra bízta a kettő közül azt fogadni' el, a melyet legczélszerűbbnek vél. ¹⁾

Es *Batthyányi Kristóf* királyi főpohárnok, kit a főrendek Ferdinánd királyhoz küldöttek, hogy a végzéseket bemutassa és a megerősítést szorgalmazza, utasított, hogy óhajtasait igyekezzék érvényre emelni. ²⁾

Azonban az alsó nemesség tagjai előtt sem volt titok, mily irányban fogják a főrendek befolyásukat felhasználni, és követüknek, kit *Batthyányi*hoz csatoltak, *Rakovszky György* túróczmezei alispánnak meghagyták, hogy társának igyekezeteit ellensúlyozza. ³⁾

A többi kérdések elintézése nehézség nélkül történt.

Megállapított, hogy Ferdinánd király régi és állandó híveinek peres ügyeiben a királyi helytartó és az ország többi rendes bírái, a törvények és szokás értelmében, járjanak el. Ugyanez áll a király azon régi híveiről is, kik kénytelenésből az ellenpárthoz csatlakoztak, de mihelyt a kényszerítő körülmények megszűntek, ismét visszapártoltak. Végre azoknak pereiben, kik újabban csatlakoztak a királyhoz, vagy jövőben fognak hozzá csatlakozni, a király, bárhol tartózkodik az ország határai között, vagy távollétében a helytartó, az ország rendes bíráival, szolgáltatassanak igazságot, és eszközöljék az ítéletek végrehajtását. ⁴⁾

Azon tizenöt év és hat hónap, mely a mohácsi csata idejétől 1542. márczius 1-ig tart, a törvényes birtokosaiktól elidegenített jószágokra nézve, az elévülési időtartamba be ne számíttassák. Továbbá a törvényes adományok és beirványok, a szerződéseken és végrendeleteken alapuló jószágszerzemények, melyekre nézve a lefolyt tizenhatodtól esztendő alatt, a zavarteljes időviszonyok miatt, a beigtatás (statutio)

¹⁾ Lásd az LVI. cikket.

²⁾ A főrendeknek felirata, melyben megjegyzik, hogy követük élő szóval fogja elhatározásaikat és kérelmeiket közölni, a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Ezt, mint látni fogjuk, meg is tette. — A részére kiállított megbízólevél eredeti példánya, ugyanott.

⁴⁾ XVI.—XIX. cikkek.

nem történhetett meg: ennek daczára érvényeseknek ismer-
tessenek el, ha 1543. márczius 1-ig a beigtatás végrehaj tátik.
De nem szól ez oly esetekre, midőn a beigtatás hanyagságból
maradt el, főleg a királyi terület oly részeiben, hol békésebb
állapotok léteztek. ¹⁾

Az újonan és törvénytelenül behozott harminczadok meg-
szüntetésére vonatkozó korábbi törvény megújított; oly
hozzáadással, hogy a nemesek a házi szükségeikre vásárolt
cikkekért nem tartoznak harminczadot fizetni. A király
által meghatározandó büntetés terhe alatt elfiltatott, a har-
minczadok kezelésébe avatkozni, s a bármin czadosokat állo-
másaiktól eltávolítani. A harminczadok jogtalan birtokosai
tartoztak azokat, jószágvesztés terhe alatt, a királynak vissza-
bocsátani, és az általuk behajtott jövedelemről számolni. ²⁾

Azon főispánok, kik eddig hivatali esküjüket le nem tet-
ték, utasítottak, hogy azt haladék nélkül tegyék le. ³⁾

A huszárok részére, kik országos költségen el tartatni
fognak, 3 magyar forintnyi havi díj állapított meg, mely
20 dénárral gyarapítható. ⁴⁾

A rendek ez alkalommal először gondoskodtak törvény
által a hadsereg vallási szükségeiről. „Mivel—így szólanak —
vétkeinkért, melyeket naponkint és órán kint elkövetünk, min-
denek előtt Istent kel] engesztelnünk; szükségesnek láttuk,
hogy a táborba egyházi személyek küldessenek. Az összes szer-
zetes rendek tartoznak minden kolostorból két szerzetest kül-
deni, kik Isten evangéliumát a táborban hirdessék, a bűnöket
kiirtsák, gyóntassanak, és mindenkit a keresztény bit bátor
oltalmazására buzdítsanak és lelkesítsenek.“ ⁵⁾

Az országgyűlés végzéseiben csak egy *inagánügygyel*
találkozunk. Gersei Pethő Péter a maga és testvérei nevében,
a rendek előtt kijelentette, hogy miután a veszprémi püspök
őket Tátika várától erőszakkal megfosztotta, s ezt, az abban
talált oklevelekkel s egyéb ingóságokkal együtt lefoglalva

1) XXII., XXIII. cikkek.

2) A XLV—XLVIII. cikkek.

3) XLIX. cikk.

4) L. cikk.

5) XLI. cikk.

tartja; ők pedig viszont a veszprémi püspökség több várát és jószágát birtokolják: ezeket hajlandók a püspöknek visszabocsátani, és pedig minden feltétel nélkül, akár visszabocsátja ő Tátika várát, akár nem. A rendek ezen nagylelkű ajánlatot jónak látták a törvénykönyvben megörökíteni. ¹⁾

Azok, kik hivatva voltak az orszáífuvülés végzéseit szövégezni, márczius 7-én készültek el e munkával. ²⁾ Azonban egy lényeges tévedés találtatott benne.

Ugyanis az adók tárgyalásánál megái lapíthatott, hogy a szabad királyi városok polgárai ingó és ingatlan vagyonuk értékének hadvanadrészével fognak a hajóhad kiállításának költségeihez járulni. De a városok jelenlevő követei, hivatkozva arra, hogy számos éveken át saját erődítményeik fenntartására súlyos áldozatokat kényszerülnek viselni, kérelmeztek, hogy rsnfc *ingóságaik* értékének hatvanad részét tartozzanak fizetni, házaik és szölleik után pedig ne adózzanak. A rendek méltányolták a felhozott okokat, s kérelmüket teljesítették.

Mindazáltal az országgyűlési végzések bemutatott példányában a megadóztatott tárgyak közül a házak és szol lők nem hagytak ki.) A városi követei siettek felszólalni. A rendek megütközéssel vettek észre a hibát; de nem voltak hajlandók a végzések újabb lemásoltatását, mely egy napot vett volna ingyenbe, elrendelni, annál inkább, mert a rendek egy része akkor már eltávozott volt. Emiatt Uakovszkynak meghagyták, hogy a királyt a hibára, s annak kijavítására figyelmeztesse. ⁴⁾ E mellett a városok követei is intéztek, érdekeik megóvására, Ferdinand királyhoz emlékiratot s azzal egy küldöttet bocsátottak az udvarhoz. ⁵⁾

Mind a főrendek, mind az alsó nemesség egyéb ügyeket

¹⁾ XXIV. czikk.

²⁾ A törvénykönyv fel van véve törvényeink kiadott gyűjteményébe. Egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Lásd a XXX. czikket.

⁴⁾ Rakovszky e pontot csakugyan felvette felterjesztésébe.

⁵⁾ A városok követeinek, 1512. márczius 8-án kelt filterjostése a bécsi titkos levéltárban.

is tárgyaltak, de azokat nem vették fel a végzések soréiba; külön terjesztették a király elé.

Mindenek előtt arra kérték, hogy a rendelkezésére álló hadakat, melyeket a magyar urak és az örökös tartományok állítottak ki, mielőbb küldje a legalkalmasabb helyekre. Tartson az ország védelmére állandó lovas hadat. Gondoskodjék a hadak élelmezéséről. A török fogságban levő *Máj Láik István* erdélyi vajdának szabadon bocsátása érdekében járjon közbe Izabellánál és Fráter Györgynél. *Pékry Lajost*, kit 1537. vége óta börtönben tart, bocsássa szabadon. Somogy megye főispán-ságát adományozza *Báthory Andrásnak*. Parancsolja meg Sáros vára tiszteinek, hogy a sárosmegyei nemességet, szabadságai sérelmével, ne terheljék s ne bántalmazzák. A *jászói prépostot*, kinek jószágait Kassa városa elfoglalva tartja, mentse fel azon pénzösszeg fizetésétől, melyet Sáros várának megerősítésére fizetni tartoznék. *Pálcán Péter* budai bírónak, ki az országnak és királynak jelentékeny, bár sikertelen, szolgálatot tett¹⁾, s most nejevel együtt, a legnagyobb ínségben van, nyújtson segílyt. Gondoskodjék, hogy az országgyűlés végzései foganatosíttassanak, a vizályok és hatalmaskodások többé meg ne újuljanak.

A főrendek és az alsó nemesség ezen kívánatok előterjesztését *Batthyányi Kristóf és Ilakovszky Györgyre* bízták. ²⁾ Míg a rendek márczius 8-án szétoszlottak, küldötteik néhány nappal később útra keltek, hogy Ferdinánd királyt Spejberben — hol a birodalmi gyűlésen volt jelen — felkeressék. A

¹⁾ 1541-ben, Buda ostrománál, a lloggendorf táborában levő Nádasdy Tamásnak ajánlkozott, hogy a királyi hadak előtt a budai vár egyik kapuját megnyitja. Ezt meg is tette, de a terv megíúsult, minek következtében kényszerítve volt Budáról menekülni.

²⁾ Az utasítások, melyeket részükre adtak, nem ismeretesek. A főrendek' emlékirata, mely a Batthyányi által Ferdinándnak előterjesztendő kívánatokat tartalmazza, a Nemzeti Múzeum kézirategyűjteményében. — Rakovszky György felterjesztésének eredeti példánya a bécsi titkos levéltárban van. Ugyanitt találatik a főrendnek márczius 3-án közvetlenül a királyhoz intézett felterjesztése, melyben Majláth István ügyét ajánlják figyelmébe.

nevezett hónap utolsó napjaiban mutatták be az országgyűlés végzéseit. ¹⁾ Egy úttal, meleg szavakkal fejezték ki küldöik háláját ő felségének buzgalmaért, melyet az ország védelme körül kifejtett, és kegyeim ességéért, nielylyel az ellenpárt tagjait hívei sorába fogadni, és az ország szabadságait tiszteletben tartani ígérte. Az alsó nemesség követe a köszönet tolmácsolásához azon nevezetes biztosítást csatolta, hogy a magyar rendek azt hűséges szolgálattal és engedelmességgel fogják nemcsak ő felsége az uralkodó király, hanem irányában is kitüntetni;) mi által a királyi ház örökösödését látszottak elismerni.

A király, miután meghallgatta magyarországi tanácsosainak véleményét,³⁾ ápril 30-án, Linezben, hová Batthyányi és Kakovszky kísérték —adta ki válaszáat, melyet az ország összes rendidhez intézett.

Általában meg volt elégedve az országgyűlés eredményével. Elismeréssel nyilatkozott végzőseiről ’’), s különös hévvel fejezte ki ezt a jószágok visszaadását illető czikkéről. Ő maga is készséggel fog a törvények hódolni; de Mária királyné Lipcse, Végles és Dobraniva váarakat, csak azon feltéted alatt fogja

¹⁾ A király már márczius 29-én átküldi Thurzó Eleknek Batthyányi folterjesztését. A király ápril 30-iki válaszirata kétségtelenné teszi, hogy Rakovszky is Spej örben, a Batthyányiéval egy időben nyújtotta be saját felterjesztését, melyet már fennebb idéztünk.

²⁾ „Stiidebuntquo omnibus viribus, fidelibus et perpetuis eorum seruiciis, simul cum eorum liberis, apud Mtem V., et Serenissimos Mtis V. liberos, hoc officiosissime demorori.“

³⁾ Thurzót márczius 29-én hívta fel véleményének előterjesztésére. Ez ápril 14-én felel meg a királyi parancsnak. Ez azonban több pontra nézve eltért a helytartó javaslatától, miről őt ápril 29-iki leiratában értesíti. Ennek eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ És pedig nemcsak a rendekhez intézett válasziratában, hanem a Mária királynéhoz intézett levélben is; ki 1542. ápril 6-án Briisselből ekként válaszol: „Literas Serenitatis Testre Spire 28. die martii proximi datas accepimus, ex quibus intelleximus, quod Hungari in proximo ipsorum Conuentu, Novisolii habito, tanta concordia uniti sunt, ut Vestra S. Maiestas melius optare non posset, speraretque ex ea unione et toti Christiane reipublice et regno Ungario plurimiim boni proventurnm.“ A bécsi titkos levéltárban.

visszabocsátani, ha a marmarosi sóbányák, Munkács és egyéb várak s birtokok, melyektől a lefolyt zavarok alatt erőszakosan megfosztatott, szintén visszaadtnak.

A többi csikkeket jóváhagyja, egynek kivételével, mely az njonan felállított harminczadok megszüntetéséről rendelkezik. Ezeket — úgy mond — meg nem szüntetheti, mielőtt a régieket, melyeket elvesztett, s különösen a budait, visszaszerezi.

A megajánlott adó behajtására vonatkozólag, a főrendek és az alsó nemesség között felmerült ellentét kérdésében, a Itakovszky által felhozott nyomatékos érvek Ferdinándot az alsó nemesség részére hajlították. ¹⁾ Mindazáltal a főrendeket sem akarta elkedvetleníteni, s így egy közvetítő intézkedésre határozta el magát: hogy a főrendek saját kincstárnokaik, az alsó nemesség pedig a megyei adószedők kezeihez fizessék az adó és segélypénzeket; de a befolyó összegek egyedül hadak fogadására és ellátására fordíttassanak. Hogy mind a főrendek, mind az alsó nemesség kincstárnokai az adó kezelésében és a hadak kiállításában a törvény követelésének eleget tegyenek, a király kijelenté, hogy biztosokat fog rendelni, kik a hadakat megsejmeljék és a számadásokat megvizsgálják, egyúttal kapitányainak meg fogja hagyni, hogy azok ellen, kik a jobbagyaiktól behajtott adót maguk részeire letartóztatják, szigorúan lépjenek fel. Mivel pedig az alsó nemesség a megyei adószedőktől megvárja, hogy díj nélkül járjanak el tisztükben, a király felhívja a főrendek kincstárnokait, hogy a részükre rendelt 3000 forintnyi tiszteletdíjról mondjanak le,^s ezen összeg is hadak fogadására fordíttassék. A királyi városok polgárai tekintetében, a király megnyugodott abban, hogy házaik és szölleik a hatvanad fizetése alól fél legyenek mentve.

A király ígérte, hogy mihelyt az ország egysége helyre

¹⁾ Thurzó ápril 11-iki levelében hathatósan támogatta a főrendek javaslatát. A király ápril 29-iki válaszában írja neki: „Licet ipse nobilium sententiam et conclusionem non probandain ducas... . slatere te nolumus, diétám uniuersitatem nobilium nobis et sua rationes satis Talidas, honestas et efficaces, quibus ordinationem illóriim a nobis con firm ári enttendernt, exponmidas ciir:isse.“

lesz állítva, és az egész nemzet a királynak meghódolt, Pekry Lajost szabadon fogja bocsátani. A Sáros várában levő tiszteknek már megparancsolta, hogy a nemességet jövőben ne terheljék. A jászói prépostot a reá rótt pénzösszeg fizetésétől felmenti, oly feltétel alatt, hogy a jövő hadjárat alkalmával, a törvények értelmében állítsa ki fegyvereseit. Pálczán Péter budai bíróról, mihelyt alkalom nyílik, gondoskodni fog. ¹⁾ Az országgyűlés küldöttei ezen királyi választ május 5-én Thurzó Elek királyi helytartónak hozták meg, ki azt az ország hatóságaival közölte. ²⁾

¹⁾ Az ápril 30-án kelt királyi válaszirat egykorú példánya Szepes megye levéltárában.

²⁾ Thurzó Eleknek május 7-én Szepes megyéhez intézett levele, e megye levéltárában. — Thurzónak több lényeges kifogása volt a k. válaszirat ellen, melyeket május 6-án Ferdinándhoz intézett felterjesztésében hosszasan kifejtett; de ezek már hatás nélkül maradtak. (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.) .

X.

A pozsonyi országgyűlés 1542. Novemberben.

A besztercebányai országgyűlés jelentékeny haderőt ajánlott az ország védelmére, és többféle adókat szavazván meg, nagy számú zsoldos sereg kiállítását tette lehetővé. Az örökös tartományok is tekintélyes segélycsapatokat bocsátottak a király rendelkezésére, A magyar rendek méltán sürgették tehát Ferdinándot, hogy mielőbb indítsa meg a támadó hadjáratot, vegye át személyesen a fővezérletet, és mindenek előtt tegyen kísérletet Budavár visszavételére. Azonban a király be akarta várni a német birodalmi hadak megérkezését. De, bár az a nyár derekán csakugyan megérkezett, és ekként a keresztény sereg nyolczvanezerre szaporodott, a király nem állott élére, és az ügyetlen vezérlet következtében, a legcsekélyebb eredményt sem volt képes kivívni. Szeptember végén Pestet szállotta meg; azonban midőn híre jött, hogy a ruméliai beglerbég 30,000 emberrel közeledik, Joachim brandenburgi őrgrof a birodalmi hadat visszavezette Németországba; mire az örökös tartományokból érkezett csapatok is szétoszlottak, és csak a magyarok maradtak a táborban.

A hadjáratnak, mely élénk reményeket keltett, illetén szégyenteljes lefolyása a magyar rendek körében nagy elégtelenséget szült, melyet egy más esemény elkeseredésig fokozott. Ferdinand ugyanis a magyar urak egyik legkiválóbbikát, *Percnyi Pétert*, oly gyanúból, mintha a törökkel fondorkodnék, elfogatta, és a törvényes formák mellőzésével, a németuj helyi börtönbe záratta.

A nemzeti szabadságok és az ország törvényei ellen elkövetett sérelem következtében, Báthory Endre és más urak eltávoztak a táborból, Thurzó Elek, a királynak rendületlen híve,

lemondott a helytartói tisztről, melyet Ferdinand *Várdy Pál* esztergomi érsekre ruházott; Fráter György pedig, ki már el volt határozva, a János Zsigmond által bírt országrészt Ferdinándnak átadni, ismét visszatért tartózkodó és kétszínű politikájához. ¹⁾

Ferdinand, értesülvén az országban uralkodó hangulatról, szükségesnek látta a felháborodás lecsillapításáról gondoskodni; annál inkább, mert valószínű volt, hogy a jövő évben Szulejmán újabb hadjáratot fog hazánk ellen vezetni. E miatt, Becsbe meghívott magyar tanácsosainak előterjesztése alapján, arra határozta el magát, hogy ezen évben még egy *második országgyűlést* tart, és a rendek két régi óhajtását teljesíti: *személyesen* megjelenik körükben, és a *nádori méltóság* betöltésére fogja őket felhívni. ²⁾

Egy ideig azon reménységet táplálta, hogy kegyelmének illetén nyilvánulásai után, viszont a rendek is hajlandók lesznek, hálájukat bebizonyítandó); elsőszülött fiát *Miksa főhercegyt* királyivá megválasztani és megkoronázni. ³⁾

Azonban csakhamar lemondott e reményről.

Midőn tehát az országgyűlést 1542. november első napjára Pozsonyba kihirdette, meghívólevelében utódjának megválasztásáról nem tett említést. Kiemeli, hogy arról óhajt a rendekkel tanácskozni, miként kelljen a télen át az országot megvédelmezni, és a jövő évben a török ellen indítandó háborúra felkészülni; továbbá a nádori méltóság betöltését és a köznyugalom megszilárdítására vonatkozó intézkedéseket tűzte ki a tanácskozmái lyuk tárgyaiul. ⁴⁾

Azonban a király már néhány nap múlva értesült, hogy

¹⁾ V. ö. *Horváth M.* Magyarország Történelme. V. 184—188. 11.

²⁾ A bécsi értekezlet június 4-én tartatott meg. L. *Kocachich*, *Supple men tüni.* III. 184. 1.

³⁾ A pápai nuntius, 1542. szeptember 27-én, Becsből jelenti Rómába: „Si dice per certo, che qnesta Maesta fará coronare Re di (Jngaria il suo primogenito, ... nel che concorrono tutti li nobili Ungari.“ (A nápolyi állami levéltárban.)

⁴⁾ Az október 8-án kelt meghívólevelél egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. — A Thurzó Klekhez intézett példány szövegét közli *Kocac/tich.* *Vestigia.* 656. 1.

az országgyűlési meghívólevél szövege nem nyugtatta meg a felébresztett aggodalmakat, sőt, hogy többen az urak között vonakodnak megjelenni az országgyűlésen, mert attól tartanak, hogy ott Petényi sorsa várakozik reájuk.

Ferdinánd e miatt nyílt levelet bocsátott ki, melyben, fejedelmi szavát kötve le, biztosította a rendeket, hogy míg az országgyűlésre jönnek, ott tartózkodnak, és lakóhelyeikre viszz atérnek, senkit közülök nem fog bántalom érni. ¹⁾

Mindazálta] az urak és megyei követek csekély számban jöttek össze. ²⁾ A királyi városok meg nem hívtak, s így követeket sem küldöttek. ³⁾ Ennek folytán a gyűlés nem vette igénybe az ország teljes képviselőtének jogait, és csak *részleges gyűlésnek* tekintette magát. ⁴⁾

A király megmaradt elhatározása mellett, hogy személyesen fogja az országgyűlést megnyitni. ³⁾ Azonban késett Pózsonyba utazni. A megyei követek tehát, midőn már nyolcz nap hasztalan várakozásban letelt, és a király megérkezéséről

¹⁾ A Balassa Zsigmondhoz, Bebek Ferenczhez és Ráskai Istvánhoz intézett királyi levél fogalmazata a bécsi titkos levéltárban. — Az ország összes rendűihez (1542. okt. 21.) intézett nyílt levelet közli *Korachich*. Vestigia. 658. 1.

²⁾ Báró Walpurg 1542. november 25-én Becsből Rómába jelenti, hogy a király elutazott „alla diéta Ungaresca de Posonia, dove, come intendó, pocissimi Ungari sono comparsi, per timor did Turco, et per sdegno della captura del Pereni Petro.“ Eredetije a nápolyi állami levéltárban.

³⁾ Bártfa, Eperjes, Iíis-Szebcn és Lócse városok, 1542. végén Ferdinándhoz intézett felterjesztésükben említik: „in proximo Conventu Posoniensi . . . absentibus et non vocatis Civitatibus“ határoztak. “ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

⁴⁾ A gyűlés ugyanis kimondotta, hogy a nádor megválasztására nem tekinti magát feljogosítottnak, mert „in Comitibus generalibus, et non in particularibus .... Palatinus eligi solet.“ (A XXV111. törvény cikkben.)

⁵⁾ November 3-án Peregí Albert pécsi prépostnak és kamarai elnöknek meghagyja., hogy rögtön utazzék a helytartóhoz, s bírja rá, hogy az országgyűlésen jelenjék meg. „Nos enim simul atque presenciam Dominorum Hungarorum cognouerimus, statim in medium eorum illuc descendemus.“ (A levél eredetije a budai m. k. kamarai levéltárban.)

semmit sem lehetett hallani, türelmetlenkedni kezdettek, és egy magán tanácskozányban felvetették azon kérdést: vajjon nem lenne-e tanácsos azonnal szétozslaniok?

Az esztergomi érsek, értesülvén ezen indítványról, bizalmas embereit küldötte körükbe, türelemre intette öket, jelentvén, hogy minden órában várja a biztos tudósítást a király megérkezésének idejéről.

A követek azt válaszolták, hogy fontos okok készítetik öket a hazatérésre, úgy mint nemcsak a folyamatban levő szüret, hanem főleg a török veszély és Nyáry Ferencz sUngnád hadainak kicsapongásai; mindazáltal készek még néhány napig várakozni. ²⁾

A király november 14-ike táján érkezett meg Pozsonyba. ²⁾ Itt a következő beszéddel nyitotta meg az országgyűlést.

„Alattvalóim és fiam! Mily veszélyes állapotban van ma Magyarország, sokkal szembetűnőbb, semhogy hosszasan kellene fejtegetnem. Mindazáltal felteszem jóakaratok- és belátástokról, hogy a törtétekért nem hártjátok reám a felelősséget. Mert mióta *választásiak által iw* ország kormányát reám bíztátok, mit sem mulasztottam el, mi az ország egységének és békéjének visszaállítására alkalmasnak látszott. Tanúim a tanácsosok, kik mindezekben részt vettek. Hiszem, jól tudjátok, kik valának a siker akadályai és a zavarok szerzői, kik hozták e pusztulást az országra. Most odáig jutottak a dolgok, hogy vagy vissza kell szerezniünk Budát és Pestet, vagy feláldoznunk az ország többi részeit is. Hogy az előbbit elérhessük, nagy gond- és fáradsággal összegyűjtöttem azon haderőt, melyet e nyáron Buda alatt láttatok. Ismeritek e hadjáratnak eredményét. Szívesen vettem volna át személyesen a fő vezérletet; azonban, miként már régebben követeiteknek előadtam, a ti érdekeitek tartottak vissza Bécsben, hol a had-

1) Az esztergomi érsek 1542. november 8-án tesz erről jelentest a királynak. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

2) Nem tudjuk pontosan meghatározni, mikor jött Pozsonyba, s meddig tartózkodott itt. A bécsi titkos levéltárban létező királyi iratok fogalmazatainak dátumaiból látjuk, hogy Ferdinand november 15-én Pozsonyban, 18-án Bécsben, 19—21-én Pozsonyban, 24-én Bécsben volt.

sereg ellátásáról gondoskodtam, és be akartam várni a szultán személyes megjelenését, melyről hírek érkeztek. Ha ezen eset bekövetkezik, rögtön összegyűjtve tartományaim hadait, ezekkel a magyarországi sereget szaporítottam volna.

„Bizonyára nem rajtatok múlt, hogy minden jól sikerüljön; amiért nektek köszönetemet fejezem ki, és királyi kegyelni ességemet ajánlom. Értésültem ugyanis, hogy készek vakítok, sőt hő óhajtástok volt az ellenséggel szembeszállani és hazátokat megvédeni.

„Mind azokból, mik e hadjáratban történtek, meggyőződésem, hogy ha jövőben sikeresebben kívánunk a török ellen hadakozni, szükséges, hogy a magyar és olasz hadak szaporításának, s ezekre a német birodalomból érkező sereg kellő tekintettel legyen. A spanyol és olasz zsoldosok fogadását magamra vállalom; s bár nem ismeretlen előttetek, mily nagy költségeket igényel ez, el vagyok határozva 10—15000 olasz és spanyol zsoldost fogadni, magyar gyalogot és lovast pedig annyit, a mennyi szerezhető.

„Mivel azonban, miként említettem, ezt nagy költségeket követel, melyeket tartományaim nem képesek előállítani; titeket, mint jó és hű alattvalóimat, felkérlek, hogy tekintetbe véve a veszélyeket, melyek titeket és engemet egyaránt fenyegetnek; a szeretetet, melyet irányomban és gyermekeim irányában tanúsítani kötelezve vagytok; végre azt, hogy minél későbbre halasztjátok az orvoslást, annál súlyosabbá válik a baj: tanácskozzatok magatok között, és hazátok védelmére ajánljatok fel oly segítyt, hogy a tél tartama alatt az illető helyekre elégséges számú őrségeket küldhessek, és a következő tavaszkor erős hadsereggel rendelkezem.

„Az utolsó besztercebányai országgyűlésen jelentékeny segítyt szavaztatok meg; de haszna csekély vala, mivel behajtása és kezelése sok emberre volt bízva. E miatt felhívlak titeket, hogy az adót, melyet most fogtok megszavazni, az én kezemhez rendeljétek fizettetni; miszerint a hadakat magam fogadhassam oda küldhessem, hová szükségesnek mutatkozik, s ne kelljen várakozni, míg azokat a megyék és urak, tetszésük szerint, küldik. Ne gondoljátok, hogy én, ki összes jövedelmeimet a ti védelmetekre fordítottam, pénzeteket idegen

czélokra használnám. Ugyanis miként eddig számtalan költségeimre Magyarország nem nyújtott segílyt, erről a magam kiadásaira nézve jövőben is szívesen lemondok; megelégszem? ha annyit nyerek Magyar országból, mennyi ezen ország védelmére kívántatik.

„Óhajtom, hogy az összes nemesség nekem szolgáljon; de én viszont oltalmazni fogom, kül- és beilelenségekkel szemben, és oly zsoldot fogok fizetni, mint mások fizettek. E mellett fáradságot nem kímélve, minden lehető meg fogok tenni a ti javatokra; biztosan reméljvén, hogy szükségéitek közepette igyekezni fogtok magatokon segíteni, és az egyenetlenségeknek véget vetve, komolyan megkezdetitek a nagy munkát.

„Jól tudjátok, hogy az ország javának két főtenyezője van: a honvédelem és az igazság kiszolgáltatása. Én, miként két-séggkívvül tudjátok, saját örökös tartó Hiányaimban oly szigorral vittem keresztül az igazság kiszolgáltatását, hogy senki sem követ el büntetlenül bármily sérelmet. Örömmel tettem volna ezt Magyarországbn is, ha a nemzet körében uralkodó megoszlás lehetővé tette volna. Ha jövőben támogatni fogtok, kész vagyok közöttetek mindenhol és mindenkor, szigorú lelkiismeretességgel szolgáltatni ki az igazságot.“¹⁾

A királyi megnyitóbeszéddel öszhangzásban állottak a királyi *propositiók*, melyeket a helytartó írásban nyújtott át a rendeknek.

Onnan indúlnak ki, hogy a király, trónjának elfoglalása óta, szüntelenül a legnagyobb buzgalommal karolta fel az ország érdekeit. Mivel pedig meg volt győződve, hogy minden bajoknak főkútforrása: a nemzet megoszlása, azon volt, hogy az egység és összetartás ismét helyreállíthassák. Ez irányban hatott a besztercebányai országgyűlésen is, mely csakugyan számos üdvös végzéseket alkotott. Mind ezeket, mind a megajánlott segílyt örömmel fogadta, és az ország védelmére rögtön jelentékeny haderőt állított ki.

De habár ezen hadsereg eredmény nélkül oszlott szét, a rendeknek nincs okuk e miatt felháborodni. Ugyanis az idegen

¹⁾ Dátum nélküli, eredeti fogalmadat a bécsi titkos levéltárban

Vezéreket hadaik visszavezetésére főleg a téli idény közeledése készítette. Ekként a hadjárathoz csatolt remények nem mentek ugyan teljességébe; de nagy előnynek kell tekinteni azon tapasztalásokat, melyeket az idegen hadak most, a török elleni háború viselésének módjára nézve szereztek, és a jövő évben, midőn egész erővel, ideje korán visszatérnek, értékesíteni fognak.

A király már is a visszatérő birodalmi sereg fővezérét rábírta, hogy egy erős hadosztályt előre küldjön, mely a tél tartania alatt az országot a törökök támadásaitól és dúlásaitól megoltalmazza. Örökös tartományainak rendével is tárgyalásokat kezdett, hogy ugyanazon célra közreműködésüket kieszközölje.

Ekként biztosítván ideiglenesen az országot, időt fon* nyerni, hogy mind Magyarország, mind az örökös tartományok rendei a jövő évben megindítandó nagy hadjáratra előkészületeiket megtehessék, s ő maga is a december közepén Nürnbergben tartandó birodalmi gyűlésen személyesen megjeleli vén. újabb segélyt eszközölkessen ki.

Mivel azonban a német birodalom és az örökös tartományok rendeiére bizonyára döntő befolyással leend az, mit Magyarország, a maga megmentésére tesz: e miatt a király mindenek előtt a magyar országgyűlést kívánta felszólítani, hogy a válságos helyzettel arányban álló áldozatkészséget bizonyítson. Először a télen át Magyarországon elhelyezendő hadak ellátásáról gondoskodjék; másodsor, a jövő évben megindítandó hadjáratra lehetőleg nagy segélyt ajánl jón meg; harmadszor tanácskozzék arról, miként kelljen a beszercebányai gyűlés végzéseit, melyek a rendek közötti visszavonások megszüntetésére czéloznak, végrehajtani; kétségtelen híven, hogy az összetartás és egyertérés biztosítása nélkül az ország megmentésére irányult törekvések sikerre nem számíthatnak.

A király biztosítja a rendeket, hogy a megajánlandó segélyből első sorban magyar hadakat óhajt fogadni, mivel tapasztalta, hogy ezek, s leginkább a lovasok, a török elleni háborúkban előnyösebben használhatók, mint más nemzetek harcosai.

A mi a megajánlandó adó behajtását és kezelését illeti, a király felhívja a rendeket, hogy a beszerzebanyai országgyűlés által elfogadott módozattól, mely czélszerűtlennek bizonyult, térjenek el; válaszszanak egy kincstárnokot, ki a király hozzájárulásával, a hadak fogadása és fizetése iránt rendelkezék.

Végre a király biztosítja a rendeket, hogy maga részéről mindent, mi hatalmában áll, megteend az ország védelmére: a pápát, a császárt és a többi keresztény hatalmakat is fel fogja szólítani, hogy a közös ellenség leküzdésére segílyt nyújtsanak. Egyúttal ajánlja, hogy a magyar országgyűlés is küldjön a német birodalom fejedelmeihez és a pápához követeket, kik a király igyekezeteit támogassák!)

Ezen királyi előterjesztés képezte alapját az országgyűlés tanácskozásainak, melyek tíz napot töltöttek be.

A rendek jelentékeny áldozatokat hoztak. Az ország védelmére, úgy szintén a királyi kapitányok, tisztviselők és bírák fizetésére minden jobbágytelek után egy forintnyi adót ajánlottak meg, mely 1543. február 2-án fizetendő; a jövő évi hadjárat költségeire pedig egy második forintot, mely ápril 24-én fizetendő.

Ezen adó fizetésétől senki sem tekintetik felmentettnak, kivéve a jobbágyokat, kiknek vagyonuk három forintnál kevesebbet ér. A jobbágy telkek száma újra össze fog íratni.

Az adóval egy időben tartoznak az urak, nemesek és egyél) birtokosok vagyonuk értékének hatvanad részét, melyet a beszerzebányai országgyűlésen felajánlottak, lefizetni; t. i. felerészét február 2-án, s másik felét ápril 24-én. Az egytelkes nemesek ezen hatvanad fejében Ötven dénárt fizetnek.

Az adót és a hatvanadét a megyei adószedők fogják behajtani, s a főispánok útján, hiány és haladék nélkül a királyi kamarának beszoigáltatni. Nehogy azonban az ekként befolyó összeg más czélokra fordíttassék, mint a melyeket az ország-

1) „Propositio eorum Statibus Regni Hungarie facienda.“ A bécsi titkos levéltárban kétféle fogalmazata talál tátik. Az egyiknek élén az „Exp.“ jegy mutatja, hogy az fogadtatott el.

gyűlés megállapított, a rendek maguk köréből egy urat s egy nemest fognak választani, kik a kamara kezelését ellenőrizték, s ezzel együtt a jövő országgyűlésen számadásaikat bemutassák.

A besztercebányai országgyűlés által megajánlott adóról a királyi kamara, 1543. január 13-án fogja a megyei adó-kivetők (dieatorok) és kincstárnokok számadásait megvizsgálni, és az eredményről a jövő országgyűlésnek jelentést teend. A mennyiben kiderülne, hogy a megyei kincstárnokok a kezekésükre hízott pénz egy részét elpazarolták, vagy maguk részére visszatartották volna, a király azt hajtsa be, és a hadjárat költségeire fordítsa.

A kamara utasított, hogy vizsgálatot eszközöljön az iránt, vajjon az utolsó hadjárat alkalmával a főpapok, urak és nemesek kiállították-e a hadakat oly számban, mint tartoztak. Ha kitűnnék, hogy ezt tenni elmulasztották, a király felhívott, hogy azon pénzüsszeget, melyet ily módon megkíméltek, hajtsa be, és az ország közszükségeire fordítsa.')

A *jövő hadjárat* tekintetében következő határozatok hoztattak. A főpapok, urak és birtokos nemesek személyesen, minden húsz jobbágy után kiállítandó egy lovassal, jól fel fegyverezve tartoznak a királyi táborban megjelenni. Mivel pedig az ország némely részeiben a nehéz lovasság némi maradványai találhatók, ily helyeken minden 36 jobbágytelek után egy nehéz tégy v erezetű lovas állíttassák ki. Mindazáltal a rendek kikötötték, hogy, haszontalan költségek elkerülése miatt, no tartozzanak, mint az elmúlt nyáron, idő előtt táborba szállani.

Az osztatlan testvérek közötti, kik egy házban laknak, azok tartoznak felkelni, kik a hadakozásra legalkalmasabbak. Az urak és nemesek, kik a király, a megyék és magánosok szolgálat] ában vannak elfoglalva, vagy a várak őrizetére maradnak, maguk helyett egy lovas tartoznak küldeni, azon megye zászlója alá, melynek területén állandó lakásuk van. Egyébkint a várakban, a nemesi rendből csak egy várnagy, egy tisztartó s egy udvarmester maradhasson; kivéve azon helyeket, melyeket ellenséges támadás veszélye fenyeget. A mo-

¹⁾ A VIII.—XVIII. csikkek.

gyekben, a szolgabírákon kívül, csak 2—3 nemes maradhas-son, kik a hadsereg élelmezéséről gondoskodjanak, és a megyei ügyeket intézzék. Az egytelkes nemesek, öten együtt állítsanak ki egy lovast.

A főpapok-, apátok-, prépostok-, káptalanokra és con ve líkére, tizedeik, birtokaik és személyük után, a jövő hadjárat céljaira ugyanazon terheket rótták, melyeket a beszerce-bányai országgyűlés határozott.

A többi egyháziak, ugyanazon célra, jövedelmeik tized-részet tartoznak fizetni; ennek megszabására minden egy-házmegyében, a püspök egy nemeset fog a királyi adókiivető mellé rendelni.

Mivel pedig a király kijelentette, hogy magyar nemeseket lehetőleg nagy számban óhajt hadi szolgálatba fogadni; a rendek felkérték, hogy elhatározását mielőbb hozza köztudo-másra, hogy a nemesek idejekorán készülhessenek fel és minél számosabban jelentkezzenek.

A hadak féktelensége folytonosan komoly panaszokra szolgáltatván okot, a rendek felkérték a királyt: tiltsa el ka-tonáit a rablástól és minden erőszakos tettektől; hatalmazza fel a rendeket, hogy jószágaikról a rabló katonákat elűzhes-sék; küldjön ki udvarából biztosokat, kik az okozott károk tárgyában vizsgálatot tegyenek, a kapitányokat, kik köteles-ségüket nem teljesítették, megbüntessék, s a kárttevő katonák zsoldjából mindazoknak, kik károkat szenvedtek, kárpótlást nyújtsanak.')

A pénz- és hadügyi intézkedések után, a rendek áttértek az ország *kormányzását*, és az igazság *kiszolgáltatását* illető kérdések megöl dúsára.

Mindkét irányban hazánk alkotmánya *a nádori méltóság-nak* jelölte ki a legfontosabb helyet. Ez Báthory Istvánnak halála (1530. május 8.) óta üresedésben volt. A nemzet hön óhajtotta és többször kérelmezte betöltését. Ferdinand soká habozott engedni ezen kívánatnak. Azon aggodalom, hogy a nádor, kinek megválasztása nem tőle függ, nagy hatalmát a korona jogainak, vagy legalább igényeinek korlátozására hasz-

¹⁾ A XIX-XXVII., XLIX. és hl. cikkek.

nálhatja fel, volt mérvadó. Most mindazáltal a nádor megválasztását az országgyűlés egyik feladatául önmaga jelölte ki. Mily befolyások és kilátások bírták ezen elhatározásra? nem tudjuk.

Azonban a rendek, bár kinyilatkoztatták, hogy a nádor megválasztását sürgetően szükségesnek tekintik, ezt mégis elhalasztották; ugyanis — miként az erről szóló törvényczikkben kifejezik — ez annál fogva sem történhetik meg alkalmasan, mivel a nádor egyetemes és nem részleges gyűlésen, az ország összes karai és rémiái által, szokott megválasztatni. Vájjon a pozsonyi gyűlést a jelenlevő rendek csekély száma, vagy talán János Zsigmond híveinek távolléte miatt, tekintették *részlegesnek*? nem dönthető el.

Midőn a rendek a nádori méltóság betöltéséről lemondottak, nem mulasztották el intézkedni, hogy üresedéséből az ország köz- és magán ügyeire hátrány ne származzék. Azon keirelemmel fordultak a királyhoz, hogy a helytartó mellé nyolcz tanácsost nevezzen, négyet a főpapok és négyet az urak rendjéből, kik fele részben állandón Pozsonyban tartózkodjanak, s a helytartóval az ország kormányát vezessék.

Továbbá arra kérték a királyt, hogy a rendek hozzájárulásával, válaszszon egy *bíró*t, ki a törvénykezés körében a nádort helyettesítse, és a szükséges bírói személyzettel rendelkezék. ¹⁾

Továbbá a törvénykezés rendes menete érdekében, javaslatba hozták egy személynöki ítélőmester, egy királyi ügyigazgató és tizenkét törvény tudó ülnök kinevezését, kiknek fele mindenkor jelen legyen mind a királyi tanács, mind az ítélőszék üléseiben. Az ekként szervezendő törvényszék a hatatmaskodási és egyéb bűntényekben 1543. január 13-án kezdje meg, és megszakítás nélkül folytassa bírói tevékenységét. a királytól vagy a helytartótól kieszközölt perhalasztó rendeletek érvényteleneknek fogván tekintetni. ²⁾

¹⁾ A király néhány nappal az országgyűlés feloszlása után, 1542. november 26-án, ezen bírói tisztre *llcwai 'li'ercncz k.* személynőköt, *nádori* helytartói címmel, nevezte.

²⁾ A XXVIII—XXXI. czikkek.

Végre azon kérelmet is intézték a királyhoz, hogy nevezzen udvari cancellárt, s ruházza fel azon jogkörrel, mely a hajdani magyar cancellárokat megillette, úgy, hogy bírói leveleket önhatóságából, a király különös meghagyása nélkül is, adhasson ki. Mivel pedig jelenleg, a régi szokás ellenére, a királyi cancellaria az általa kiadott iratokért, név szerint megyei előterjesztésekre, közügyek tárgyában adott válaszokért, jelentékeny díjakat igényel, a rendek kijelentik, „hogy ezt tovább nem tűrhetik.“¹⁾

A János király által saját területén, alattvalóinak ügyeiben, hozott ítéletek érvényeseknek ismertetnek el. Ellenben érvénytelenek a Lajos király halála óta, erőszak által vagy egyéb törvénytelen módon kieszközlött bevallások és beírányok, melyeket az urak és nemesek, saját gyermekeik és testvéreik hátrányára, tettek. Azon beírányokra nézve pedig, melyeket Kerdinánd király tett, és a besztercebányai országgyűlés törvényei értelmében személyesen kellett volna vizsgálat alá vennie, a király felkérte, hogy e vizsgálatot, melyet végrehajtani gátolva volt, bízva a helytartóra és az ország többi rendes bíraira. Egyedül Szombathely várára nézve, mely a győri püspökséghez tartozott, s a király által Bakics Pálnak Íratott be, kérték fel különösen a királyt, hogy Bakicsnak megfelelő kárpótlást nyújtva, tegye lehetővé, hogy a győri püspökség ama vár birtokába visszahelyeztessék.²⁾

A törvénytelenül lefoglalt jószágok visszaadásának ügye ezen országgyűlést is foglalkoztatta, és számos végzésekből tárgyal tátik.

A főispánok, hivatal vesztés terhe alatt, utasítottak, hogy az ily jószágoknak, melyek a besztercebányai törvények daczára nem adattak vissza, vagy azóta újra el foglaltattak, visszabocsátását haladék nélkül eszközöljék. Ha pedig a főispánok ezt tenni elmulasztanák, vagy épen ők volnának a törvénytelen birtokosok, a királyi kapitányoknak tétetik kötelességükké a törvényt végrehajtani, s az ellenszegülőket megbüntetni. Együttal a király is felkérte, hogy a Mária királyné kezei kö-

¹⁾ A XLI. és XLII. czikkek.

²⁾ A XXXIX., XL., XLVI és XLVIII. czikkek.

zott levő várak visszaadását ne engedje tovább halasztatni, s ne fogadja el a királyné által tett feltételt, hogy előbb a jegybére fejében lekötött birtokok adassanak át neki; egyébkint rendelkezék, hogy a királyné is jegy bérének teljes birtokába téphessen. A beszercebányai országgyűlés azon végzése, hogy a lázadók jószágai áruba bocsáttassanak, mivel keresztülvitelével senki sem bízott meg, nem foganatosított; e miatt most pótlólag határozatott, hogy a lázadók birtokait a királyi kamara és a melléje rendelt két országgyűlési biztos, árvereztessék el; a befolyó pénzből mindenek előtt nyújtsanak kárpótlást azoknak, kiket a lázadók javaiktól és jövedelmektől megfosztottak volt, s a mi fenni arad, azt az ország közsükségeire fordítsák. ¹⁾

A nemesség, mely ezen országgyűlésen megjelent, a városok iránt, különböző okok miatt, ellenséges érzületet táplált, s ezt egy törvényczikkben megörökítette. „Az elmúlt években — úgy mond — a királyi városok a nemesek birtokaira szerfelett kezdettek vágyódni, sőt vádoltatnak, hogy több nemes kegyetlenül meggyilkoltak, s ezeknek jószágait, különféle címek alatt, a királyi felségtől maguk részére adományul kieszközltek; ez pedig a magyar koronának nagy hátrányára van, mert egyrészlől a városoknak adományozott jószágok soha többé a királyi kincstárra nem szállanak vissza, és más részről a fegyverfog ható egyének száma is napról napra, mindinkább fogy/¹ E miatt határozatott, hogy ezentúl a koronára szálló jószágok városoknak, mezővárosoknak és egyéb községeknek ne adományoztassanak; azon jószágok pedig, melyeket birtokosaik hűtlensége vagy pártütése következtében a koronára szállottak, és a király által városoknak, mezővárosoknak és egyéb községeknek adományoztattak, birtokosaiknak, kiktől elvétettek, az illető főispánok által adassanak vissza. Egyébkint a városok és mezővárosok részére tett jogos adományok, örök érvényűeknek tekintetnek; de az ily adomány birtokok a megyéktől, melyeknek területén léteznek, el ne szállíttassanak, s a közterheket viseljék, a kamarai nyereséget és mindenemű adókat fizessék. ²⁾

¹⁾ Az I—VII. czikkek.

²⁾ A XXXIII—XXXV. czikkek.

A megyék érdekében más végzések is hozattak. Megállapították, hogy azon birtokokat, melyek a lefolyt zavarteljes időkből egy megyétől a másikhoz csatoltattak, az utóbbinak főispánja, hivatal vesztés alatt, tartozék az előbbinek visszabocsátani. Hont megyében az ellenkirályok által kinevezett két főispán, Nyáry Ferencz és Balassa Menyhért a megyei területnek két részre való elválását idézték elő, s az egyesítést még akkor is akadályozták, midőn mindketten Ferdinándot uralták. Az országgyűlés most mindkét főispánt felhívta, hogy a király kezeibe a hűségi esküt tegyék le; a királyt pedig felkérte, hogy ha ezt letenni vonakodnak, foszsa meg Őket méltóságuktól; ha pedig leteszik, hűtlenség büntetése alatt, parancsolja meg nekik, hogy haladéknélkül eszközöljék a megye egyesítését, az ősi székhelyen egy közös hatóságot és törvényszéket szervezzenek, és jövőre minden erőszakoskodástól tartózkodjanak. A többi megyék főispánjai is utasíthattak, hogy 1543. február 2-ig a király, s távollétében helytartója kezeibe, vagy ha megyéjükből nem távozhathának, a megyei közönség színe előtt, a hűségi esküt tegyék le; ellenkező esetben hivataluktól megfosztatnak. ²⁾

A korábbi országgyűlések többször sürgették, hogy a *liorsmonostori apátság* birtokai, melyek az ország határaihoz közel esvén, ausztriai urak által elfoglaltattak, a magyar korona területéhez csatoltassanak vissza. Ez nem történt meg. A rendek most oly hozzáadással ismételik határozatukat, hogy egyéb soprony- és vasmegyei jószágok is, melyek „németek”⁴⁴ által lefoglaltattak, törvényes uraiknak adassanak vissza, és a királyt felkérlik, hogy az ország határszéleit, melyeket a Lajtha folyam mentében, és egyebütt is, németek és morvák megcsorbítottak, a régi állapotba helyeztesse vissza. ³⁾

Azonban, habár a rendek hazájuk területi épsége felett gondosan örködtek, a nemzeti érdekeket az idegen befolyás ellen elmulasztották megoldalmazni. Ezen országgyűlésen az idegen származású várparancsnokok és tisztviselők ellen nem

¹⁾ A Kis-Hont és Nagy-Hont elnevezések ekkor származtak.

²⁾ A XXXVI — XXXVIII. czikkek.

³⁾ A XLVII. czikk.

történt felszólalás, legalább ennek a törvénycikkekben nincs nyoma. Ellenkezőleg, felkérték a királyt, hogy az olasz *Lascano Márton* esztergomi várparancsnokot, tekintettel vitéz haditéteire és jó szolgálataira, melyeket különösen Esztergom várának védelme körül tanúsított, jószágok adományozása által, a magyar nemesek sorába vegye fel. ¹⁾

Az országgyűlés, míg Lascanót a király kegyelmébe ajánlotta, *három* magyar főúr irányában a büntető igazság egész szigorát érvényesítő.

Az egyik *Keglevich Péter* volt, ki a magtalanul kimúlt Csáktornyái Ernust Gáspár várait és birtokait joggatlanul magához ragadta, és a király többszöri felszólítása daczára vonakodott visszabocsátani. E miatt határozatott, hogy azon esetre, ha két hónap lefolyása alatt ezen várakat és birtokokat a királynak át nem adja, s ennek bocsánatát ki nem eszközli, mint hűtelen, fő- és jószágvesztésben elmarasztaltatok; a szolgálátában levő nemesek köteleztetvén, hasonló büntetés terhe alatt, szolgálatját elhagyni. ²⁾

A másik kettő *Podmaniczki János és Iláfael*. Ezek állhatatosan vonakodtak Ferdinándnak meghódolni, az általuk egyháziaktól és világiaktól erőszakosan elfoglalt jószágokat visszabocsátani, sőt folytonosan újabb hatalmaskodásokat követtek el. Ezekre nézve is kimondatott, hogy ha két hónap lefolyása alatt a királynak hűséget nem fogadnak, az erőszakosan elfoglalt jószágokat törvényes uraiknak vissza nem adják, hűtleneknek fognak tekinteni. Mivel pedig a Podmaniczki testvérek néhány morvaországi és sziléziai nemest tartottak szolgálatukban, és e két tartományban zsoldosokat szoktak volt toborzani; a rendek felkérlik a királyt, hagyja meg a nevezett tartományok kapitányainak, hogy ne engedjék a király alattvalóit a Podmaniczkiak szolgálatába lépni, s általuk a magyar korona lakóit bántalmaztatni. ³⁾

¹⁾ Az L. cikk.

²⁾ A XLIII. cikk.

³⁾ A XLIII—XLV. cikkek. — A törvénykönyv ki van adva, törvényeink gyűjteményében.

Míg e három főúr irányában, kik ellen az ország rendelkez volt panaszuk, méltó szigorral léptek fel; *Perényi Péterről*, ki a király elleni összeesküvés ürügye alatt fogatott el, a törvénykönyv hallgat.

A királynak szándéka volt őt is az országgyűlés által árulónak nyilváníttatni, s a hűtlenség büntetésében elmarasztaltatni. Udvari körökben kétségtelennek tartották, hogy ez meg fog történni, s már a halál azon iszonyú neméről is beszéltek, melylyel ki fog végeztetni. 9 A rendek szintén kívánták, hogy a király Perényit küldje Pozsonyba, s itt az országos törvényszék elé állíttassa. Egyúttal felszólaltak az ellen, hogy Perényi, miként már régebb idő óta Pekry Lajos is, az ország határain kívül tartatik, a törvények ellenére, fogságban, a nélkül, hogy elítéltek volna. Azonban Ferdinand nem vélte tanácsosnak e kívánat teljesítését; ő ugyanis sietett a német birodalmi gyűlésre, már pedig előre volt látható, hogy a per hosszú időt fog igénybe venni. De hihető, hogy azon körülmény is befolyt elhatározására, hogy Perényi árulását nem volt képes oly érvekkel bebizonyítani, melyeket a magyar törvényszék elégségeseknek tekintett volna. A rendeknek tehát azt válaszolta, hogy mihelyt Nürubergből visszatér, nem fog késni Perényi ügyének eldöntését a rendes törvényszékre bízni.²⁾

¹⁾ Verallo pápai nuntius 1542. október 22-én Bécsből írja; „Domaie ad otto . . . questa S. Maestá andrá ad fare la Dieta di Ungharia in Possonio, et stimasi sara breve, sendo cosi di natura li Unghari di espedirsi, et la maggior occupatione sara di far fare process! contra Perin Petro et altri, ebe son fuggiti, quali oltre il tradimeno dello intendersi con Turchi, si vá dicendo, che havesser insieme trattato di amazzar questa Maestá.^{4*} És a velencei pápai J nuntius november 16-án, Vclenczéből, a pozsonyi országgyűlésről elenti: „Perin Peter . . . sara dichiarato traditore con li suoi descendenti et complici, et squartato vivo.⁴⁴ Eredetije a nápolyi Farnese levéltárban.

²⁾ Báró Walpurg Becsből 1542. november 25-én Farnese bíborosnak írja Perényi felől: „Ungari . . . hanno domandato, che Sua Maestá lo facesse venire in Posenio e formarse il processo contra di hú, in presentia de quelli de Regno; qual cosa non era da fare.⁴⁴ Bővebben ír e tárgyról *Verallo* casertai püspök és pápai nuntius november 28-án Bécsből: „Percbe li Ungari hanno facto grandissima instantia ad Sua Maestá, che Perin Petro si iustificasse, et sei me-

A rendek megnyugodtak. És midőn november 23-án végzéseiket a királynak bemutatták, ¹⁾ —ki e hó 19-én fényes kísérettel, melyhez a pápai nuntius és más külföldi követek csatlakoztak, másod ízben jött Pozsonyba ²⁾ — szónokuk a legteljesebb hódolat és hála érzelmeit tolmácsolta. Marasztalásokkal halmozta el a király atyai jóakarátát és áldozatkész buzgalmát, melyet trónralépte óta tanúsított, hogy az egyenetlenségeket megszüntesse, az országot külső ellenségeinek támadásai ellen megoltalmazza, és régi épségébe visszahelyezze. Különös elismeréssel szól a király elhatározásáról, hogy nem csüggedve az utolsó hadjárat szerencsétlen kimenetele után, újra a német birodalomba és örökös tartományaiiba utazik, azok fejedelmei- és rendéitől segílyt eszközlendő. A magyar rendek,— úgy mond — fejedelmük példáján fellelkesülve, maguk is mindent megtettek, hogy vele, őseik vére által szerzett hazájuk és szabadságuk megmentésében, közreműködjenek. Erről tanúskodnak végzéseik, melyeknek megerősítéséért esedeznek. „Legyen felséged meggyőződve, — így fejezte be szónoklatát — és győzze meg a római szent birodalom s a kereszténység egyéb fejedelmeit, hogy magyarországi hű alattvalói, bár számos veszélyek által környezvék, bár erőik megfogytak, sőt

ritava esser condannato overo assoluto, si facesse, proselli e fatto intendere in nel Castello di Cittanuova, dove sta, se le basta quindici giorni ad iustificar le cose sue, ehe sara espedito, et quando che non, ebe si soprassederá alia ritornata di Sua Maesta da Norinberga; soprp di che non ha dato ancora risposta. Impero non credo, si pótra espedire in cosi poco tempo innanzi, che Sua Maesta vada álla Dicta. Questa instantia si fa cosi exactamente dalli Unghari, perche dicono, che Sua Maesta, cinque anni fa, tiene nel castello di Inspruck un altro nobile Ungaro, senza esser ne condannato ne assoluto, di che possono tutti li nobili haver timore, non li íntravenga, designando forte Sua Maesta debilitar quel Regno delli capi. Etquesta e la potissima causa, che non sono comparsi molti delli piu principali alia Dieta.“ Eredetije a nápolyi Farnese levéltárban.

¹⁾ E napról van keltezve a törvény könyv. És a pápai nuntius is írja, november 28-án: „Giovedì proximo passato (23) li Ungari absolverano la loro Diéta“⁴

²⁾ Báró Walpurg Becsből november 25-én írja: „In Vienna non ho trovato la Maesta del Re, ne Mgr Verallo Nuntio, sono andati alia Diéta Ungaresca de Posonia.“⁴⁴

úgy szólván végkép kimerültek; mégis őseik példájára, erős lélekkel el vannak határozva, minden körülmények között, mind végig felséged mellett maradni, és erejük fogytaig mindent megtenni, hogy maguktól és a szomszéd népektől a vad ellenség zsarnok igáját távol tartsák.⁴¹

A király sietett az országgyűlés végzéseit, melyek teljesen kielégítették, megerősíteni; mire más nap, november 24-én visszatért Bécsbe. ²⁾ A rendek is, miután a nürnbergi birodalmi gyűléshez és a császárhoz segély kérésre levelet írtak, s az utóbbi átnyújtásával *Adurno Jeromos* egri prépostot Spanyolországba küldötték,³⁾ november végén szintén elégtelen távoztak.

Elégületlenek az országgyűlés végzéseivel csak a királyi városok polgárai valának, kik, mint a nemesi birtokok után áhítozók és több nemesek gyilkosai, bélyegeztettek meg. Siettek is a királynak panaszait bemutatni, és őt felkérni, adjon nekik alkalmat, hogy magukat ama gyalázatos vád ellen igazolhassák. ⁴⁾

¹⁾ A. beszéd szövegét közli *Korachich. Vestigia.* 661. 1.

²⁾ *Verdiin* pápai nuntius november 28-iki jelentésében írja; „Giovedì proximo passato li Ungari absolverano la lor diéta, dove si concludse, quanto la Maiesta de Re domandava, et *ancora ineglio*, percbe Sua Maestá non domando cosa determinata... Di maniera che havuta questa *buonar isolation?* il giorno seguente, che fu venere, dappoi lo haver licentiatu li oratori et molti della sua corte, Sua Maestá parti verso Moravia.“

³⁾ Ezen levelek nem ismeretesek. Bírjuk V. Károlynak Barcelonában 1543. ápríl 10-én, a nürnbergi birodalmi gyűlésnek 1543. ápríl 20-án kelt válaszát. Mindkettőnek eredetije a budai kamarai levéltárban. —

⁴⁾ Bártfa, Eperjes, Kis-Szeben és Lőcse városoknak, (1542. végén) dátum nélküli fel térj észte se a bécsi titkos levéltárban.

XI.

Magyarországi részleges gyűlések 1542- és 1543-ban.

I.

Az 1542-ik év márczius havában tartott besztercebányai országgyűlés végzéseinek foganatosítása, s különösen az erőszakosan elfoglalt jószágok visszabocsátása, élénk mozgalmat keltett az ország minden részeiben. Mivel pedig a törvények követelései több hatalmas főúr magánérdekeivel Összeütközésbe jöttek, komoly nehézségek is merültek fel. Ezeknek megszüntetése és más ügyeknek elintézése végett, némely megyék rendi 1542. tavaszán két gyűlést tartottak: 1542. május 18-án *Ónodon* és június 4-én *Egerben*. Mindenütt *Perényi Péter* főkapitány hívta össze. Végzéseiket, sajnos, nem ismerjük. ¹⁾

II.

I. Ferdinand királynak és János király özvegyének biztosai 1541. december 29-én Gyalun szerződést írtak alá, melyben megállapították, hogy a János király által bírt országrész, a nagyváradi békekötés értelmében, Ferdinándnak átadatik.

Azonban Fráter György, ki leginkább előmozdította volt e szerződés létrejöttét, csakhamar visszatért ismét ko-

¹⁾ Perényi Péternek 1542. május 9-én Szepes megyéhez intézett meghívólevele az ónodi gyűlésre. — Ugyanannak 1542. május 21-én Szepes megyéhez intézett meghívólevele az egri gyűlésre. — Szepes megyének az egri gyűlésre küldött követi részére adott megbízólevele. Az előbbi kettőnek eredetije, az utolsónak fogalmazata Szepes megye levéltárában.

rabbi politikájához, mely szerint mind Ferdinánddal, mind a portával fenn akarta tartani a jó viszonyt, s a török hódítás veszélyeit színlelt hódolás és adófizetés által igyekezett elhárítani, mindaddig, míg Ferdinand képes lesz oly haderőt vezetni az országba, mely annak meg védelni ezésére elégséges.

Hogy ezen politikájának a rendeket megnyerje, 1542[#] augusztus közepén *Nagyváradra* gyűlést hirdetett. Nyolcz megye: *Arad, Békés, Bihar, Csanád, Gsongrád, Külső-Szolnoki Tenies* és *Zár and* nemessége gyűlt egybe.

Fráter György előterjesztésének lényeges pontja az volt hogy a török adó megfizetésére és Kassa megerősítésére adót kért megszavaztatni. Azonban a rendek nem helyeselték magatartását; meg nem tudtak megbarátkozni azon gondolattal, hogy a töröknek, ki ellen őseik annyiszor diadal másán harcoltak, adófizetőivé váljanak; még nem mondtak le a reményről, hogy Ferdinándnál védelmet találhatnak.

Ennek folytán a kívánt adót megtagadták, kijelentették, hogy Ferdinándhoz kívánnak csatlakozni, és hódolatuk kifejezésére *Somlyay Mihályt* küldötték követül a királyi udvarba. 1)

III.

A nyolcz megye rendelnek magatartása nagy hatást gyakorolt Fráter Györgyre, hajlandóvá tette őt szorosabban csatlakozni Ferdinándhoz. És midőn (1542.) szeptember havában a német birodalmi sereg Magyarország felmentésére megérkezett, nem késett többé a maga, Izabella és az erdélyi rendek nevében követeket küldeni az udvarba, kik által a gyalui szerződés oklevelét megküldötte, hódolatát tolmácsolta és szolgálatát ajánlotta.

1) Egy 1542. szeptember 21-én Gyulafehérvárról a királyi udvarba küldött névtelen jelentésben olvassuk: „In congregatione Varadiensi postulata fűit contribucio a Regnicolis, qui Thibiscum accolunt, pro tribute Cesari pendendo, quod se negarunt daturos» qui omnes fere adheserunt Serenissimo Domino Romanorum Regie Maiestati. . . . Peciiit eciam Dominus Varadiensis subsidium ad conseruacionem Ciuitatis Cassouiensis, quod est illi omnino denegatum.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — A nyolcz megye által Somlyay részére adott megbízólevél eredetije ugyanott.

Ferdinand örömmel fogadta Fráter György ajánlatait, és sietett azokat igénybe venni. Midőn november elsejére Pozsonyba országgyűlést hirdetett, felhívta őt, hogy ugyanakkor a Tiszán túli megyék rendéit gyűjtse maga köré, s bírja rá, hogy a török ellen indítandó hadjárat költségeire adót szavazzanak meg.

A püspök november 8-ára *Nagyváradra* hirdette ki a gyűlést. Azonban az urak közül csak *Báthory András*, *Cháky Demeter* és *Lossonczy Antal* jelentek meg személyesen, míg némelyek követeket küldöttek. Az alsó nemesség csak *három* megyéből jött össze.

Fráter György mindazáltal megnyitotta a gyűlést. Előterjesztő a király kímánatát, s azt hathatósan ajánlotta a rendek figyelmébe. Es az alsó nemesség csakugyan hajlandónak nyilatkozott az adót megszavazni.

Azonban a püspök a tanácskozások alatt azon meggyőződésre jött, hogy a három megye által megajánlott adóból csak jelentéktelen pénzüsszeg folynék be, mely a királynak kevés hasznot hozna. E miatt arra határozta el magát, hogy a gyűlést december 11-re elnapolja, azon reményben, hogy ezen határnapra a rendek teljes számban meg fognak jelenni.¹⁾

A király jóváhagyta ezen rendelkezését, és intette, hasson oda, hogy az újra megnyitandó gyűlés a pozsonyi országgyűlés végzéseivel összhangzó határozatokat hozzon.²⁾

IV.

Fráter György az 1543. december 11-ére elnapolt nagyváradai gyűlést csak 1543. január 6-án tartotta meg.³⁾

1) Walpurg báró 1542. november 25-én Becsből Rómába jelenti: „Hanno ancora li Ungari a unò medesimo tempo (t. i. a pozsonyi országgyűléssel) fatto un'altra Diéta in Veredein (*sic*); ma quanto intendò con consenso del Re.“ (Eredetije a nápolyi állami levéltárban.) — Fráter Györgynek 1542. november 9-én Ferdinánd királyhoz intézett jelentése a bécsi titkos levéltárban.

2) Ferdinánd király 1542. november 29-én Nürnbergből Fráter Györgyhez intézett válaszában eredeti fogalmazata ugyanott.

3) Fráter György, 1542. december 27-én Feledi Eusztáchhoz

Arad, Békés, Bihar, Csariád, Csonyrad, Heves, Külső-Szolnok, Temes és Zaránd megyék nemessége gyült egybe. ¹⁾

A király *Bornemissza Pál* udvari titkárt küldötte biztosul. Ez január 7-én érkezett meg Nagy váradra. Más nap megjelent a rendek körében, bemutatta megbízólevelét és átnyújtotta a két utolsó országgyűlésen alkotott törvénykönyveket Mire előadta, mily buzgalommal és Önfeláldozással igyekezett a király Magyarország javát előmozdítani, s hogy ez irányban megkezdett tevékenységét folytatni fogja, míg az ország bajai teljesen orvosolva lesznek; egyúttal felhívta a rendeket, hogy az ország védelmére, adó megajánlása és személyes felkelés által, ők is működjenek közre. ²⁾

A rpndek hódolattal hallgatták meg a királyi biztos előterjesztését. Nem hiányoztak ugyan, kik a török elleni hadjáratban való részvétet mindenek felett veszélyesnek hirdették, és javasolták, hogy adófizetés által kell a töröktől kíméletet és biztonságot vásárolni. Fráter György is ezekhez hajolt. De? főleg *Somlyay Mihály* lelkes igyekezetei folytán, ³⁾ a többség ragaszkodott a múlt évben tartott nagyváradi gyűlés határozatához, vonakodott Ferdinándtól s a magyar koronától elszakadni.

Rövid tanácskozás után az egybegyült rendek kijelentették, hogy készek, ha a szükség követelni fogja, személyesen összes jobbágyaikkal táborba szállani, és összes vagyonukat feláldozni. Egyelőre pedig minden jobbágy telekre másfél forintnyi adót vetettek ki, míg maguk részéről, a besztercze-

intézett levelében írja: „Rogamus vestram dóm., ut velit ad nos in congregacionem ad festum Epiphaniarum domini venire Varadinum.“ Eredetije ugyanott.

¹⁾ A gyűlésnek, alább említendő megbízóleveléből.

²⁾ Bornemissza Pálnak 1543. február 18-án kelt jelentése. És a váradi gyűlésnek Ferdinánd királyhoz küldött követe részére adott utasítása. Mindkettő a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A pozsonyi kamara 1543. márczius 7-én írja Ferdinándnak: „Certe, ut nobis dicunt, nisi fuisset dietus Michael Somlyay, tota illa, vei maior pars (az adóból). Imperatori Thurcaruin fuisset proinissa.“ (Eredetije ugyanott.)

bányai rendek példájára, vagyonuk értékének hatvan ad-részét ajánlották fel. ¹⁾

Azonban, tekintetbe véve országrészük veszélyes helyzetét, abban állapodtak meg, hogy a másfél forintnyi adó a török császár adójának és az Izabella részére ajánlott segélynek címe alatt fog behajtatni. Attól tartottak, hogy azon esetre, ha nyíltan kimondatnék, hogy az adót a magyar király javára ajánlották meg, a török támadását s országrészük teljes elpusztulását idéznék elő, anélkül hogy ezzel a király ügyének bármily szolgálatot tennének.

Mivel pedig valóban kötelességüknek ismerték gondoskodni az özvegy királynéről és elhunyt királyuk^gyermekéről, felkérték a királyt, engedje meg, hogy az adó egy része azoknak ellátására fordíttassék; annál inkább, mert ha azokat elhanyagolják, a török boszúját fogják magukra vonni.

Együttal figyelmeztették a királyt, parancsolja meg Fráter Györgynek, mint kincstárnoknak, hogy az adót szigorúan hajtsa be, és a királyi kamarának szolgáltatassa át.

A rendek ezután saját érdekeikről kívántak gondoskodni. Mivel a távolság, a török veszély és nagy költség miatt igen terhes lett volna, peres ügyeik elintézése végett, a Tisza vidékéről Pozsonyba utazni: azon kérelemmel fordultak Ferdin and királyhoz, hogy bízta meg Fráter Györgyöt az ország ezen

¹⁾ Bornemissza jelentésében írja: „Dederunt tale responsum, quod volunt contribuere, ad defensionem Regni, de singulis colonis eorum hungaricos florenos trés computantes, sexagesimam, vigesimam et duos florenos a rusticis ipsorum solvere debent. (?) Ultra hoc polliciti sunt in propria persona cum eorum rusticis omnibus (si opus érit) venire penes Maiestatem Vestram ad belluni. Promiserunt etiam dare aliis temporibus subsidia Vestre Maiestati, quociuscumque fuerint per Maiestatem Vestram requisiti, usque ad reliquiae substanciarum earum.“ A jelentés azon része, mely a megajánlott adókról szól» nem eléggé világos. A gyűlésnek követe részére adott instruction a erről így szól: „Deliberatum est, subsidium unius floreni presens ac sexagesime medietatem aliquatenus augeri.“ A titkos függelék pedig: „Subsidium floreni unius et denariorum quinquaginta.“ Es *Peregi Albert* 1,543. május 14-én írja Ferdinándnak: „Oblati fuerunt Maie-stati Vestre in Conventu Waradiensi, defensionis nomine, perRcgnicolas ex singulis colonis singuli contum denarii et quinquaginta.“ A bécsi titkos levéltárban.

részein az igazság kiszolgáltatásával. Továbbá felkérték, hogy az erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadását a személynök által mielőbb eszközölje; a fogságban tartott Dobó Ferenczet részesítse kegyelmében; a Homonnai György és Bidy Mihály által épített várakat romboltassa le; végre Serédi Gáspárt, kit hatalmaskodásai miatt maguk között meg nem tűrhetnek, ne ruhazza fel többé a főkapitányi tiszttel.

A rendek végzéseik és kérelmeik bemutatása végett Weseny Mihályt küldötték aNürnbergben tartózkodó királyhoz.¹⁾ Ez a nagyváradi gyűlés áldozatkészségét elismeréssel fogadván, az adó behajtására nézve tett rendkívüli intézkedéseket jóváhagyta. Fráter Györgyöt nem hatalmazta fel ugyan az ország ama részeiben, az igazság kiszolgáltatásával; de megbízta az ország rendes bíráit, hogy egy vagy két alkalmas bírót küldjenek oda, hogy ekként a rendek a Pozsonyba való utazás terhétől fel legyenek mentve Végre kijelentette, hogy Dobó és Serédi ügyében tekintettel leend közbenjárásukra.²⁾

V.

Egy hónappal a nagyváradi gyűlés után, mielőtt Weseny Mihály a királyi válaszszal megjöhetett volna, 1543. február 11-én a nyolez Tiszán túli megye nemessége, *Fráter György* elnöklete alatt, *Gyulán* újabb gyűlést tartott. Azonban ennek jelleme lényegesen különbözött az előbbiétől.

A nagyváradi püspök az 1542-ik évi hadjárat szégyenteljes eredménye után, ismét oda irányozta igyekezetét, hogy a szultánt hűsége felől meggyőzze, boszúját magától és a kormánya alatt álló országrésztől elhárítsa; annál inkább, mert biztos tudósításokat vett, hogy Szül ej mán ezen évben személyesen fog Magyarországba hadat vezetni.

Ezen hír hatása alatt a Gyulán egybegyűlt rendek is készséggel léptek a Fráter György által kijelölt útra. Bár

¹⁾ A Weseny részére kiállított megbízólevél eredetije, és Weseny egy fel terjesztésének egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban. —

²⁾ Az ápril 3-án kelt k. leirat eredeti fogalmazata ugyanott.

nem vonták vissza hódolati nyilatkozatukat, melyet Ferdinándnak csak imént küldöttek, és nem mondták ki nyíltan, hogy visszatérnek *János Zsigmond* hűségére; de végzéseikben teljesen ignorálják a királyt, egészen függetlenül rendelkeznek országrészük minden ügyeiről, végre Izabella és fia kiváló gondoskodásuk és kegyeletük tárgyát képezi.

A kormányzás, igazságszolgáltatás és a pénzügyek kezelése Fráter György kezeibe Összpontosított.

Miután ugyanis a rendek meggyőződtek, hogy Izabella királyné nem képes rendeleteinek a kellő nyomatékot szerezni, úgy az ő és fia, mint az ország érdekében, a zavarok elhatalmasodásának meggátlása végett, elhatározták, hogy Fráter György vezesse a kormányt, úgy azonban, hogy midőn fontos ügyek merülnek fel, az urak tanácsával járjon el, és szükség esetében a királynét is értesítse.

Ugyancsak Fráter György elnöklete alatt törvényszék szerveztetett, melyhez a hatalmaskodási perek a megyei törvényszékektől fellebbeztessenek.

Az országos jövedelmek kezelésére nézve, Fráter György felhívott, hogy számadásait mutassa be. A kincstárnok ezen kívánatnak, a mennyiben a múlt évekre vonatkozott, nem tett ugyan eleget; de indítványba hozta, hogy a gyűlés válaszon, az urak és nemesek rendéből, biztosokat, kik mellette tartózkodjanak és a kincstár kezelésében részt vegyenek. Az indítvány elfogadtatott, oly hozzáadással, hogy a közjövedelmeket egyedül az ország, a királyné és János Zsigmond szükségére szabadjon fordítani.,

Az urak felhívták, hogy az országos jövedelmeket ne bitorolják, a letartóztatott jobbágyokat és birtokokat törvényes uraiknak adják vissza, jobbágyaikat szokatlan szolgálatokra ne kényszerítsék, és mindennemű erőszakos tettektől tartózkodj an ak.

Egyéb kint az alsó nemességnek a gyűlésen jelenlevő tagjai nem bízván ezen felhívás sikerében, határozottan kijelentették, hogy a további elnyomást nem fogják tűrni, és a hatalmaskodó urak ellen, jogaik és szabadságaik védelmére, egyesült erővel fognak fegyvert ragadni.

Ezen nyilatkozat nem tévesztette el hatását. A jelenlevő

urak siettek őket megnyugtani és biztosítani, hogy ezentúl az ország törvényeit és jogait tiszteletben fogják tartani. Mivel pedig Petrovics Péter temesi főispán, kinek zsarnok hatalma legsúlyosabban nehezedett a nemességre és jobbágyokra, távol volt, a gyűlés őt külön felhívta, hogy az okozott károkért nyújtson elégtételt, és jövőre mások elnyomásától tartózkodjék.

Végre határozottatott, hogy azok, kik a gyűlés végzéseinek nem engedelmeskednek, 100 forint birságban, s ha ezt megfizetni vonakodnak, jószág- vagy épen fő-vesztésben marasztaltassanak el. ¹⁾

VI.

Báthory András szatmári főispán és *Ferdinand* főkapitánya 1543. ápril 8-ára *Debrecenbe* gyűlést hirdetett. ²⁾ Mily özeiből, s mily eredmény nyel tartatott meg ezen gyűlés? nem határozhatjuk meg. Lehetséges, hogy *Báthory*, a gyulai gyűlés végzéseivel szemben, *Ferdinand* király érdekeit óhajtotta a Tisza mellékén felkarolni.

VII.

Míg *Fráter György* 1543. tavaszán azon fáradozott, hogy a közeledő szultánt hűsége iránt megnyugtassa: ¹⁾ *Ferdinand* király is szükségesnek látta, ezen válságos időpontban, kísérletet tenni, hogy a hatalmas főpaprak és a kormánya alatt álló országrésznek közreműködését a török elleni hadjáratra kieszközölje.

¹⁾ *Constitutio dominorum et nobilium octo Comitatum Regni Hungarie, in comiciis ad dominicam Invocavit Gywle habitis, facta.* — (Egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.)

²⁾ *Verner György* sárosi kapitány 1542. márczius 12-én *Eperjesről* írja *Ferdinándnak*: „Dominus Andreas Batbori indixit congregationem ad oppidum Debreczen, pro ea, quae praeterit, doniunica celebrandam, ac prefer alios dominos ipsum quoque Dominum Seredi rogavit, ut interesset, qui praetextu infirmitatum suarum se excusavit.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ Ez ügyben, 1543. május végén, *úgy látszik*, gyűlést tartott. A pozsonyi helytartótanács 1543. május 25-én. *Ferdinándnak* jelenti: „Aftertnr ad nos variis ex locis Rimim D. Fratrouin GeorGINm propo-

E végből a Tiszán innen és túl fekvő megyéknek június 29-re *Debrecenbe* gyűlést hirdetett, és Fráter Györgyöt felhívta, hogy ott személyesen jelenjék meg, és kívánatainak teljesítése érdekében érvényesítse befolyását. ¹⁾

A király magyar tanácsosainak megkérdezése nélkül határozta el magát e lépésre. Azok siettek ugyan aggályaikat és észrevételeiket tudomására hozni; ²⁾ de nem voltak képesek a gyűlés megtartását megakadályozni.

Mily megyék voltak a gyűlésen képviselve? nem tudjuk. Hasonlag arról sem bírunk tudomással, vajjon Fráter György részt vett-e annak tárgyalásaiban?

Ferdinánd *Báthory Andrást* rendelte biztosául, s egy úttal azon országrész főkapitányává nevezte.

Báthory előterjesztő az ország védelmére vonatkozó javaslatait és bemutató a besztercebányai országgyűlés végzéseit, melyeknek, és különösen az elfoglalt jószágok visszaadására vonatkozóknak végrehajtása, beható tanácskozások tárgyát képezte. A jelenlevő rendek felkérték a királyt, hogy Báthory t a szükséges haderővel lássa el], kötelezván magukat, hogy valahányszor a főkapitány által felhivatnak, őt teljeserejükől támogatni fogják. ³⁾

suisse quodam in loco,' versus superiores partes, Conuentum habere et iam pociores quosque dominos et nobiles literis et nuntiis sollicitare, et allicere variis rationibus, ut ad certuni diem et locum conueniant, defensionem, conseruacionemque ipsorum et patrie, titulum proponens, de qua in Conuentu agere, statuereque cum iljis decreuisset. . . Quorsus tendant huius consilia, haud sane explicamus.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

¹⁾ Ferdinánd királynak 1543. június 2-án Prágából Fráter Györgyhez intézett meghívólevele. Eredeti fogalmazata ugyanott. —

²⁾ A pozsonyi helytartótanács 1543. június 12-én kelt felterjesztésének eredetije ugyanott.

³⁾ A debreczeni gyűlésnek, alább említendő, instrúciója. És egy aláírást s dátumot nélkülöző emlékiratban, — mely hihetőleg Verner Györgytől származik — olvassuk: „Dominus Andreas Bathori in dicto conuentu Debreczensi obtinuit a singulis comitatibus, qui ibidem nuntios suos habuerunt, literas assecuratorias, quod sibi in excquendis dictis constitutionibus, quoties ad eos venerit aique miserit, omni auxilio sunt futuri.“ A bécsi titkos levéltárban.

Továbbá azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy peres ügyeik elintézése végett küldjön bírákat körükbe; és Perén yi Pétert bocsássa szabadon, ajánlkozván, hogy hűségéért kezességet vállalnak.

Határozataik bemutatása és hódolatuk tolmácsolása végett követeket küldöttek a királyhoz, ¹⁾ ki kegyelmes válaszszal bocsátotta el azokat. ²⁾

VIII.

Midőn (1543) június végén a debreczeni gyűlés megtartott, Szulejmán már Magyarország területén állott, és miután több fontos erösséget megvívott, július 22-én Budára érkezett.

Fráter Györgyöt — kinek hűségében teljesen bízott — már korábban felszólította volt, hogy az általa ajánlott adót küldje meg, és a török sereget lássa el élelmi szerekkel. Azonban Martinuzzi, bár nem mulasztotta e] a szultánt, követek és levelek által, hódolatáról biztosítani, soká habozott ezt tényleges szolgálatok által hebizonyítani. De midőn a szultán követeléseit fenyegető hangon ismételte, nem hitte azokat többé mellőzhetni, a nélkül, hogy magát és a kormánya alatt álló ország-részt a legnagyobb veszélynek tegye ki.

E végből a Tiszán túli megyék rendeit (1543.) augusztus 1-re *Derecskére* hívta meg, kijelentvén, hogy ezen gyűlés megtartására Ferdinand királytól felhatalmazást nyert; ³⁾ melyet kikért ugyan, de be nem várt. ⁴⁾

Az urakat és nemeseket a tárgyalandó kérdések fontossága nagy számban vezette a kitűzött helyre. Ferdinand buzgó hívei

¹⁾ Instructio apud Sacra,ni Rcgiani Majestatem, per Nuncios dominorum Nobiliun, qui congregacioni Debreczeniensi interfnerunt. Egykorú másolata, ugyanott.

²⁾ A királyi válasz, dátum nélküli, fogalmaz atának töredéke ugyanott.

³⁾ Ezt írják Báthory András, Balassa Imre és Serédi Gáspár 1543. augusztus 2.án Tokajból Ferdinándnak. A levél eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Ez kitűnik Fráter György 1543. augusztus 5-én, titkos jegyekkel, Ferdinándhoz írt levelének ezen helyéből: „Cum expectacio mandati Maiestatis Vestre, ad instituenda comitia, de

közül is többen megjelentek. A legelőkelőbbek: *Báthory András, Balassa Imre, Drágyffy Gáspár, Serédi Gáspár* és *Verner György*.

A tanácskozások tárgyát mindenek előtt azon kérdés képezte: mikép menthetik meg területüket a török pusztítás- és foglalástól? Fráter György előadta, hogy a királytól utasítást vett, miszerint a kormánya alatt álló országrészt és annak lakóit *bármily módon* igyekezzék megvédeni; e miatt javaslatba hozza, hogy a gyűlés küldjön a szultánhoz követet hogy hűségüket hangsúlyozva, adót és ajándékokat Ígérve, végre némi élelmi szerezet nyújtva, biztosítsák maguk részére kegyelmét. Egyúttal értésükre adta, hogy több megyében már is elrendelte az élelmi szerek összegyűjtését, melyek Budára SZÍllítandók.

Ezen indítvány a rendek körében nem talált kedvező fogadtatásra. Mivel azonban belátták, hogy ez az egyedüli eszköz az ország egy nagy részéül teljes elpusztulástól megóvni, elszánták magukat annak felhasználására. Mindazáltal kimondották, hogy a hódolatot, melyet a töröknek bejelentenek, csak addig fogják színlelni, míg képesek lesznek ellen állam. És midőn a követet és levelet Budára útnak indították, *Drágyffy Gáspárt* Ferdinándhoz bocsátották, hogy elhatározásukat igazolja.

Továbbá tárgyalás alá vétetett Ferdinand királynak rendelete, melyben a rendek felhívták, hogy augusztus 1 -én személyesen és jobbágyaik huszadrészével Nyitrára gyűljenek. E rendeletet későn vették, s mivel a török által minden felől körül voltak véve, végrehajtása nem volt lehetséges; s így csak azon általános nyilatkozatra szorítkoztak, hogy készek, ha kell, összes jobbágyaikkal is, táborba szállani, és hazájukért vérüket ontani.

Ugyanakkor megújították a Perényi Pétéi* szabadon bocsátására és bírák küldésére vonatkozó kérelmeket, melyeket a debreczeni gyűlésből terjesztettek fel.

quibus Maiestas Vestra prioribus Uteris ad me scripserat, propter necessitate™ rerum urgentissimarum, Tonga admodum esse videretur, Comitia Doniinis Hungarie ad oppidum Deree.hke, non longe ad Debreczen, indixeram.“ Eredetije ugyanott.

Vége a jelenlevő rendek egymás között, érdekeik kölcsönös biztosítása végett, szövetségre léptek. Megállapították, hogy az urak és nemesek egymással szabadon érintkezhetnek és közlekedhetnek; hogy az erőszakos tettek elkövetőit, és azokat, kik a gondjaikra bízott várakból gyáván vagy áruló szándékkal távoznak, szigorúan fogják büntetni; ha a körülmények által kényszeríti© tűnének lakhelyeiket elhagyni és menekülni, a személy- és vagyonbiztonság megóvásáról közösen fognak gondoskodni; végre, az urak és nemesek, vagy jobbágyaik között netán keletkező egyenetlenségek megszüntetését választott bírákra fogják bízni.

Mily állást foglalt el Ferdinánd a derecskői gyűlés határozataival szemben? E kérdésre emlékeink nem válaszolnak. A királynak azt tanácsolták hívei, hogy a szövetséget, melyet Erater György és a hatalmaskodó urak, veszélyes utógondlattal, hoztak létre, ne erősítse meg. ¹⁾ Vájjon követte-e ezen tanácsot? nem tudjuk.

IX.

Szulejmán, ki mint hadvezér és kormányzó egyaránt kitűnt, 1543. szeptember második felében, a meghódított magyarországi terület rendével országgyűlést kívánt tartani, s ez ügyben Erater Györggyel is tárgyalásokat kezdett. De igyekezetei sikertelenek voltak. Es a szultán még ugyan azon hó végső napjaiban Budáról eltávozott s visszatért Konstantinápolyba.²⁾

¹⁾ A derecskői rendek Drágffy részére adott utasítása; az általuk létrehozott confoedráció szövege; a török szultánhoz intézett levelük; végre Verner György jelentése a derecskői gyűlésről, a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Orsini Gyula, 1543. szeptember 29-én Pozsonyból a farnesi tábornoknak jelenti: „Il Re cerca a fare una diéta de Ongari, qui et il Turco fa Palira a Bnda.“ Es ugyanazon napon ugyanonnan De Medicis pápai biztosnak titkára jelenti, hogy a török visszavonult „non havendo potuto venire in Diéta gli Ungari di la, maximé fra Georgio.“ És ugyanaz másnap: „Il Turcho se ne va alterato, per non haver potuto tirare in dicta gl'Ongari, come se prometteua, et in specie frate Georgio et altri, che stanno su Farmé.“ A nápolyi állami levéltárban.

X.

Ferdinand 1543. szeptember közepén, végső erőfeszítéssel, jelentékeny sereget gyűjtött össze, s el volt határozva azt személyesen Magyarországra, a török által megvívott helyek visszafoglalására vezetni. *) Hogy a magyar rendeket közfelkelésre, jobbágyaik felfegyverzésére bírja, és a sereg élelmezése iránt a szükséges intézkedéseket megtegye, Pozsonyban országgyűlést óhajtott tartani. ²⁾ Azonban ez nem volt lehetséges. Midőn a szultán elvonulásának híre a királyi táborba megérkezett, az idegen hadak vezérei kijelentették, hogy visszatérnek hazájukba, s csak 10 ezer embert hagynak, két hónap tartamára, az országban.

A király, ily körülmények között, október első napjaiban a főpapat és főurakat maga köré gyűjtötte *Pozsonyba*, s tanácsukat kérte ki az iránt: mit kelljen az idegen hadak elvonulása esetében, az ország védelmére tenni?

Az idegen parancsnokok elhatározása az egybegyűlt főrendekre kínos hatást gyakorolt. Ügy vélekedtek, hogy ha azt valósítják, Magyarországnak és a szomszéd tartományoknak végromlását idézik elő.

Ok maguk részéről biztosították a királyt, hogy minden körülmények között készek, a trón, a keresztény hit és hazájuk érdekében életüket és összes vagyonukat feláldozni. Nem kértelkedtek, hogy a távollevő urak és nemesek, hasonló érzelmek által lelkesítve, mihelyt értesülnek, hogy ő felsége, személyesen táborba szállott, fejenként felkelnek az ország védelmére;

1) Anna királyné Prágából 1548. szeptember 12-én felkéri a magyar helytartótanácsot, hasson oda, hogy a király *ne* valósítsa elhatározását, s *ne* tegye ki életét veszélynek. A levél eredetije az esztergomi káptalan magán levéltárában.

2) De Medicis pápai biztos 1543. szeptember 15-én Bécsből a Farnese bíbornoknak jelenti: „Sua Maestá partira luncdi, che saranno li 17, per barca, tan to che a un tempo ci trovaremo a Posonia, et li sara il Concilio delli Unghari, cioe quelli, che non son ancor subiuigati del Turcho.“ Es Orsini Gyula 1543. szeptember 29-én *Pozsonyból* ugyanannak: „11 Re cerca di fare una Diéta de Ongari etqui.“ Frédije a nápolyi állami levéltárban.

hisz áldozatkészségüknek fényes jelét adták a múlt évben is, midőn Pest ostroma alkalmával oly nagy számban jelentek meg, hogy az idegen vezérek és katonák bámulatát keltették fel. Még nagyobb eredmény várható most, ha a király személyesen áll élükre.

Igaz ugyan, hogy jelenleg a pozsonyi táborban kevés magyar jelent meg, mit az idegen hadak távozásuk egyik okául hoznak fel; azonban ez azért történt, mert a király előbb Nyitrát, majd Győrt, végre Komáromot rendelte a magyar hadaknak gyülekezési helyül. Továbbá az idegen hadaka tél közeledésére utalnak; de az még elég távol van, s nem is oly zordon, hogy a hadak legalább két hónapot nem tölthetnének Magyarországon, mely idő alatt a hadjáratot sikeresen be lehetne fejezni; annál inkább, mert az elmúlt években is többször szerencsés eredmény jutalmazta a téli hadjáratokat. A betegségektől sem lehet tartani, mert a pestis és más ragályos nyavalyák, az év ezen részében nem szoktak dúlni.

A főrendek egyúttal felhívták a király figyelmét azon körülményre, hogy ha a nagy fáradsággal és költséggel összegyűjtött idegen hadak most visszavon úlnak, s a király is Pozsonyi} ál megállapodik, ez a magyar rendek között határtalan kétségbeesést fog előidézni; meg fog szilárdulni azon hit, hogy tulajdonképen csak saját határaik védelmére helyeznek súlyt, és Magyarország elpusztulásával s enyészetével semmit sem gondolnak. Ugyanis a szultán visszavonulása után a veszély nem tűnt el; mert 10—12 ezer emberre lehet tenni a magyarországi várakban elhelyezett őrségek számát, míg Bosniában és Pozsegában 8—9000-nyi hadosztály áll készen. Nem lehet tehát kételkedni, hogy a török, a télen át is, folytatandja foglalásait és pusztításait. E miatt a királynak is gondoskodni kell az ország védelméről.

Áttérve a részletekre, javaslatba hozzák, hogy a király Esztergom és Jászberény közelében építtessen erődöket, a sági kolostort lássa el őrséggel és löszerekkel, tegyen kísérletet a kevéssé megerősített Vác visszavételére. A *Dunán túl* Komárom, Visegrád, Győr, Tata, Pápa, Veszprém, Sziget és Debregezt (?) várakat jó állapotba kell helyezni. Mindezen

váraknak őrségekkel való ellátására 3—4000 lovas és 8—9000 gyalog igényeltetek.

*Tótország*ra is ki kell terjesztenie figyelmét, annál inkább, mert a török onnan szokott örökös tartományába nyomulni. A megmaradt erősségekbe őrségeket helyezzen, és a bánt, hadak fogadására, kellő pénzösszeggel lássa el.

Mіндеzen őrségeket azonban nem két vagy három hónap tartamára kell felfogadni, mint eddig szokás volt, hanem a nagy hadjáratig. Buzgón kéri a királyt, hogy ezen régóta kilátásba helyezett nagy hadjáratot mielőbb, ha lehet, a jövő év márczius havában indítsa meg; mert a részleges és eredménytelen hadjáratok kimerítik az ország erejét, és elbizakodottá teszik a törököt.

Végre felkéri a királyt, hogy ne távozzék el az országból, mielőtt annak védelme iránt a szükséges rendelkezéseket megtette. ‘)

A király ezen előterjesztésekre adott válaszában, értesítő az urakat, hogy a csehországi és ausztriai hadak vezéreit nem volt képes határozatuk megmászására bírni, s így ő maga is kényszerítve látja magát a hadjárat tervéről egyelőre lemondani, s azt a jövő évre halasztani.

Esztergom vidékén várat építeni, és Vácot ostrom alá venni, szintén kivihétlennek tartja; mivel nem rendelkezik oly haderővel, melyet ama vállalatok követelnek. Ellenben Ságot megerősíteni és Jászberényben erősséget építeni czélszerűnek tartja, s kérdést intéz az urakhoz, mily számú őrséggel kelljen ezeket ellátni? De egyúttal kiemeli, hogy a jászberényi erősség építését a magyar rendeknek kel lend elvállalni. A többi Dunán inneni és túli erősségeket könnyű lesz őrségekkel ellátni, mivel a 10,000-nyi csehországi had mellett, Ausztria részéről 4000 lovas és 1000 martai őcz fog az országban maradni.

A tótországi erősségekről is szívesen gondoskodnék; mivel azonban ez erejét meghaladja, felhívja a rendeket, találja-

1) A királynak október 2-iki előterjesztése nem ismeretes. Az uraknak október 4-ikén kelt válasza, s egy másik külön felterjesztése, a bécsi titkos levéltárban.

nak ők utat és módot, hogy azon erősségeket őrséggel és a bánt pénzzel ellássák. Ha ezt megteszik, nemcsak saját hazájuk javát mozdítják elő, hanem áldozatkészségük által az idegen nemzeteket is, példájuk követésére fogják lelkesíteni.

A király örökös tartományai rendéit fel fogja hívni, hogy az említett 15000-nyi hadat nemcsak 2—3 hónap tartamára, hanem a jövő évi hadjáratig hagyják Magyarországon, s tegyék lehetővé, hogy a nagy hadjáratot márczius havában meg lehessen indítani. E végből a november 11-én Prágában tartandó országgyűlésen személyesen készül megjelenni. Es midőn a magyar urakat felhívja, hogy oda követeket küldjenek, inti őket, hogy távozásából merítsenek vigasztalást és reményt, ne aggódjanak és ne essenek kétségbe, sőt igyekezzenek az ország egyéb rendéit is megnyugtatni. ¹⁾

A főrendek élénk sajnálattal vették tudomásul, hogy az idegen sereg csakugyan elhagyja az országot és a hadjárat elhalasztatik; de kijelentették, hogy megnyugodnak a király intézkedéseiben. Az Esztergom mellett építendő erősség és Vác ostroma tárgyában tett javaslataikat nem sürgették tovább. Sőt a jászberényi erősség építésének tervéről is lemondottak, azon ürügy alatt, hogy azt csak jelentékeny haderő fedezete alatt lehetne keresztülvinni; de hihetőleg azért, mert a király az építés költségeit a magyar rendekre hárította.

A sági erősségre nézve ajánlották, hogy oda 200 gyalog és 300 lovas helyeztessék el. Továbbá felkérték a királyt, hogy az egri várat vegye saját kezébe, s rendelje az egyik magyar főkapitány székhelyévé, ki Nógrád és Buják várakról is gondoskodik. Hasonlag Surányt is, mint mely Komárom és Esztergom közelében fekvésénél fogva nagy fontossággal bír, őrséggel kell ellátni.

A tótországi várakat illetőleg kijelentik, hogy bár a király minden parancsainak készséggel hódolnak, azon várak ellátása erejüket meghaladja, azt tehát nem vállalhatják magukra. Ugyanis az ország jövedelmei, zavarteljes

¹⁾ Az október 6-án kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata ugyanott.

és háborús időkben tetemesen megfogytak; a slavóniai harminczad pedig, mely régebben a bánok fizetésére szolgált, most más czélokra fordítatik. Csak egy mód van a szükséges költség előállítására: adót vetni ki az egész országra. De ezt maguk, a többi rendek hozzájárulása nélkül, nem tehetik; a jelenlevő urak birtokaiból csekély összeg folynék be, a távollevő rendek pedig nemcsak nem fizetnék meg a törvénytelenül kivetett adót, sőt felháborodásukban valószínűleg elpártolnának a királytól. Ennek folytán javasolják, hogy a király hívja össze, és pedig november 19-re Körmöczre, a *magyar országgyűlést*; ígérvén, hogy azon lesznek, miszerint a rendek jelentékeny adót ajánljanak meg.

A főrendek a csehországi gyűlésre sem voltak hajlandók követeket küldeni; ezt is a magyar országgyűlés jogkörébe tartozónak ítélték. ¹⁾

¹⁾ A Pozsonyban egybegyűlt főpapok és urak 1543. október 6-án kelt felterjesztése. Egykorú másolat ugyanott.

A beszterczebányai országgyűlés 1543. Novemberben.

Ferdinand király, a magyar főpapok és főurak tanácsára, ¹⁾ 1543. november 19-re *Beszterczebányára* országgyűlést hirdetett.²⁾

Kik, és mily számban jöttek össze? Ki járt el a királyi biztos hivatalában? minderről nincs tudomásunk. *Fráter György* követet küldött a gyűlésre, a biharmegyei *Pázmány Pétert* — a hasonló nevű nagy prímás öregatyját — ki az alsó nemesség körében magához ragadta a vezérszerepet. ³⁾ Az országgyűlés november 23-án nyitott meg. ⁴⁾

A királyi előterjesztések felhívták a rendeket, hogy tekintve az ország válságos állapotát és a fenyegető veszélyeket, gondoskodjanak az egyetértés és összetartás megszilárdításáról, és véget vetve a soraikban uralkodó egy ellenségnek, egyesült erővel lépjenek fel az ország védelmére, a közös ellenség leküzdésére.

A király visszapillantva az elmúlt évek eseményeire, előadta, mikép igyekezett az országnak belső békéjét a János

¹⁾ L. fennebb 136. lapon.

²⁾ Az 1543. október 24-ikén kelt meghívólevél egy példánya Nagyszombat város levéltárában.

³⁾ *Werner György* 1543. december 15-én Ferdinándhoz intézett levelében, a beszterczebányai országgyűlésről szólván, megjegyzi: „Ejusdem monachi nuntium Petráin Pazman prímás in eodem conventu tenuisse, et per hoc neminem ausum fuisse aliquid liberius loqui.“ Eredetije a bécsi titkos levéltárban.

⁴⁾ Selmece városának országgyűlési követei 1543. november 28-án jelentik küldöiknek, hogy pénteken (november 23-án) korán reggel „hat man der Kuniglich Maiestet instruction bey dem grossen und kleinen adl verdessen.“ Eredetije Selmece város levéltárában.

királyijai kötött egyesség, és külső biztonságát a török ellen intézett hadjáratok alkalmával tett nagy erőfeszítés által, megállapítani. Hogy ez utóbbi igyekezetei nem vezettek eredményre, s az ország jelentékeny területe a törököt uralja, e miatt a felelősség nagy részben az ország rendéit terheli, kik a szükséges áldozatokat meghozni elmulasztották. Egyébkint el van határozva tavasz nyiltával újabb hadjáratot indítani meg, melyhez örökös tartományai és a német birodalom közreműködését igénybe veendi. Ezen czélra a rendek is ajánljának meg adót és hadakat, úgy szintén küldjenek Prágába a cseh országgyűlésre követeket, kik őt a segély kieszközlésében támogassák, és esetleg a német birodalom gyűlésére is elkísérik.')

Legelőbb az adó és hadak megajánlásának ügye tárgy alattott. Mind a főrendek mind az alsó nemesek hajlandók vajának eleget tenni a királyi felhívásnak. De a hozandó áldozatok mértékének meghatározása körüli a törvényhozás két tényezője összeütközésbe jött. Ugyanis a főrendek minden jobbágyot két forinttal kívántak megadóztatni, és száz jobbágy telek után három huszárt egy évre ajánlani meg. Ellenben a megyei követek sokalták az adót és követelték a huszárok számát, melyet 100 jobbágy telek után négy huszárbán javasoltak megállapíttatni.

A tárgyalások több napot töltöttek be?) Végre conipromissum jött létre.

Ennek folytán az országgyűlés kijelentette, hogy, habár a sok év óta folytatott háború terhe alatt a rendek kimerültek; nem haboznak az ország javára újabb áldozatokat hozni, és lovashadak fogadására két forintot ajánlani meg, melynek fele a jövő (1544.) év január 25-én, másik fele apríl 24-én fog

1) A királyi előterjesztés szöveget nem ismerjük. Tartalmára következtetnünk enged a rendek válasza, és a törvénykönyv előszava. Röviden érinti azt a schneckzi követek november 25-iki, idézett jelentése.

2) Selmech város követei november 28-iki, idézett jelentésükben írják, hogy az országgyűlés azon napig semmit sem végezett. Mennyi adót javasoltak a követek, nem mondják; csak általánosságban említik: „Wohin die Landsherrn und sonderlich die Chamerát mit dem anschnid wollen, do wil der gemeinc adl nicht hin.“

fizettetni. Ezen adó fizetésétől csak azon zsellérek mentettek fél, kiknek vagyona *hat* forintnál kevesebb értékkel bír, és mindazok, kiknek házat a törökök a folyó évben lángba borították.

A jobbágyok összeszámítása végett a királyi adókiivetők haladéktalanai ki fognak küldetni; ezek egy úttal utasítottak, hogy számítsák ki: mily összeg várható minden megye adójából, s hány lovast lehet abból eltartani?

Az adót a főurak saját birtokaikon maguk, az alsó nemesség birtokain pedig a megye közönsége által választandó adószedők fogják behajtani.

A főurak a birtokaikból befolyó összegnek 20 %-át az ország és ő felsége szükségeinek fedezésére, a kit. kamarának fogják átszolgáltatni; a fennmaradó 80%-ot hadak tartására fordítandják. Ha valamely főúr az adót behajtaná, de nem fordítaná a törvény által kijelölt célokra, erre erőszakos eszközökkel fog kényszeríttetni; a jobbágyok semmi esetre sem tartoznak az adót másod ízben megfizetni.

Az alsó nemesség jobbágyainak adóját minden megye maga fogja kezelni; akként, hogy a befolyó összegnek 20 '70-át szintén a kamarának szolgáltatja át, 75 %-át a megyei hadak ellátására, és 5 %-át egyéb megyei szükségek fedezésére fordítandja.

A plébánosok, kápolna- és oltárjavadalmak birtokosai ez alkalommal is, egy évi jövedelmük tizedrészének lefizetésére, az egy-telkes nemesek pedig, úgy szintén azon nem nemes személyek is, kik nemesi birtokokat szereztek, minden cúria után, egy forintnak fizetésére köteleztettek.

Ellenben a királyi- és bányavárosok, miután már korábban, a király felhívására bizonyos segély Összeget fizettek és hadakat is állítottak ki, ez alkalommal új terhektől megkíméltek.):

Az országgyűlés továbbá a jövő évben indítandó hadjárat céljaira, száz jobbágy után *hat huszár* kiállítását szavazta meg; akként, hogy az ily módon létesítendő hadsereg ellátásának *egy egész évi* költségei két harmad részben a jobbágyok

¹⁾ A IX., X., XIV.—XIX. és XXVI. cikkek.

adójából, egy harmad részben pedig az urak és nemesek által, saját erszényükből, fog fedeztetni.

Mind az urak, mind a megyék a huszárokat 1 543. január 6-ikáig kiállítják, és a királyi kapitányok parancsnoksága alá helyezvén, az ezek által kijelölendő helyekre küldik.

Ezen kapitányoknak kötelességükké tétetett: katonáikat minden kártételtől, az egyháziak és nemesek lakaiiban való megszállástól visszatartani, és a kihágások szerzőit büntetéssel sújtani. Fizetésükhez minden megye 100 forinttal tartozott járulni.

Egyébkint a rendek elhatározták, hogy ha a király személyesen táborba száll, az urak és nemesek fejenként fegyvert fognak, és a megajánlott huszárokon felül, 100 jobbágy után két huszárt és húsz puskás gyalogot állítanak ki; az egyetlen nemesek pedig öt-öt cúria után egy lovast állítanak ki.

Hasonlag készeknek nyilatkoztak azon esetre is, ha a török valamely várat ostrom alá venne, ennek felmentése, vagy ha új vár építéséhez fogna, ennek megakadályozása végett, a kapitánynak felhívására, személyesen, és nagy veszély idején, jobbágyaikkal együtt felkelni.

A rendek, midőn áldozatkészségüknek ily fényes jelét adták, viszont azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy a várakat lássa el elégséges őrhadakkal; és Mária királynéhoz, hogy magyar országi birtokai után tartson ő is megfelelő számú hadakat, az ország védelmére. ')

A királyi kívánatok teljesítése után, az országgyűlés tárgyalás alá vette a lefolyt zavarteljes időkben erőszakosan elfoglalt birtokok visszaadásának kérdését, mely a korábbi országgyűlések ismételt megoldási kísérletei daczára, még mindig a közbéke teljes megszilárdulásának akadálya gyanánt szerepelt.

Az alsó nemesség, melyet a hatalmaskodó főárok eddig kijátszottak, most végre nagyobb határozottsággal lépett fel, mint egyébkor. Szónokai szenvedélyes beszédeket tartottak, melyeknek lényege az volt, hogy nem engedik magukat többé

¹⁾ A VII., VIII., XL—XIV., és XX.—XXV. czikkek.

hiú ígéretek által elámíttatni, hanem követeik, hogy az országgyűlésen jelenlevő urak rögtön adják vissza a kezeik között létező jogtalanul bírt jószágokat. ¹⁾

Ezt nem sikerült keresztül vinniök. Azonban törvény alkottatott, mely a főkapitányokat utasította, hogy azok ellen, kik az ily törvénytelenül bírt jószágokat vonakodnak visszabocsátani, fegyver hatalmával lépjenek fel, és szükség esetében vegyék igénybe az urak és megyék hadait. A nemesek, kik ily ellenszegülő urak szolgálatában állottak, köteleztettek azokat, jószágvesztés terhe alatt, elhagyni. Egyébkint a törvényes birtokosok felhatalmaztattak azok ellen, kik józágaikat elfoglalták volt, az okozott károkért, keresetet indítani. ²⁾

Mivel pedig némely urak az elmúlt években várakat építettek, melyekből az ország lakosait különbözőképen zaklatták, a főkapitányok megbízattak, hogy az ily váraknak lerombolását eszközöljék; és kimondatott, hogy ezentúl senkinek se legyen megengedve új várakat emelni. ³⁾ Továbbá az ujonan, önkényesen felállított harminczadok és vámok eltörlésére vonatkozó régibb törvények is megújítottak. és végrehajtásuk a főkapitányokra bízottak. ⁴⁾

Az egyházi rend némely tagjai azon panaszt terjesztették az országgyűlés elé, hogy több főpap, káptalan és convent tizedjövédelmétől erőszakosan megfosztatott, s ekként honvédelmi kötelességeinek teljesítésére képtelenné vált. A rendek meghagyták a kapitányoknak, hogy az elidegenített tizedjő védelmek visszaadásáról gondoskodjanak. ⁵⁾

A hamis pénzverők, a korábbi országgyűlések szigorú törvényei daczára, nem szűnván meg gonosz mesterségük

¹⁾ Sehnecz város országgyűlési követei idézett (1543. november 28-iki) jelentésükben írják: „Derhalben sich gemainer adl lenger nicht will affen lassen, oder pay der naszn fürn.“ És *Kap. György* 1543. deczember 11-én Werner Györgynek írja: „Prcscns Diéta non parva cum confusione est celebrata Nunc confessi sunt barones et magnates, quod semper et ab inicio in perditionem nobilitatis laboraverunt.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

²⁾ Az 1.—V. és XXV. czikkek.

³⁾ A VI. czikk.

⁴⁾ A XXVI. czikk.

⁵⁾ A XXVIII. czikk.

folytatásával; az országgyűlés indítatva látta magát azoknak megbüntetésére a király és a kapitányok figyelmét felhívni. ¹⁾

Az *igazságszolgáltatás* érdekei szintén foglalkoztatták az országgyűlést. A királyi helytartó és az ország többi rendes bírái felhívták, hogy haladék nélkül kezdjék meg a hozzájuk tartozó perek tárgyalását és lehetőleg siettesék az ítéletek végrehajtását. Mivel pedig az elmúlt években gyakran megtörtént, hogy azon törvényes személyek, kik az ítéletek végrehajtásában eljárak, az elmarasztalt fél által hántalmaztattak, sőt meggyilkoltattak; e miatt határozhatott, hogy az ily merényletek szerzőit a király vagy a helytartó a törvények értelmében büntesse meg; a végrehajtásokban eljáró közegek pedig a kapitányok különös védelme alá helyeztettek.

Az ország rendel a Tiszán túli megyék azon kívánatát, hogy a király azok területére külön bírakat rendeljen, pártolták, s ajánlották, hogy a király az igazságszolgáltatást azon megyékben bízza Báthory András főkapitányra, s rendeljen e végből melléje ülnököket és Ítéelő mestereket. ²⁾

Továbbá a király felkérte, ne engedjen udvari cancellariája által, bárki érdekében, oly rendeleteket kiadatni, melyek az ország törvényeivel ellenkeznek. ³⁾

Végre kimondatott, hogy az 1542-ik évi heszterczebányai és pozsonyi országgyűlések végzései, a mennyiben jelenleg nem módosítottak, továbbra is érvényeseknek tekintendők. ⁴⁾

A rendek mindezen határozatokat törvényczikkek alakjában mutatták be a királynak, kikérve megerősítését. ⁵⁾

Ellenben több egyéb ügyet kérelem alakjában terjesztettek eléje.

Felkérték, hogy Perényi Pétert bocsássa szabadon; az elhunyt Thurzó Elek országbíró özvegyét és gyermekeit vegye pártfogása alá, és rendelkezék, hogy végrendelete hajtassák végre, úgy szintén az általa őrizett országos pecsétet a királyi

¹⁾ A XXVII. czikk.

²⁾ A XXIX., XXX., XXXII., XXIII. csikkek.

³⁾ A XXXI. czikk.

⁴⁾ A XXXIV. czikk.

⁵⁾ A törvénykönyv ki van adva törvényeink nyomtatásban megjelent gyűjteményeiben.

helytartónak adassanak át; rendelje el, hogy Lipcse vára a Lipcsei testvéreknek adassék át; a Vas megyére rótt közmunkákterhét könnyítse meg; eszközölje ki, hogy a Lengyelország- és Sziléziába vezető utak nyitassanak meg a közlekedésnek; bírja rá Vöröskő birtokosait, hogy Nagyszombat városának az erődítményeire szükséges fát szolgáltatassák ki; rendelkezék, hogy Feledi Eusztáchnak szolgáltatassanak igazságot; Horváth János nógrádi várnagynak adományozzon bizonyos jószágokat.

Végre több megye és magánosok panaszait a király figyelmébe ajánlják. Sáros, Zemplén, Ung és Abaúj megyék Kassa városának; Nógrád, Hars és Hont megyék főispánaiknak Marmaro^ és Sáros megyék a huszti, illetőleg a sárosi vár parancsnokainak; a leleszi convent Serédi Gáspárnak erőszakos tettei miatt emeltek panaszt.

De legnagyobb fontossággal bír az, hogy az országgyűlés — a mohácsi vész óta először — *Luther felékesítésének* terjeszkedése ellen felszólal, s annak kiirtására a királyt felhívja. ¹⁾

Az országgyűlés, végzéseinek és kívánatainak bemutatása végett, *Kechethy Márton* veszprémi püspököt, *Nyáry Ferencs* honti főispánt, *Rakoivszky György* túróczi alispánt és *Lipcsei Jánost* küldötte a királyhoz. Ezek egy úttal meg voltak bízva, azon vádat, mintha az utolsó hadjárat sikertelenségének a magyar nemzet lett volna oka, megczáfolni, és a királyt felkérni, hogy a jövő évi hadjáratot ideje korán, legkésőbb márczius havában, indítsa meg, biztosítván őt, hogy az ország rendei teljes erejükből támogatni fogják. ²⁾

Ferdinand a következő (1544.) év első napjaiban Prágában fogadta a küldöttséget. Nem késétt az országgyűlés végzéseit megerősíteni, s csak egy pontra tett észrevételt. Ugyanis

¹⁾ „Secta Lutherana extirpanda. Querele contra sectam Lutheranam.“ E rövid jegyzet áll az országgyűlés feltelj esztésének kivonatában (magát a fel terjesztést, sajnos, nem bírjuk.) A királyi helytartó, a főpapok és főurakkal még némely külön kérelmeket is terjesztettek fel. Ezeknek kivonata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Az országgyűlésnek a kir. előterjesztésekre adott válasza dátum nélküli egykorú másolat, uyanott.

a törvénytelenül elfoglalt várak és jószágok visszabocsátásai illető végzés alól kivétni óhajtotta azon jószágokat, melyeket ő elzálogosított volt; fentartván magának, hogy ezek iránt, a jog és igazság követelései szerint, akkor fog intézkedni mikor személyesen Magyarországra jó. Egyébkint kijelentette, hogy nehézség nélkül fogja a végzések többi pontjait végrehajtani. Viszont ő is megvárja a rendektől, hogy elvállalt kötelezettségeiknek lelkiismeretesen feleljenek meg, újólág tanúsított áldozatkészségükért elismerését fejezvéni.

Azon kérelmükre, hogy a jövő évi hadjáratot márczius havában kezdje meg, *kitérői* eg válaszol. Értésükre adja, hogy örökös tartományainak rendével, a segély ügyében, már megindította a tárgyalásokat, s mihelyt ezek be lesznek fejezve Spejerbe fog sietni, hol a császár is megjelenik. Reméli, hogy mindkét gyűlés oly határozatokat fog hozni, melyek Magyarország megmentését biztosítandják. Bizalommal nézzenek tehát a jövő elé, és tegyenek meg mindent hazájuk oltalmára, mi hatalmukban áll. ¹⁾

A rendek külön előterjesztett kérelmeire és panaszaira a következőleg válaszolt.

Thurzó Elek özvegyét és örökösait pártfogása alá fogja venni.

Perényi Péter szabadon bocsátásáról „gondolkodni fog“ és a rendek közbenjárására, kegyelmesen tekintettel leend.“

Lossonczy István nógrádi főispánnak meghagyta, hogy az általa vagy tisztői által elkövetett sérelmekért nyújtson az illetőknek megfelelő elégtételt; ha pedig ezt tenni ejmulasztaná, a királyi helytartó fog igazságot szolgáltatni.

Balassa Menyhértet fel fogja szólítani, hogy mint Hont és Bars megyék főispánja a tisztí esküt tegye le, ha pedig nem engedelmeskedik, hivatalától meg fogja fosztani, s azt olyan-
nak adományozandó a, ki kész mindenkinek igazságot szolgáltatni.

Báthory András főkapitányt már korábban felhívta, hogy a huszti vár parancsnokát a marmarosi nemesség elnyomásá-

¹⁾ Az 1544. január 25-én kelt királyi válaszirat eredeti fogalmazata ugyanott.

tói és egyéb erőszakos tettektől tartsa vissza; ez iránt újabb rendeletét fog hozzá bocsátani.

Habár a Kába mentében építendő védművek nagy fontossággal bírnak, intézkedni fog, hogy Vas megye lakossága a közmunkák tekintetében lehetőleg megkíméltessek.

Miután Sáros vára a felvidék lakosságának oltalmazására kiváló jelentőségű, kívánja, hogy Sáros megye közönsége ajánljon meg némi adót, hogy a nevezett vár erősítése mielőbb befejeztetvén, további terheltetéstől meg legyen kímélve.

Sáros, Zemplén, Ung és Ahaij megyéknek Kassa város hatósága ellen emelt panaszait Kráter Györgynek külön követ által elő fogja terjeszteni, s őt felkéri, hogy azok orvoslását eszközölje.

„Miután a keresztény hit csak egy lehet, s a szakadást meg nem tűri: gondoskodni kell, hogy Isten szavának hamis hírnökei az Ur nyájától, mely a hízelgő és kedves tanokat hirdető pástort könnyen követi, távol tartassanak. Emiatt ő felsége helyesnek és üdvösnek tartja, hű alattvalóinak kérelmét meghallgatva, kapitányait utasítani, hogy a királyi helytartó megkeresésére, (melynek azonban méltó okból és kellő alappal kell történni) a hamis tanok hirdetői ellen, kik az igaz egyház szentségeit és rendeleit megvetik, és Isten egyházában szakadást idéznek elő, lépjenek fel.“

A király meg fogja hagyni a Fuggereknek és ezek vöröskői tiszteinek, hogy erdőikből Nagyszombat városának az erődítményeire szükséges fát, régi szokás szerint, szolgáltatásák ki.

A Komárom megyében levő hadak parancsnokainak már elrendelte, hogy katonáikat a szegény nép elnyomásától és fosztogatásától tartsák vissza, és az elkövetett kihágások tárgyában szolgáltatassanak igazságot.

A király neheztelenség[ül] értesült Seredi Gáspár merényletéről, mely szerint a leleszi prépostságot éjnek idején megtámadta, a prépostot elfogta, a templomot profánálta és egyéb erőszakos tetteket követett el. E miatt Seredit maga elé idézte, s a törvények értelmében, kímélet nélkül fog ellene eljárni.

Mária királynét már megkereste az iránt, hogy Lipcse várát a Lipcsei testvéreknek bocsássa vissza.

Thurzó Elek özvegyét fel fogja szólítani, hogy a kezei között levő országos pecséteket szolgáltatassa ki; egy úttal intézkedni fog, hogy az elhunyt országbíró által élte végső szakában elintézett perek ítélet-oklevelei azon pecsétekkel látsanak el.

Már korábban elrendelte, hogy Thurzó Elek végrendeletét a királyi helytartó és a tanácsosok január 25-én bontsák fel, s azután végrehajtásáról intézkedjenek.

Hasonlag megparancsolta, hogy Feledi Eusztách panaszait az illető hatóságok vizsgálják meg és szolgáltatassanak neki igazságot.

Miután Seredi Gáspárnak a Sztropkó közelében emelt vár építésére nem adott felhatalmazást, s az abból a szomszéd nemeseket és jobbágyokat sokféleképen zaklatja; Báthory András főkapitány által, a besztercebányai törvények értelmében, ama várat le fogja romboltatni.

A királyi- és bányavárosok jogainak (is szabadalmainak tiszteletben tartásáról gondoskodni fog; és nem fogja engedni, hogy polgáraikat a helytartó vagy a kamara jövőben letartóztassa.

Lőcse városának árulerakási jogát, melyet Késmárk városa ellenében per útján érvényesített, fen fogja tartani.

Azon pénzösszeg iránt, melyet Eperjes városának polgárai a sóvári erősségre adtak, módot fog találni, hogy az említett polgárok kielégíthessenek.

A lengyel királylyal tárgyalásokat folytat a határokon levő elzárt utak megnyitása tárgyában; és gondja lesz reá, hogy a Boroszlóba és Teschenbe vezető utak szintén megnyitassanak.

Horváth János nógrádi várnagyot azon jószágokkal, melyeknek adományozásáért a rendek közbenjártak, már megadományozta. x)

Ugyanazon küldöttség, mely az országgyűlés végzéseinek megerősítését és kívánatainak elintézését kieszközölte, egy úttal megbízatott a prágai országgyűlésen a török ellen nyújtandó segély megajánlása érdekében működni; míg ugyanazon

1) Az 1544. január 12-én kelt leirat XVI. századbéli másolata a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében.

czélből a nemet birodalom spejeri gyűlésére Kechethi, Batthyányi Peren ez és Rakowszky küldettek.¹⁾

Ezek hívatva voltak előadni a magyarok által a török ellen viselt hadjáratok történetét; kiemelni, mily áldozatokat hoztak és mily roppant erőfeszítéseket tettek, hogy hazájukat és a kereszténységet megmentsek; végre kinyilatkoztatni, hogy azon esetre, ha a jövő évi hadjárat alkalmával ismét magukra lesznek hagyatva, az ön i fen tartás érdeke arra fogja őket kényszeríteni, hogy mielőtt teljesen megsemmisülnek, az ellenségnek bármennyire kedvezőtlen béke fel tételeit, sőt, ha kell, uralmát is elfogadják.²⁾

A cseh- és morvaországi rendek némi hadakat, és Komárom várának megerősítésére 16,000 forintot ajánlottak meg.³⁾

A spejeri birodalmi gyűlés is szavazott meg segílyt. És V. Károly császár Ígéretet tett, hogy a következő évben személyesen fog, Magyarország felszabadítására, sereget vezetni.⁴⁾

1) Az utóbbiak neveit a részükre adott utasításból, az előbbieket a részükre kiállított, 1542. december 2-án kelt megbízólevélből ismerjük. Az utóbbinak eredetije a bécsi titkos levéltárban. — Egyébkint a január 25-iki királyi leiratból tudjuk, hogy Lipchei helyett Bertholdi Márton Sáros megyei alispán volt a küldöttség tagja.

2) A Prágába, küldött követek utasítása, melyet nem ismerünk, kétségkívül azonos volt a spejeri birodalmi gyűlésre küldött követek utasításával. Az utóbbinak egykorú másolata ugyanott.

3) A prágai országgyűlés végzéseinek XVI. századbeli másolata a Nemzeti Múzeum kéziratgyűjteményében.

4) V. Károly 1544. május 7-én kelt, a besztercebányai országgyűlés levelére adott válasziratának eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

XIII.

Magyarországi részleges gyűlések 1544- és 1545-ben.

I.

1544-ben ismét meghiúsultak a magyar nemzet reményei, melyeket a császár és a német birodalom segély ígéretei hoztunk. Ez alatt a török kézre jutott várak őrsegei, ellenállást nem találva, terjesztették foglalásaikat. A Duna mellékén mind nagyobb tért foglalt a török uralom. ¹⁾

A Tiszán inneni vármegyék rendei, ily körülmények között, meggyőződtek, hogy ha területük védelméről önmaguk nem gondoskodtak, a török rabságot ki nem kerülnek. Ezen veszély elhárítása képezte az 1544. július 6-án *Sajó-Szent-Péteren* tartott gyűlés tanácskozásainak tárgyát.

Valószínűleg *Fráter György* hívta össze a gyűlést. A jelenlevők neveit csak csekély részben ismerjük. A nagyváradai püspök körüli megjelentek: Balassa Imre és Zsigmond, Bebek Peren ez, Bidy Mihály, Dobó Ferencz, Drágffy Gáspár, a Homonnai testvérek egyike, wingarthe Horváth Gáspár és Serédi Gáspár. ²⁾

Ferdinand király *Peregi Albert* pécsi prépostot, a pozsonyi kamara elnökét, küldötte a gyűlésre. Ez bemutatta V. Károly császárnak, 1544. május 7-én a magyarországi rendekhez intézett levelét, melyben határozott ígéretet tesz, hogy a jövő évben személyesen fog hatalmas sereget Magyarország felszabadítására vezetni.

Az összegyűlt rendek hálájukat fejezték ki az ígéretért,

¹⁾ V. ö. *Horváth Mihály*. Magyarország Történelme. IV. 198. 1.

²⁾ Ezeket említve találjuk a gyűlés végzéseiben.

és a királynak buzgalmaért, melyet a külsegély megszerzése körül kifejtett. Mivel azonban az ország ezen részét megmen-teni és a török támadások ellen megoltalmazni csak rögtöni segély képes: felkérték a királyt, hogy a beszercebányai országgyűlésen kijelölt főkapitányt haladéktalanul küldje kö-
rükbe, ki a szükséges védelmi intézkedéseket megtegye, és egy úttal a törvénytelenül elfoglalt jószágoknak visszaadását eszközölje.

Továbbá lehetővé akarván tenni, hogy Eger vára, mely az ország felső részeinek kulcsát képezi, inegerősítessék és védelmi állapotba helyeztessék: határozatott, hogy az egri püspökség összes tizedei, bárki élvezte azokat eddigelé, jövőben a királyi tisztek által a várra fordíttassanak.

Peregi Albert, a királyi biztos, kijelentette, hogy, bár erre nézve utasítást és felhatalmazást nem nyert, reméli, mi-
szerint a király ezen végzést jóvá fogja hagyni.

A rendek továbbá megállapították, hogy a nemesek jobbágyaikat felfegyverezve készen fogják tartani, hogy mi-
helyt a török számadás vagy ostrom híre érkezik, fejenként megindulhassanak.

A királyhoz több kérelemmel fordultak. Kívánták, talál-
jon módot, hogy *Losonczy István* az általa elfoglalva tartott idegen jószágokat törvényes birtokosaiknak adja vissza, és szűnjék meg a szomszéd nemeseket, jobbágyokat s kereskedő-
ket zsarolni; hogy mindazok, kik az esztergomi érsek birto-
kait és tizedeit bitorolják, ezeket adják vissza; végre hirdessen a Tiszán inneni s túli országrész úgy szintén Erdély rendel-
nek gyűlést, melyen az ország védelmeiről tanácskozhatnak és határozhassanak.)

Vájjon megerősítette-e Ferdinánd ezen végzéseket? arról nincs tudomásunk.

II.

Fráter György nem várta be, míg a király, a sajó-szent-
péteri rendek kérelmére hajolva, a tiszamelléki országrész

1) A gyűlés végzéseit, a Bártta sz. k. város levéltárában levő egykorú másolatból, közli *Kovachich*. Suppiementum. III. 185—190. 11.

védelmére főkapitányt és haderőt küld. Miután ez késett, és a török napról napra fenyegetőbb magatartást foglalt el, a veszély elhárítására újolag megragadta a végső eszközt: adófizetés által vásárolni a töröktől kíméletet.

1544. második felében *Debrecenben* gyűlést tartott, hol indítványára több megye — kétség kívül a Tiszán túlról — a török adót megszavazta. ¹⁾

III.

1545. június 7-én Kráter György ugyanezen czélból, a török barátság megszilárdítása végett, ismét gyűlést hirdetett *Debrecenbe*. ²⁾

Ferdinánd hívei, értesülvén Kráter György szándékai felől, mindent megtettek, hogy a gyűlés létrejöttét meggátolják. Serédi Gáspár és Fels Lénárd főkapitányok felhívták a nemességet, hogy a kihirdetett gyűlésen ne jelenjék meg. ³⁾ Azonban igyekezeteik sikertelenek maradtak.

A gyűlés megtartott. Kik jelentek meg? nem tudjuk.

A szultánnak fizetendő adó tárgyában hozott múlt évi határozat megerősítettet, és e czélra újabban minden jobbágy után egy forint, mely június 24-én fizetendő, szavaztatott meg. Határoztatott, hogy az adót, a szultánnak és a bászának szánt ajándékokkal, követek fogják a portára vinni.

¹⁾ Ezen gyűlésnek és érintett határozatának az 1545-ik évi debreczeni gyűlés végzéseiben találjuk nyomát. „Comitatus, qui anno superior! Congregation! Debretzinensi interfuerunt, et censum Caesari reddere polliciti sunt, nondum tamen restituerunt, ad festum Joannis Baptistae administrare teneantur.“ *Kocachich*. Supplementum. III. 191. 1.

²⁾ A gyűlés május 31-re volt kihirdetve. *Serédi Gáspár* 1545. május 12-én Regéczből jelenti Ferdinándnak, hogy „Thesaurarius ad octauam Penthecosces conventum Debrecenii celebrandum firmiter indixerat.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.)

³⁾ Fels Lénárd levelét nem ismerjük. Említést tesz arról Serédi Felshez, 1545. május 14-én írt levelében: „Redditae sunt nobis — úgy mond — V. Sp. et. M. Dominationis literae, quas ad Comitatus scripsit, ne in Conventum particularem ingrederentur.“ (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.) *Serédi Gáspárnak* május 14-én Szepes megyéhez intézett levele, ezen megye levéltárában.

Miudazáltal a rendek nem kívántak Ferdinándtól elszakadni; kimondták, hogy a rendes királyi jövedelmek őt illetik. Továbbá szintén egy forintot, mely karácsonykor fizetendő, ajánlottak meg, a hatalmaskodó főurak megfékezése végett kiállítandó sereg költségeinek és egyéb közszükségleteknek fedezésére. A kereskedők, kiknek házuk nincs, köteleztettek árucikkeik értékének századrészét fizetni adó gyanánt.

Azon esetre, ha az egy forintnyi adóból kiállítandó sereg elégtelennek mutatkoznék, az urak és nemesek jobbágyaik felfegyverzésére utasítottak.

A főkapitány és Fráter György felhatalmaztattak általános vagy részleges felkelést rendelni el. Az alispánok- és szolgabíráknak pedig köteleességükké tétetett, évenként kétszer, a megyéjük területén levő lovasokat és gyalogokat Összehívni és felettük szemlét tartani; az első ily szemle szeptember nyolczadikára határozatott.

Az ország alsó részeiben az igazság kiszolgáltatásáról a főkapitány fog gondoskodni.

A törvénytelenül bírt jószágok jogos birtokosaiknak rögtön adassanak vissza.

Perényi Péter, Török Bálint és Majláth István kiszabása érdekében újabb határozat hozatott.

A kereskedők kötelezettek, hogy lőfegyvereket hozzanak be, és oly áron, a mint ők maguk vásárolják, bocsássák áruba.

Végre kimondatott, hogy senki se tűrjön meg birtokain *luteránusokat*; a kincstárnok és a főkapitány felhatalmaztattak, hogy biztosokat rendeljenek, kik az ország törvényei értelmében, a luteránusokat nyomozzák ki és fogják el. ¹⁾

IV.

Ferdinand királyt a Fráter György által összehívott gyűlések méltán komoly aggodalmakkal töltötték el. Julius 5-én rendeletet bocsátott a pozsonyi helytartótanácshoz, melynek

¹⁾ A debreczeni gyűlés végzéseit, a Bártfa város levéltárában létező egykorú másolatból, közli *Kovachich*. Supplementum. III. 191. —196. 11.

kötelességévé tette, hogy jövőben a részleges gyűlések tartását akadályozza meg. ¹⁾

Mielőtt a helytartótanács a királyi parancs végrehajtására a kellő intézkedéseket megtehetné volna, 1545. július 15-én egy újabb részleges gyűlés tartatott *Sajo-Szent-Péteren*, hol tizennégy megye: *Abauj, Pars, /torsod, G-ömör, Heves, Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Sáros, Szeyes, Torna és Zemplén* nemessége volt képviselve.

Bebek Kerencz zsarnoki önkénye és hatalmaskodásai által éveken át zaklatta az ország felső részeit. Most a királyi helytartó és több főúr hadaikat, Balassa Zsigmond és Menyhért vezetése alatt, Bebek ellen küldötték. Hogy ezek minél könnyebben és biztosabban járhassanak el feladatukban: a nevezett megyék nemessége gyaloghad kiállítását határozta el, e végből minden jobbágyra 50 dénár adót vetett ki, és felhívta a Dunán túli megyék rendéit, hogy ugyanezen czélra saját jobbágyaikat szintén adóztassák meg. ²⁾

¹⁾ A. k. rendelet egykorú másolata a budai kamarai levéltárban.

²⁾ A sajó-szent-péteri rendeknek a Dunán túli megyékhez intézett levele. Egykorú másolata a budai m. k. kamarai levéltárban.

XIV.

A nagyszombati országgyűlés 1545. Februárban.

V. Károly császárnak, 1544. május 7-én a magyarországi rendekhez intézett levelében foglalt határozott ígérete, hogy a következő év tavaszán saját és a német birodalom haderejét személyesen fogja Magyarország felszabadítására vezetni, ¹⁾ új reményt és vigaszt nyújtott a csüggedő telkeknek.

E reményt nagy mértékben emelte azon körülmény, hogy a császár, 1544. szeptember 18-án, I. Kerencz francia királlyal békét kötött, s így a főakadály, a mely miatt eddig testvérének a török elleni háborúban megfelelő segílyt nem nyújthatott, el vala hártva.

herdinánd úgy hitte, hogy ily körülmények között aggodalom nélkül jelenhetik meg a magyar rendek előtt, és hogy a nagy hadjárat biztos kilátása a nemzet megingatott bizalmát személye iránt, és hanyatló áldozatkészségét újra fel fogja éleszteni.

E miatt 1544. november 24-én, a következő év (1545) február 2-ára országgyűlést hirdetett, ígervén, hogy azt személyesen fogja megnyitni és vezetni.

Meghívólevelében előadta a jövő tavasszal megvalósítandó terveket, s figyelmeztette az ország rendéit, hogy miután a török elleni hadjárat első sorban hazájuk megmentésére irányul, illő, hogy ők, kik leginkább ki vannak téve a veszélynek, bátorságuk és áldozatkészségük által újítsák meg őseik fényes példáját, kik nem is hazájuk védelme, hanem határainak kiterjesztése és a kereszténység biztonsága érdekében,

¹⁾ A császári irat közölve van feljebb az 591. lapon.

mindenkor készek voltak életüket és vagyonukat kockázni. ¹⁾

Ferdinand több héttel előbb értesítette császári bátyját, a magyar országgyűlés összehívására vonatkozó szándékáról; és felkérte, hogy küldjön ő is Nagyszombatba követet, ki által, megújítván májusi levelében foglalt ígétét, a jövő hadjárat tárgyában terveit előtérjeszse.

V. Károly sietett ugyan máj. november végén *Weltwyck Gellért* császári tanácsost, az országgyűlésre küldött követét útnak indítani; ²⁾ azonban a jövő évi hadjáratra nézve tett Ígéreteit egyáltalán nem volt hajlandó megújítani, sőt követét utasította, hogy segély-Ígéreteit általános kifejezésekbe foglalva, oly nyilatkozatoktól, melyek küldőjére határozott kötelezettségeket hárítanának, tartózkodjék. ³⁾

Weltwyck december elején érkezett Becsbe. Utasításának tartalma Ferdinand királyra leverő hatást gyakorolt. Ugyanis jól tudta, hogy a magyarokat csak a császár személyes vezetése alatt megindítandó hadjáratához kapcsolt remények tartották vissza oly elhatározásoktól, melyeket a kétségbeesés sugalt: a török uralom elismerésétől. E miatt felhívta a követet, hogy „a világért se“ tegyen említést arról, hogy a császár személyes megjelenése kétséges; sőt igyekezzék minden alkalmat, midőn a magyar urakkal érintkezik, felhasználni, hogy a császár személyes megjelenése tekintetében, bizalmukat megszilárdítsa.

¹⁾ A meghívólevél *Kocachich-nál*. Vestigia. 664. 1. '

²⁾ A Weltwyck részére Brüsszelben nov. 8-án kiállított, a magyar rendekhez intézett császári megbízólevelekből több eredeti példány és fogalmazat található a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A bécsi titkos levéltárban Weltwyck részére kiállított két császári utasítás fogalmazata található. Az egyik azt tartalmazza, mily előadást kelljen a magyar országgyűlésen tartania. A másik meghagyja a követnek, hogy tekintetbe veheti ugyan Ferdinand király észrevételeit, de oly módon, hogy utasításának lényeges tartalma ne szenvedjen módosítást, különösen pedig arra, ügyeljen, „ne in hunc proximum annum promittat expeditionem ofténsuam in Turchas, cui nos ipsi personaliter interfuturi simus, aut missuri exercitum.“

Weltwyck mentegetődzött, s kiemelte, hogy ő köteles magát utasításához tartani; azonban Ferdinand kijelentette, hogy haladék nélkül lépéseket teend az utasítás megváltoztatásának kieszközlése végett. „Egy kétséges szó — monda — elégséges arra, hogy a magyarok, kik az utolsó hadjárat szerencsétlen vége után szinte kétségbe estek, s most végső reménységüket a császár személyes megjelenéséhez kapcsolják, tüstént fellázadjanak, és a törökkel egy ességre lépjenek/¹

A magyar urak is, kiket Weltwyck Becsben talált, akként nyilatkoztak, hogy azon esetre, ha csak határozatlan biztatásokat hoz, jobb lesz nem jelennie meg az országgyűlésen.

Azonban V. Károly császár nem küldötte meg az öccse által kért, új utasítást, mert sem a francia királylyal létrehozott békét nem tartotta oly szilárdnak, sem a németországi vallási viszonyokat oly megnyugtatóknak, hogy egy nagy hadjárat megindítására kötelezettséget vállalhasson; sőt Ferdinándnak is tanácsolta, hogy igyekezék a törökkel békét kötni, s ekként a hadjáratot szükségtelenné tenni.

A király, lemondván a külsegély reményéről, nem habozott bátyjának' tanácsát követni. Az 1545-ik év első napjaiban *Adwrno Jeromos* egri prépostot a portára küldötte, azon titkos

¹) Weltwyck 1544. december 11-én Bécsből írja V. Károlynak: „Sa maieste ayant vem le dernier article, ma prie, de ne le communiquer aueque nul de sós conseillers, ni le plus intimes, et que pour chose du monde ie ne laissa.se sortir de ma. bouche parole dont on puisse prendre suspecon, que votre maieste ne viendrait pas personnellement; et onltre ce me requist, que en communications familiers ie voulsisse dire de hi, venue personale de votre maieste. . . . Certes la moindre parole que ie me laissasse sortir hors de bouche, que votre maieste ne viendrait en personne, suffiroit pour gaster les affaires du roy et fairé revolter la Hungarie vers le Turc.“ És január 8-án: „Le roy ma repondu, quil attendt response de votre maieste, par laquelle a espoir, que mon instruction se changera, et queme crainct laisser aller avecque cest mienne instruction a Tarnauia, de peur, que toutes deux les parties, tant celle de moyne, que celle que est subject au roy, ne prennent quelque conseil en dommaige des affaire de son royaume.“ *Horváth M.*, Brüsseli Okmánytár. 11. 107. és 114. 11.

megbízással, hogy a szultánt, bár adófizetés ígérete által is, béke-ajánlatainak elfogadására bírja. ¹⁾

Ily előzmények után attól lehetett tartani, hogy a rendek csalódása és elkeseredése a nagyszombati országgyűlésen komoly zavarokat fog előidézni. A király tehát nem látta tanácsosnak ott személyesen jelenni meg. És így az országgyűlés vezetésének nehéz feladata *Várday Pál* esztergomi érsekre, mint királyi helytartóra, háromlott. ²⁾

A rendek késedelmesen gyülekeztek Nagyszombatba. Öt nappal a kitűzött határnap eltelte után csak néhány megyei és városi követ volt együtt. ³⁾ Február 8-án érkeztek meg a *császár* és a *lengyel* király követei, ⁴⁾ több főpap, fő.r és számos megyei követ. xAz ország nagyobb része -- több mint harminczhárom megye — képviselve volt.⁵⁾ Fráter György nem jelent meg, de követet küldött maga helyett. ⁶⁾

Várday Pál február 10-én nyitotta meg a gyűlést. Beszédjében előadta, hogy a király, ösztönöztetve atyai érzelmei által, melyeket Magyarország és hű alattvalói iránt táplál, elhatározd: támogatva a császár, a birodalmi fejedelmek és saját tartományainak rendei által, Magyarország felszabadítására, támadó hadjáratot indítani. Megvárja tehát a rendektől,

¹⁾ Az 1544. december 29-én Adurno részén kidolgozott királyi utasítás eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Miután külön királyi biztosok küldetésének sehol nyomát nem találjuk, kétségtelennek tartjuk, hogy *Várday* képviselte a királyt.

³⁾ *Guglinger Farkas*, *Reinmann Pongrfvaz* és *iJrachsler Lénárd*, a bányavárosok követei, jelentik ezt február 7-én küldöiknek. (A jelentés *Selniecz* város levéltárában.) A részükre 1515. január 21-én kiállított utasítás *Körmöcz* város levéltárában. — L. **Irományok**. IV. szám. A *Soprony* város követei részére adott utasítás, ezen város levéltárában.

⁴⁾ A lengyel követ nevét nem ismerjük. /V bányavárosok követei február 11-iki jelentésükben szólnak róla.

⁵⁾ A megjelent rendek számát és neveit nem ismerjük. — A bányavárosok követeinek február 19-iki jelentésében olvassuk, hogy 33 megye követi vonakodtak az adót megszavazni,

⁶⁾ *Weltwyck* február 22-én Nagyszombatból írja V. Károlynak: „Il a en icy ung commissaire dudict euesque.“ Brüsseli Okmánytár. 125. 1.

hogy a hadjárat sikerének előmozdítására ők is mindent, mi hatalmukban áll, megteendőnek, minélfogva felhívja őket, hogy ezen ügyet beható tanácskozás alá vegyék. ¹⁾

A portára küldött követségről nem tett említést; a király nem akarta a rendek tudomására hozni, míg egyúttal a békekalkudozások sikeres befejezését nem jelentheti.

Azonban, bár az udvar szoros titokban tartotta Adurno küldetését, az országgyűlés megnyitásának napján Budáról és Wormsból érkezett levelek meghozták annak hírért. Már azon körülmény, hogy a király nem jelent meg személyesen az országgyűlésen, élénk elégületlenséget szült. Most azonban, tetőpontját érte el a felháborodás. Szenvedélyes szózatok emelkedtek. A császár — mondották — mindekkoráig rúdul rászedte az országot, izmost szintén esze ágában sincs megtartani azt, mit Wcltwyck által ígér; és nincs más célja, mint lehetővé tenni, hogy a király ismét némi pénzösszeget csikarjon ki a rendektől. Mások Fráter Györgyöt magasztalták, s őt „nagy embernek”⁴ nevezték.²⁾ Sőt némely túlzók nyíltan javasolták, hogy legjobb lesz meghódnai a töröknek, végleg szakítani a németekkel, s a Nagyszombatban levő németeket és cseheket legyilkolni. ³⁾

1) A megnyitóbeszéd szövege nem ismeretes; röviden resumálja, a törvénykönyv előszava.

2) *Weltwyck* február 22-én tesz erről jelentést V. Károlynak. Említi, hogy a portai követség híre a kihallgatását megelőző napon érkezett Nagyszombatba. A bányavárosok követjeinek február 11-iki leveléből tudjuk, hogy ezen napon hallgattatott ki.

3) A bányavárosok követei február 11-iki levelükben csak röviden írják: „Das einer iber den andern geklagkt und gesirrn.“ (Selmeecz város levéltárában.) Részletesebben ír *IVeltwyck* február 22-iki jelentésében. „Sire, a la diette des Hungarois iay trouve la plus terrible contention, et ay entendu les plus licencieuses paroles, que oneques de ma vie, et oultrages de toutes sortes . . . tant contre vostre Májeste, que contre le roy des Romains. Disoient, que vostre Máj este auoit change la facon de fairé et sa constance, et que sauoit adonne aux costumes de son frere, chose indignes, et que les aultres ambassadeurs di celle auoient eust trompe cest royaulme, et pensient, que maintenant cestycy ne fairoit aultre chose, que promette ce que lempreur ne maintiendrait pas, pour encheminer la volunte du roy, que estoit pour tirer ung peu d argent. . . Lon par-

Ezek után Weltwyck helyzete igen kellemetlenné lett, anélkül inkább, mert a király magyar tanácsosai részéről sem számíthatott támogatásra. Ezek Batthyányi Ferenczet küldötték hozzá, és figyelmeztették, mily nagy különbség van a császár május 7-iki levele és a között, melyet a követ most hozott magával, *) mivel ez az amabban foglalt ígéreteket mintegy visszavonja. Weltwyck mentetegetni igyekezett uralkodóját; hangsúlyozta, hogy a rendeknek nincs joguk azon váddal lépni fel, hogy a császár nem teljesítette Ígétét; ugyanis a császár mindent megtett, hogy ígérétenek teljesítése lehetővé váljék, és májusi levelében tett ígéréthez feltétel gyanánt csatolta azt, hogy a német birodalom is megfelelő segínyt nyújtson. Egyébként értésükre adta, hogy a császárnak nincsenek a magyar rendek irányában *tartozásaid* és hogy igen sajtyszerű módja az alkudozásnak, melyet a magyarok megkísérlelnek, midőn vádakkal és szemrehányásokkal halmozzák el azt, kitől segínyt akarnak kieszközölni.²⁾

Más nap (február 11-én) Weltwyck megjelent az országgyűlés színe előtt és hosszú beszédben előadta küldőjének üzenetét.

A császár — úgy mond — a francia király lyal folytatott háború befejezése után Belgiumba ment, s mihelyt ezen ország ügyeit elintézi, a wormsi birodalmi gyűlésre fog sietni, főleg azért, hogy a Magyarország megmentésére indítandó hadjárat tárgyában a németországi fejedelmekkel tanácskozzék. Miután időközben megbetegedett, kényszerítve volt ugyan útját elnapolni, de most már egészsége helyreállt, és csakhamar Wormsba utazik.

A császár — folytatja — élénk fájdalommal értesült Magyarország szomorú helyzetéről, szenvedéseiről és a veszélyekről, melyek fenyegetik. Fájdalmát növeli azon körülményekről, que le moine fra George estoit ung grand hömmé. . . . Aulcuns parloit de tuer les Alemans et Bohemoys, que sont a Tarnavia. Sire, les aultres choses ic ne contierois pás aux Iettres.“
Brüsseli Okmánytár. II. 119. és kk. 11.

1) Ezen levél nem ismeretes.

2) Weltwyck idézett, február 22-iki jelentése, i. m. 121. 1.

meny, hogy maga, keresztény és pogány ellenségei által igénybe véve, nem volt képes oly mértékben lenni segítségére, mint óhaj-tása volt. Mindazáltal megtette mindazt, mi hatalmában állott. Ismételve felhívta a német birodalom fejedelmeit és az európai hatalmakat, hogy erejüket a török ellen egyesítsék. A spejeri birodalmi gyűlésen határozattá emeltette, hogy a következő évben nagy hadjárat fog indíttatni, és késznek nyilatkozott személyesen átvenni a fővezérletet. Sőt békét kötvén a francia királylyal, ezt is rábírta, hogy a török ellen kiállítandó hadsereghez 10,000 gyaloggal és 2400 nehéz fegyverzetű lovassal járuljon. Biztosan reméli, hogy a közelebb tartandó wormsai birodalmi gyűlésen szintén siker fogja koronázni igyekezeteit. E miatt buzdítja a magyar rendeket, ne csüggedjenek, nézzenek bizalommal a jövőbe, és működjenek közre a császárnak és az európai hatalmaknak Magyarország és a kereszténység megmentésére irányzott törekvésekben.¹⁾

Weltwyck után egy magyar úr kelt fel,²⁾ és félórán tartó beszédben a császári politika helytelenségét igyekezett kimutatni. A francia királylyal kötött békétől — úgy mond — semmit sem reméli, a németek rossz politikája és ügyetlen modora miatt; az európai nemzetek *egyesülésében sem* bízik, tudván, hogy mennyire eltérők érdekeik és sajtáságaik. A császár nagy hibát követett el, midőn az Algír és Tunis elleni hadjáratokra vállalkozott. Annak feltüntetésére, mily helytelenül járnak el a szomszéd népek, midőn Magyarországot magára hagyják, példabeszédet hozott fel. Ez egy kiszáradt fáról szól, melyet a szomszéd fák megvetettek és gúnyoltak; midőn azonban meggyült, oly tüzet szíta fel, hogy egy óra alatt valamennyi szomszédja is porrá égett!

A császári követ rögtön válaszolt. Csudálkozását fejezte ki a felett, hogy egy oly kitűnő férfiú így beszél; mert köz-tudomású dolog, hogy a különböző nemzetek között gyakran

1) Weltwyck előadásának egykorú másolata a bécsi titkos levél-tárban.

2) *Weltwyck* február 22-iki jelentésében írja: „En pleine table de tous le seigneurs yl a este ung que matenu un propos dune demy heur.“ Úgy hiszem, nem csalódom, midőn a „pleine table⁰“ alatt az országgyűlést értem.

jöttek létre szövetségek, melyek győzelmeket vívtak ki és hódításokat vittek véghez. Ily szövetség létrehozására éppen a császár van hivatva, és igrkezeteinek sikerét a francia királylyal kötött béke nagy mértékben megkönnyíti. Kiemelte, hogy a császárnak egész életén át, minden vállalatában a kereszténység java lebegett szemei előtt. Megemlíti, hogy Magyarországnban ekkoráig egészen másként beszéltek a császárról, mint most. Mindazáltal ígéri, hogy erről nem teend jelentést a császárnak, nehogy fájdalmat okozzon neki, kinek jóakarátát és buzgalmát bántalmakkal jutalmazták. Kel kérte a rendeket, hogy válasziratukban nyilatkozzanak más modorban, minthogy a császárt nem illethetnék súlyosabb bántalommal, mintha szándékának őszinteségében kételkednek. Hisz ő neki a maga érdekében nem volt szüksége, alig helyreállott egészségét veszélyeztetve, Wormsba utazni; egyedül azon buzgó gondoskodás vezet oda, melyet Magyarország iránt táplál. ')

Szavai nem maradtak hatás nélkül. Es midőn néhány nap múlva a szenvedélyek lecsillapodtak, az országgyűlés hivatalos válasza Weltwyck előadására higgadt és ildomos volt.

A rendek hálásan elismerik, hogy a császár, mióta trónját elfoglalta, minden igrkezeteit a kereszténység javára irányozta, s hogy fényes érdemei által, melyeket ez irányban szerzett, már is halhatatlan dicsőséget vívott ki magának. Különösen kiemelik azon szolgálatokat, melyeket hazájuknak, a török ellen nyújtott segély és védelem által, tett; nem is kételkednek, hogy ha nemes szándékait közbejött körülmények jneg nem hiúsítják, Magyarországot és az egész kereszténységet a török veszélytől teljesen megszabadította volna. Ennek bizonyítékát látják abban, hogy midőn a múlt évben a magyarországi rendek követei által Budának és több fontos várnak elestéről értesült, bár a francia királylyal háborúban állott, Ígéletet tett, hogy a következő évben a magyar nemzet megszabadítására irányozandja egész figyelmét. És meg vannak győződve, hogy ha a császárt súlyos betegség nem tartja vissza, mindaz, a mi a múlt évi spejeri birodalmi gyűlésen határozhatott, már is meg-

1) Weltwyck idézett jelentésében, i. m. 122—4. 11.

valósult volna. Miután pedig most értésükre adta, hogy egészsége helyreáll van, awormsi birodalmi gyűlésre siet, s ott Magyarország érdekében buzgalommal fog működni: ez által „reményeiket csudálatosán megerősítette” Es csak arra kéri, hogy mielőbb indítsa meg a hadjáratot; mert ha ezt megteszi, a többi keresztény hatalmak is sietni fognak segély-hadaikat Magyarországra küldeni. A magyar nemzet századokon át hősi elszántsággal küzdött a török ellen, s annak támadásaitól megmentette Európa nyugati s déli országait. Es bár az ellenség túlnyomó hatalmának nem képes többé ellenállni: ha a császár ideje korán megjelenik, a szent háborúban hazaszeretetét és csüggedetlen bátorságát méltó módon be fogja bizonyítani. Ha ellenben a császár késik, s a török Őt megelőzve a magyar nemzet fennmaradt részét is igája alá hajtja: é csapás az egész keresztény világot fogja sújtani. ¹⁾

Ezen élő szóval adott válasz hangja- és tartalmával teljesen öszhangzó volt a rendeknek V. Károlyhoz intézett levele. ²⁾

Ugyanazon napon, midőn Weltwyck előadását tartotta, a lengyel követ is megjelent az ország rendel előtt, és a tervezett hadjáratra uralkodójának segélyét ajánlotta fel. ³⁾

Habár a császári követnek adott válasz a országgyűlés megnyitásakor nyilatkozó felháborodás és elkeseredés lecsillapodását jelezi; az elégtelenség nem szűnt meg teljesen, és a tanácskozmányok folyamára nagy befolyással volt. ⁴⁾

A királyi helytartó mindenk előtt arra hívta fel a rende-

¹⁾ A rendek válasza *Kovachich* M. Gy. kézirati munkájában. („Auctarium ad Vestigia Comitiorum“, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárban.) Sajnos, *Kovachich* elmulasztotta feljegyezni, honnan másolta le azt.

²⁾ A február 20 -án kelt válaszirat eredetije a brüsseli állami levéltárban. Közli Horváth Mihály. Brüsseli Okmánytár. II. 117—120. 11.

³⁾ A lengyel követ ezen előadásáról röviden említést tesznek a bányavárosok követei, február 11-iki jelentésükben.

⁴⁾ A bányavárosok követei február 19-én írják: „Wir habén Ewer Herrlichkeit, wie sich der Landtag mit Krieg und Hader anfangen, tzwegeschriben. So hat balt hernach geuolget, das darinnen pay dem gemainen and grosen Hern Parthayen worden.“

két, hogy a tavasszal megindítandó hadjárat céljaira katonai- és pénzsegélyt ajánljanak meg. Az országgyűlés ekkor két pártra oszlott. Harminczhárom megye követei erős ellenzékké tömörültek. Kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a király személyesen megjelenik az országban, közfelkelést kell hirdetni; de adót nem ajánlanak meg. Ellenben a többi megyék követei és a főrendek készek voltak a király kívánatáinak eleget tenni. A városi követek között a pozsonyiak és sopronyiak a főrendekhez csatlakoztak. A bányavárosok és a szepesi városok követei határozatlanul nyilatkoztak; kijelentették, hogy már is oly nagy számú hadakat kell tartaniuk, miszerint nem képesek újabb terheket vállalni magukra; „mindazáltal — mondják, a rendek kérdésére válaszolva, — minthogy ő felségének hívei vagyunk, nem vonakodunk mindazt, a mi lehetséges, a ti kéréstekre és ő felsége parancsára., ő felsége érdekében megtenni.⁴⁴

A két párt tagjai szenvedélyes beszédekben védelmezték álláspontjukat. A vita heve annyira emelkedett, hogy a főrendek a megyei követeket, kik az adót megtagadták, pártú tőknek bélyegezték. Ezek pedig, miután nem voltak képesek javaslatukat elfogadtatni, az ülésteremből tüntetőleg eltávoztak, és egy iratot nyújtottak be, melyben kijelentették, hogy az országgyűlés tárgyalásaiban többé nem fognak részt venni.

Midőn ezen irat a következő ülésben felolvastatt, s annak aláírásai között a bányavárosok és a szepesi városok is előfordultak, Sibrik alországbíró kevesen megtámadta és pártütéssel vádolta ezen városoknak követeit, kik azonban rögtön kijelentették, hogy városaik, tudtuk és megegyezésük nélkül, jegyezték az ellenzéki rendek iratuk alá; Ők egyik párthoz sem csatlakoztak, és csak azon nyilatkozatra szorítkoztak, hogy újabb terhek elvállalására képtelenek.

A főrendek látván, hogy a harminczhárom megye követeinek távozása az országgyűlés eredménytelen felbomlását fogja maga után vonni; kísérletet tettek azok kiengesztelésére.¹⁾

¹⁾ A bányavárosok követeinek február 19-iki jelentésében olvasuk: „Der maist thail, das ist in die 33 Stnel habén khain anclmid gébén, szonder wenn Kh. Maiestet in das Land kh innen wur-

Csak hosszas alkudozások után sikerült a megyei követeket rábírní, hogy az országgyűlésbe visszatérjenek, ¹⁾ és a vég-helyek megerősítésére és az azokban elhelyezett hadi népek fizetésére egy forintnyi adót szavazzanak meg. A főrendek viszont hozzájárultak az alsó nemesség azon kívánságához, hogy a király és Mária királyné által bírt pénzverdék és harminczadokból befolyó jövedelmek ugyanazon czélra fordíthassanak, és ezeknek, úgy szintén a megajánlott adónak kezelése ne a királyi kamara, hanem az országgyűlés által, a főrendek és az alsó nemesség köréből, választandó egy-egy kincstartóra bizassék. ²⁾

A kilátásba helyezett tavaszi hadjáratra a következő ajánlatok tétettek. „A királyi felség mellett¹¹ minden főpap, tóúr, nemes és birtokos ember személyesen tartozik fegyvert

de, miben Hirer Maiestet aufzusein sich erboten. Der under thail hat anschnid gébén wollen, und gesagt die 33 Stuel wern von dern Kunig abgefallen. Auff solliche Spaltung hat man uns auch gefraget, ob wier gébén wollen oder nit. Darauft wir mit disen wortten lat-tainisch geantwort, und hierinnen wol eines Salamons notturftig ge-weeen: Graciosi domini, hanc supplicatioieiu dominis exhibuimus, et cum de dan do subsidio sentenciam nostra, in regnicole querent, diximus, quod nos ad hanc supplicacionem dominis porrectam referenius, et cum simus in faucibus hostium, et cogamur tót gentes contra plagiaries intertencere, nobis non possibile esse aliis, vei ad loca subsidia dare; nihilominus cum simus fideles Regie Maiestatis omnia possibilia vobis, et que nobis Sua Maiestas commiserit, penes suam Maiestatem facturos In dieser Spaltung hat man vil unnutze tzayt vertzerct, und szejn darnach ctzlich tag die 33 Stud aufgestanden, und aus der Versammlung in tzorn gangén, welliches jedermann auf's hechst crschocken, wann gar cin klains haufflein dagepliben. Nun habén die obenbemelten 33 Stuel, on unser wissen und willen, uns und die Zipsler Stct tzwischen sich getriben, das ihr hauffen desten gresser werden, und also die tzedel den Landtshern ainghraicht.“ ...

¹⁾ A bányavárosok imént idézett jelentésében olvassuk: „Nach-mals auff vil Handlung habén sich die Landtherrn bewilliget dem adl ein aidt tzu schweren, sy welten alles haltén, was man mache» und in den anschnid mitgraiñén. (Ezen pont értelme nem egészen világos.) Auff das erbietén der Landtherrn sein die parthayen wider ains worden, und tzu dor handlung griffén.“

²⁾ A törvénykönyv XL—XLIII cikkei.

lógni; kivétnak a káptalanbeliek, özvegyek, gyermekek, aggastyának, betegek és azok, kik a kastélyok és várak őrizetére otthon maradnak, de ezek is kötelesek maguk helyett egy fegyverest, a plébánosok és oltárjavadalmak birtokosai pedig tízen együtt egy fegyverest küldeni a táborba; míg az osztatlan testvérek közül csak egy köteles a felkelésben részt venni. A személyes felkelés ezen kötelezettsége mellett, az ország összes birtokosai, beleértve az Özvegy királynét, a királyi és bányavárosokat, minden tíz jobbágy után egy jól felfegyverezett lovast tartoznak a táborba magukkal hozni, illetőleg küldeni. Végre a tizedjövédelmeket élvező egyháziak, úgy szintén a sóbányák, harminczadok és egyéb királyi jövédelmek birtokában levő világiak, az ezekből nyert jövédelem minden 100 forintja után öt lovast tartoznak kiállítani. A megyei hadak vezére az alispán, vagy ha ez erre alkalmatlan, a megyei közönség által választandó kapitány. A hadi népek ellátásáról, az élelmiszerek beszerzéséről gondoskodni minden megyében az alispán, a megyei közönség által választandó 2—3 biztos közreműködésével, van hivatva. ¹⁾

Ezen pontok tárgyalása alkalmával a megyei követek sürgették, hogy a városi polgárok is vegyenek részt a közfelkelésben, oly módon, hogy tízen tartozzanak egy fegyverest állítani ki. Azonban a városok követeinek erélyes ellenzése folytán ezen javaslatot elejtették. ²⁾

A többi ügyek iránt a törvényhozás két tényezője között gyorsan és nehézség nélkül jött létre a megállapodás.

A közbéke és egyesség megszilárdítása végett határozott, hogy az 1542-ik évi beszterczebányai országgyűlés törvényei által visszabocsáttatni rendelt jószágok a folyó év márczius 8-ikáig tényleg adassanak át a törvényes botosoknak; azokat, kik ezt önkényt nem teszik meg, az országos kapitányok erőhatalommal kényszerítsék; a mennyiben pedig erre a kapitányok elégséges erővel nem rendelkeznek, felhívá-

¹⁾ Az V.—XXXI. cikkek.

²⁾ A bányavárosok követei február 19-iki jelentésükben írják: hogy az alkotott végzésekből „uns 8 te ten gar kain Besch warn asz aufgelegt, auch von 10 Burgern ein geraisigen, darauf sy hart gestanden, nit bégért haben.“

síukra a nemesek tartozzanak mellettük felkelni; egyébkint a törvényes birtokosok felhatalmaztattak idegen kezekben levő birtokaikat, a kitűzött határnap letelte után, Őnhatalmúlag visszafoglalni. Az országos kapitányok, fő- és alispánok utasítottak, hogy a király vagy helytartója oly rendeleteinek, melyek a visszabocsátandó jószágok tárgyában a besztercebányai és pozsonyi országgyűlések törvényeivel ellenkeznek, ne engedelmeskedjenek. Végre Mária királyné újra, sürgetőleg felhívott, hogy a véglesi, lipcsei és dobranivai várakat szintén bocsássa vissza a törvényes birtokosok kezeibe. ^{x)})

Az igazság kiszolgáltatására vonatkozólag rendeltetett, hogy a besztercebányai (1542-iki) törvényekben kijelölt perek, továbbá a leányági rokonoknak osztályrésze és a leányi negyedek iránt támadott perek tárgyalása végett az ország törvényszék évenként kétszer, sz. György és sz. Márton napján üljön össze és 40 napon át tartson üléseket, melyekben az ország rendes bírái, ezeknek helyettesei és ítélőmesterei, úgy szintén legalább négy ülnök, az alsó nemesség soraiból, vegyenek részt. Ezen törvénykezési időszakokon kívül is, a királyi helytartó Ítéljen mind a fellebbezett perekben, mind az őt esetnek és a helytartósága idejében elkövetett újabb erőszakoskodások és jószágelfoglalások pereiben. A tetten kapott rablók, tolvajok, a köznép sanyargató!, a hamis pénzverők? továbbá azok, kik az ország kapitányainak ellenszegülő uruk szolgálatját azonnal el nem hagyják, a törvényekben meghatározott büntetéssel kímélet nélkül sújtassanak. Azok, kik a lefolyt zavarteljes időkben birtokjogi okleveleiket elvesztették, s ezt bebizonyítani képesek, e miatt hátrányt ne szenvedjenek. Az ítélőmesterek az alperes kikiáltásától számítandó tíz nap letelte előtt ítélőlevelet ki ne adjanak, ezen határidő az ítélet betiltására és a per folytatására szolgálván. ²⁾)

A főispánok felhívottak, hogy hivatali esküjüket haladék nélkül tegyék le, különben hivatalukat veszítsék el. ³⁾)

Zemplén és Ung megyéit több részre lévén szakítva, azok-

¹⁾ Az I.—IV., XXXII., XXXIII. és XLVI. csikkek.

²⁾ A XXXIV.—XXXIX., XLTV., XLV. és LI. csikkek.

³⁾ Az LII. cikk.

link egyesítése és a régi területi állapot visszaállítása rendeltetik. *)

Podmaniczky Jánost és Rafaelt az 1543-ik évi pozsonyi országgyűlés, számos erőszakoskodásaik miatt, és mert Ferdinánd királynak meghódolni vonakodtak, hűtleneknek nyilatkoztatta. Mivel azonban azóta a király hűségére tértek, a hűtlenség alól felmentetnek. 2)

A királyi- és bányavárosok vámmentességének és egyéb szabadalmainak fentartása újjólag elrendeltetett. Mivel pedig a bányavárosokban a bányák művelésének költségei, a vizek terjedése miatt, tetemesen megszorodtak, a bányaművelés felsegítése végett határozatott, hogy a kamara jövőben egy márka ezüstöt 5% forinton váltson be 3); s ha a kamara erre rá nem állana, a bányamunkásoknak a körmoczi kamarától való függését meg fogják szüntetni. 4)

Az ország rendei, miként a megelőző országgyűléseken, most is a királyhoz több kérelemmel fordultak, melyeknek csak egy részét vették fel a törvény könyvbe. Ezek a következők. Az egri püspökség tizedeit és egyéb jövedelmeit szabadítsa ki azok kezeiből, kik tényleg bírják. Szarvaskő várát rontássá le, és jószágainak jövedelmeit az egri vár fentartására fordíttassa. Percnyi Pétert bocsássa szabadon. Likawa várát adja vissza Pekry Lajosnak. 5)

Ezen kívül egyéb kérelmeket is terjesztettek a király elé s azoknak teljesítéséért esedeztek. 6)

Az országgyűlés törvényczikkei Ferdinand királynak Wormsban mutattattak be. 7) Ez ápril 30-án adta ki válaszirátát.

1) A XLVIII. cikk.

2) A XLVII. cikk.

3) A bányavárosok követei február 19-én azt írják, hogy a nemesség „ain mark Silber per fl. 6 tzu tzalen bewilliget“ Úgy látszik a főrendek szállították le ezen összeget 25 dénárral.

4) A XLIX. és L. cikkek.

5) Az Lili.—LVI. cikkek.

6) Az LVII. cikkben. — A törvény könyv ki van adva törvényeink gyűjteményében.

7) Vájjon az országgyűlés követeket küldött-e Wonnba? Arról nincs tudomásunk.

Köszönését fejezte ki ugyan a rendeknek, az ország védelmére tett ajánlataikért; de végzéseik egy részétől „a királyi méltóság és a rendelete szabadságának érdekében” a megerősítést megtagadta.

Mindenek előtt azon czikkre nézve, mely az idegen kezekre jutott jószágok törvényes birtokosait jószágaik visszafoglalására felhatalmazza, kijelenti, hogy nem tartja megengedhetőnek, miszerint az alattvalók önhatalmúlag erőszakos eszközöket alkalmazzanak jogaik érvényesítésére; annál inkább, mert ez zavarok és veszélyes bonyodalmak kútforrástává válnék, és Istentől nyert királyi hatalmának csorbitásával járna. Egyébkint azon lesz, hogy mindenki törvényes úton érvényesíthesse jogos igényeit.

Hasonlag a királyi méltóságra nézve sérelmesnek tekinti azon végzést, mely a kapitányokat, a fő- és alispánokat utasítja, hogy a király bizonyos rendeleteinek ne engedelmessé legyenek. Ő rendeleteinek kibocsátásában mindig a törvényhez és szokáshoz ragaszkodik, soha sem téveszti szem elől az igazság sugallatait és az ország szabadságát. Ha bárkinek oka van panasza, forduljon hozzá, ő a sérelmeket készséggel fogja megszüntetni.

Nem szentesítheti azon határozatot sem, mely a királyi és a Mária királyné által bírt pénzverdék és harminczadok jövedelmeinek hovafordításáról intézkedik. A mi Mária királyné jövedelmeit illeti, őt ezektől, mivel jegybére fejében bírja, nem lehet megfosztani. Egyébkint fel fogja kérni a királynét, hogy az ország védelmére ő is hozzon áldozatot; és nem kételkedik, hogy ezt készséggel megteendi. A mi pedig a királyi jövedelmeket illeti, ő (a király) eddig is minden jövedelmeit az ország védelmére fordította; ezentúl is úgy fog cselekedni.

A bányák szükségeiről és javításáról szintén egyedül a királyt illeti az intézkedés joga. Ez ügyben, egyetértőleg Mária királynéval, meg fogja mindazt tenni, mi szükségesnek mutatkozik.

Az előterjesztett kérelmekre nézve következőleg válaszolt.

Az egri püspökség tizedeinek és jövedelmeinek visszaszerzésén régóta fáradozik; a főnehézséget az okozta, hogy a vár és a püspökség javai Perényi Péter kezeiben vannak; mi-

helyt azokat visszaszerzi, gondja lesz a püspökség betöltésére, es arra is, hogy a tizedjövedelmek a vár fen tartására fordítassanak.

Perényi szabadonbocsátására vonatkozólag maga idején tekintettel lesz a rendek közbenjárására.

A likawai vár visszabocsátása ügyében, a török ellen tervezett hadjárat befejezése után, rendelkezni fog.

Végre bizalomra, kitartásra és buzgalomra inti a rendeket; egyúttal biztosítja őket, hogy a császárral, ki a közelebbi napokban érkezik Wormsba, késelem nélkül fogja megtenni a szükséges intézkedéseket, hogy a birodalmi rendekkel és a többi keresztény hatalmakkal együtt Magyarország felszabadítására a hadjáratot mielőbb meg lehessen indítani. ’)

Azonban ezen Ígéretnek nem mentek teljesezésbe.

A wormsi birodalmi gyűlés a vallásfelekezetek elkeseredett küzdelmeinek színhelyévé lön, s azoknak zajában a magyar nemzet segély-kiáltása hatás nélkül hangzott el.

V. Károly császár, a vallási háború előestéjén, szintén nem volt hajlandó hadait Magyarországra vezetni.

A hadjárat elmaradt. A császár és Ferdinand király követei Szulejmánnal más fél évi fegyverszünetet kötöttek.

¹⁾ Kiadva a törvények gyűjteményében. Eredetije a budai m. kamarai levéltárban.